

—Людзьмі звацца!

Анна Купалас,

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

5

ЛЮТАГА
1993 г.
№ 6 (3676)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ
3 рублі

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

«УСЯ ПРАўДА ПРА ЭМІГРАЦЫЮ НЕПАТРЭБНА НІКОМУ...»

Гутарка з загадчыцай аддзела гісторыі беларускай эміграцыі і міжнародных адносін Беларусі Інстытута гісторыі Акадэміі навук Галінай СЯРГЕЕВАЙ.

СТАРОНКІ 3, 14—15

МЫ ЖЫВЁМ, ЯК У СУМНЫМ АНЕКДОЦЕ...

Агляд чытацкай пошты.

СТАРОНКА 4

ПРАЗ АКІЯН ЗАБЫЦЦЯ

Люба ТАРАСЮК пра паэзію Наталлі АРСЕННЕВАЙ.

СТАРОНКІ 6—7

«БАЦЬКАУШЧЫНА»

Газета ў газеце пра Сход беларусаў блізкага замежжа.

СТАРОНКІ 8—9

ПАДСТАВА ЗАСТАВАЦЦА АДНЫМ

Нататкі Жаны ЛАШКЕВІЧ пра фестываль тэатра аднаго акцёра.

СТАРОНКІ 10—11

ДЖОРДЖ БРАУН — СТУДЭНТ З ПОЛАЦКА

Позірк у мінулае Віктара ШАЛЬКЕВІЧА.

СТАРОНКА 16

НАПІСАНАЕ ЗАСТАЕЦЦА

Леаніду ШЧАМЯЛЁВУ — 70 год

Мастак можа лічыць свой лёс шчаслівым нават у тым выпадку, калі хоць адзін ягоны твор стаў здабыткам нацыянальнай культуры. У Леаніда Шчамялёва такіх твораў нямала. Ён стаў вядомым у сярэдзіне 60-х гадоў і дагэтуль застаецца адным з лідараў беларускага жывапісу. З яго імем звязана фарманне вельмі плённага напрамку ў нашым вылучаным мастацтве; я ён нават сёння, уласна-беларускага стылю ў жывапісе.

Л. Шчамялёў вызначыўся сваім колерам, сваёй пластыкай, уласцівымі толькі яму кампазіцыйнымі прыёмамі. На той час (сярэдына 60-х — пачатак 70-х гадоў) гэта было «авангардам». Маладзейшыя, адрываючы сьніны для сябе свет, можа, нават і не ўяўляюць, што ідуць па шляху, пракладзеным мастакамі іштальту Леаніда Шчамялёва.

Сьніны мастаку — 70 год, але па творах гэтага не снажаш. З яго аб-

ліччам і характарам не стасуецца слова «ветэран». Гледзячы на палотны Леаніда Дзмітрыевіча, думаеш не аб вайне, праз якую прайшоў мастак у маладосці, не пра цяжасці станаўлення таленту ў краіне, дзе культура — гэта апошні радок у дзяржаўным бюджэце, — але аб тым, што «напісанае застаецца». Напісанае таленавітаю рукою.

В. БОГУШ.

Кола Дзён

На мінулым тыдні на Беларусі яшчэ пабольшала скептыкаў і песімістаў, якія з трывогай углядаюцца ў нашу будучыню. Ма-лі хто сёння возьмецца аспрэчаць тое, што стабільнасць, якую мы ганарыліся яшчэ ўчора, заўтра будзе выклікаць смех ва ўсяго свету. Бо па ходу эканамічных рэформ мы адстаём ужо не толькі ад нашых суседзяў, але нават ад Туркменістана, які ўзначальвае былы партантрат. А наш Вярхоўны Савет, які толькі што вярнуўся з калядных канікулаў, зноў збіраецца на адпачынак. Бо ператаміўся, адхіляючы адзін за адным «рыпачыя» законы... У друку з'явілася паведамленне з Германіі. Тамтэйшыя эканамісты, прааналізаваўшы розныя аспекты эканамічнай палітыкі Беларусі, зрабілі выснову: перадамовы для ажыццяўлення буйной эканамічнай дапамогі нашай краіне адсутнічаюць, бо ўрад Рэспублікі Беларусь не жадае браць на сябе адказнасць за вынікі пераўтварэння планавай эканомікі ў рыначную. Што ж, мы ў бок Еўропы і не глядзім: Кітай з Карэяй нам дапамогуче...

ПАДЗЕЯ ТЫДНЯ

Сусветны эканамічны форум у Давосе, на якім як роўна сярэд роўных была прадстаўлена Беларусь. «Зразумела, каб пераканацца ў агульнасць нашых (краін СНД.—Рэд.) інтарэсаў і праблем, няма патрэбы ехаць у Давос,— сказаў карэспандэнт ІТАР-ТАСС С. Шушкевіч:—...нас ніхто не чакае ў інтэгрываемай Еўропе з распасцёртымі абдымкамі... Трэба шукаць шлях да аднаўлення старых сувязей, але на новай эканамічнай аснове». І сапраўды: ці варта было дзея гэтага ехаць у Швейцарыю?

СЕНСАЦЫЯ ТЫДНЯ

У Генеральнай пракуратуры Расіі прынята да разгляду справа аб падрыхтоўцы пакушэння на жыццё Прэзідэнта Расіі Барыса Ельцына. Падазраваемы — маёр расійскай арміі Іван Кіслоў — арыштаваны. Чым закончыцца справа, зразумела, пакуль невядома. Шум вакол яе ў прэсе падняты неймаверны, што і насцярожвае. Аднак карысць ад усяго гэтага можа быць і такой: мажліва, кіраўнікі нашай краіны перастануць у сваіх інтэрв'ю падкрэсліваць, што не маюць ніякай аховы і жывуць у звычайных дамах.

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

«Увесь корань бяды нашай у тым, што многія з нас усё яшчэ пачуваюцца «тутэйшымі», а не грамадзянамі незалежнай еўрапейскай дзяржавы Беларусі, усё яшчэ працягваюць глядзець у рот дужэйшаму суседу, усё яшчэ не навучыліся паважаць самі сябе, не набылі ў належнай меры пачуцця нацыянальнай годнасці. Калі навучымся, калі набудзем — усёж такі «далікатныя» моўныя праблемы адпадуць самі па сабе. Тое, што ў цывілізаваным свеце з'яўляецца натуральнай жыццёвай нормай, — будзе гэтаю нормай і ў нас».

(«Народная газета» за 2 лютага. З артыкула Ніла Глевіча «Пакапаціліся, падтрымалі... Дзякуем ша-ноўныя!»)

СВЯТА ТЫДНЯ

2 лютага споўнілася 155 гадоў з дня нараджэння Кастуся Каліноўскага, 1 лютага — 130 гадоў з дня выдання часовага правінцыйным урадам Літвы і Беларусі маніфеста аб паўстанні і надзеле сялян зямлёю. Наогул, у гэтыя дні 130 гадоў назад продкі нашыя біліся з маскаламі за нашу волю, за нашу незалежнасць. Мы ж сёння, у незалежнай Беларусі, як гэта ні горка казаць, і памянуць па-людску іх не змаглі.

АДМЕТНАСЦЬ ТЫДНЯ

Зацверджана новая канцэпцыя аховы межаў Беларусі. На беларуска-польскай мяжы прынцыповых зменаў не будзе. На мяжы з прыбалтыйскімі дзяржавамі прадоўжыцца разгортванне памежных атрадаў у Сморгоні і Ветрыне. Два памежных атрады і асобны дывізіён вартавых катраў будуць ахоўваць мяжу з Украінай. Нічога ў новай канцэпцыі не гаворыцца толькі пра мяжу з Расіяй. Яна па-ранейшаму застаецца адкрытай... На мяжу з Літвой і Латвіяй выправіўся і першы выпуск памежнага факультэта Вышэйшых курсаў КДБ Беларусі. Мяркуючы па рэпартажы, як паказала БТ, да сапраўды беларускіх памежнікаў-мытнікаў — па духу і выхаванні — нам яшчэ далёка.

«ПАДАРУНАК» ТЫДНЯ

Кожны тыдзень «дорыць» нам чарговае павышэнне цэнаў. На гэты раз парадавалі сувязісты. Просты ліст у бліжняе замежжа цяпер каштуе 15 рублёў, заказны — 25. Значна падаражэла і тэлефонная сувязь.

НАВІНА ТЫДНЯ

У Маладзечне адкрыўся Мінскі абласны драматычны тэатр. Калі мы здольныя сёння на такое, дык можа, усё не так і дрэнна, спадары!

КУР'ЁЗ ТЫДНЯ

З урачыстасцяў, прысвечаных уступленню на пасаду прэзідэнта ЗША Біла Клінтана, вярнуліся беларусы. І не з пустымі рукамі, а з адным з чатырох амерыканскіх сцягоў, што былі над Белым домам падчас інаугурацыі. «Дакладна сказана, чаму менавіта нашай дэлегацыі дастаўся адзін з «капіталістычных» сцягоў, можа, відаць, толькі сам прэзідэнт. Думаю, што галоўнай умовай, якая вызначыла лёс рэліквіі, стаў міжнародны аўтарытэт нашай арганізацыі, і ўсёй рэспубліцы ў цэлым», — цалкам сур'ёзна сказаў на прэс-канферэнцыі старшыня рэспубліканскага Фонду міру М. Ягораў, а газеты, таксама цалкам сур'ёзна, паведамілі пра гэта на першых палосах. Добра, што мы паважаем амерыканскі сцяг і амерыканскія традыцыі, але ж давайце паважаць і саміх сябе...

ПАРЛАМЕНЦКІ ДЗЕННІК

ФАЛЬШЫВЫЯ НОТЫ ДЗЯРЖАЎНАГА АРКЕСТРА

Кажуць, быў час, калі абавязковым атрыбутам салонаў на Дзінкім Захадзе былі шыльдачкі: «Не страляйце ў пійніста — ён іграе, як умее!» На жаль, цяжка сёння сказаць, ці шмат музыкаўскіх жыццяў выратавалі ветлівыя папярэджанні, але як адзін з прыкладаў пошуку грамадскага кансенсусу ў гісторыю яны трапілі.

І сыгралі даволі злосны жарт з нашай рэчаіснасцю. У імкненні да згоды і канструктывізму мы пачалі чапляцца шыльдачкі зусім не там, дзе ім варта было б быць. Асабліва прыкра, калі знакімі лозунг трансфармуецца ў патрабаванне «Не крытыкуйце дэпутата!» Адметна, што працягваючы выказванне не мае, і застаецца толькі гадаць — лепш народны абраннік не можа, альбо проста не жадае?

Вось і бягучая сесія Вярхоўнага Савета не абышлася без грамоў і маланак у адрас «распоясаваных» прэсы, якая зусім не шануе цяжкую і карпатлівую дэпутацкую працу. Але адначасова сесія кожным сваім працоўным днём сцвярджала — ой, недарэмная — крытыкай, ой, мякка яшчэ выказваюцца палітычныя аглядальнікі!

Папраўдзе, ніхто з нас у здольнасцях сённяшняга складу ВС не сумняваўся яшчэ ў мінулым годзе, калі значная частка грамадзян краіны патрабавала пашукаць новых «музыкаў» у заканадаўчы орган, больш спрактыкаваных і таленавітых. Але сам аркестр сцэны пакадаць не захацеў, запэўніўшы люд у сваім вялікім патэнцыяле. Адсоль вынікае, што ўсе наступныя прэтэнзіі да дэпутацкага корпусу ў аснове сваёй маюць «акіёму»-Вярхоўны Савет не жадае ісці на рэфармаванне эканомікі, не жадае шукаць выхад з задоўжнага крызісу.

Акіёма, як вядома, — штука бясспрэчная. Але жыццё настолькі перадаксальнае, што ўмее нават для недаказальнага знайсці доказы.

Сесія Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь — з'ява ўнікальная. Яна можа перарвацца на доўгія тыдні, бо дэпутатам

наспеў час сустрэць Новы год і цэлы вянок рэлігійных святаў. Яна можа не збірацца доўгія і доўгія месяцы, бо народныя абраннікі сеюць, жнуць, капаюць бульбу і займаюцца іншай карыснай працай. Яна можа быць раптоўна закрыта, перанесена ці перарвана, бо некага цешча на бліны запрасіла, і ён ірвануў туды на службовай «Волзе». А самае непрыемнае — яна здольная працаваць, так бы мовіць, на «пшык», з каэфіцыентам карыснага дзеяння, роўным нулю.

Давайце будзем шчырымі — што чакалася ад гэтай сесіі? Перш-наперш, прыняцце бюджэту, без якога дзяржава, беззусольна, існаваць не можа. Вядома, аперацыя гэта адказная, складаная, але ў пэўнай ступені і механічная, бо сумненню ў зацвярджэнні эканамічных выкладаў Саўміна не выклікала: Дзякуй Богу, што за тры дні народныя дэпутаты з абавязковым заданнем справіліся.

Ды, прымяняючы тэрмін фігурнага катання, бюджэт — гэта «школа». Ацэнку за артыстызм і складанасць кампазіцыі дэпутаты маглі б атрымаць толькі пры вырашэнні пытанняў па зямлі, прыватызацыі жылля, дзяржаўнай маёмасці і прыняцці канцэпцыі новага закона аб выбарах.

Што ж тут ацэньваць палігледальнікам? Няздольнасць выпрацаваць канцэпцыю прыватызацыі? Упартасць у вырашэнні зямельнага пытання? Нягледзячы дзяржаўны эканамістаў, якіх не навучыў вопыт і памылкі іншых краін былога сацблоку?

Ясна адно — колькі б разоў Вярхоўны Савет ні вяртаўся да гэтых пытанняў, рашэнне зрабіць грамадзян Беларусі ўласнікамі прынята не будзе, а калі раптам і адбудзецца такая сенсацыя, то ў вельмі і вельмі кастрыраваным выглядзе. Дзяржаўна-наменклатурным служ-

кам, якія маюць 80 працэнтаў галасоў у парламенце, вольны чалавек — костька ў горле. Куды прасцей прымушаць яго працаваць на «дзяржаву», прымяняючы самыя жорсткія метады эксплуатацыі. Між іншым, медаль дзяржпрацы мае і адваротны бок, які дазваляе перавярнуць сітуацыю з ног на галаву. Паспрабуйце запытаць у нашых лідэраў, як працыць на зарплату, — вам адразу працягваюць лекцыю аб свабодзе прадпрыемальніцтва і ўменні «круціцца». Не ўспомняць толькі пра неабходны атрыбут «круцэння» — першапачатковы капітал, які мог бы атрымаць кожны з нас у выпадку раздзяржаўлення.

Яшчэ весялей вырашыў Вярхоўны Савет пытанне аб новых выбарах. Так, ён прыняў канцэпцыю, але гэтая канцэпцыя выключае з палітычнага жыцця ўсе нашыя палітычныя партыі. Колькі б ні гаварылася слоў пра іх — зародкавы стан, галасаванне паводле партыйных спісаў сапраўды дазволіла б выявіць расклад поглядаў у грамадстве. А мажарытарныя выбары вымушаюць людзей арыентавацца выключна на абяцанкі шматлікіх кандыдатаў. Не буду ўгадваць пра трывіяльныя метады ўціску на свядомасць выбаршчыкаў з боку выканаўчых уладаў, пра парушэнні і несумленнасці падчас выбарчага маршона. Не буду прагнаваць таго, што з лёгкасцю пралезуць у парламент буйныя прамыславікі, дырэктары саўгасаў і старшыні калгасаў, начальнікі раённага ўзроўню. Не буду ўспамінаць цэлы стос «мімікрантаў» сённяшняга парламента, якія абіраліся за словы дыаметральна супрацьлеглыя іхнім дзеянням. Я проста сцвярджаю: прынятая канцэпцыя — лагічны працяг нежадання развітацца з уладай і рэфармаваць нашу рэчаіснасць.

«Выканаўцы» дзяржкампазіцыі не толькі не могуць, але і не хочуць сыграць лепей.

Шнада, што такія «музыкі» працуюць у нашым Вярхоўным Савета. Прыкра, што фальшывае трэннанне на рэабітым пійніна дзяржаўнай палітыкі нам даваецца слухаць яшчэ цэлы год.

Максім ГРЭК.

А МІФЫ ЖЫВУЦЬ

Не ведаю, ці было гэта зроблена наўмысна, каб адпаведным чынам «падагрэць», настроіць частку народных дэпутатаў, але з ранняга 3-га лютага на сесіі Вярхоўнага Савета загучалі фразы з напэўнабытага ўжо лексікона камуністычных камісараў: «Прашу прыняць мяне ў рады ВКП(б)», «Іду ў бой камуністам!», «Слава савецкаму народу, слава абаронцам сацыялістычнай айчыны!». І хоць вымаўляліся яны з нагоды сапраўды значальнай падзеі — пяцідзесяцігоддзя Сталінградскай бітвы, нельга было пазбавіцца адчування, што прамоўцы з ветэранскай фракцыі парламента «Саюз» не адчуваюць подыху часу, які вынес канчатковы прысуд мілым іх сэрцу міфам.

Міфатворчасцю прадстаўнікі «Саюза» працягвалі займацца і на вярчэрнім пасяджэнні сесіі, калі дэпутаты прыступілі да разгляду пытання аб адмене пастановы Вярхоўнага Савета Беларусі ад 25 жніўня 1991 года «Аб часовам прыпыненні дзейнасці КПБ-КПСС». Чытачы, вядома, добра памятаюць гэтую пастанову, якая была прынята праз некалькі дзён пасля паражэння маскоўскіх гэкачпістаў, пераважна большасць якіх уваходзіла ў Палітбюро ЦК КПСС.

Дэпутат Качан, які выступіў з асноўным дакладам аб рэабілітацыі КПБ-КПСС, сёння, праз год і пяць месяцаў пасля тых падзей, спадзеючыся на неда-сканаласць людскай памяці, імкнуўся даказаць, што рэспубліканская кампартыя ніякіх адносін да крамлёўскіх змоўшчыкаў не мела і іх не падтрымлівала. У думках адразу захацелася перапыніць прамоўцу, сказаць яму — а як жа вядома пастанова бюро ЦК КПБ, падпісаная яго першым сакратаром Малафеевым праз дзень пасля пачатку путчу, аб падтрымцы ГКЧП? Няўжо можна пра гэта забыцца?

Аказваецца, можна. Ва ўсякім разе, выступіўшы на пасяджэнні ў якасці «экспертаў», намеснік Генеральнага пракурора рэспублікі Сашчака і міністр юстыцыі Дашук даводзілі, што праведзенае следства па ўзбуджанай восенню 1991 года крымінальнай справе аб сувязях партыйных камітэтаў КПБ з гэкачпістамі ніякіх дадзеных, кампраметуючых беларускіх камуністаў, не выявіла. Вось так.

Дальбог, мяне асабіста да слёз кранаюць дэкларацыі сучасных камуністычных функцыянераў рознага рангу аб іх адданасці дэмакратычным прынцыпам. Не абышоўся без падобнай рыторыкі і спадар Ка-

чан, які ў прыпыненні дзейнасці КПБ-КПСС убачыў ні больш, ні менш, як прамое парушэнне Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека, прынятай у канцы саракавых гадоў у Нью-Йорку і падпісанай, як ён падкрэсліў, большасцю дэмакратычных краін свету. Толькі, відаць, забыўся прамоўца сказаць, што сярэд падпісайшых гэты дакумент не было тады Савецкага Саюза, што наогул Дэкларацыя ўваходзіла ў нас у лік забароненай літаратуры і захоўвалася ў спецхранах. А вельмі спатрэбілася, дык можна апелляваць і да тысячы разоў «выкрытых» афіцыйнай прапагандай «буржуазных свабод».

Дыскусія аб адмене нагаданай пастановы вялася ў парламенце досыць нервова. Няма-ла дэпутатаў небеспаспартна даводзілі, што ні пра якое аднаўленне дзейнасці КПБ не можа весціся гаворкі, бо, на-першае, яна была ўсяго толькі філіялам КПСС, а, па-другое, наогул сябе ажыла маральна.

Тым не менш, большасцю галасоў (трэба ўлічваць цяперашні склад парламента) пастанова Вярхоўнага Савета Беларусі ад 25 жніўня 1991 года «Аб прыпыненні дзейнасці КПБ-КПСС» была адменена. Што да-тычыць маёмасці партыі, дык яе вырашана камуністам не вяртаць.

М. ЗАМСКІ.

СВЯТАЯ ДАТА НАШАЙ ГІСТОРЫІ

1 лютага ў Доме літаратара адбылася прэс-канферэнцыя Арганізацыйнага камітэта па святкаванні 75 гадавіны адраджэння беларускай дзяржаўнасці. У складзе Аргкамітэта — прадстаўнікі дэмакратычных партый і рухаў, творчых саюзаў, навуковых устаноў, рэлігійных арганізацый, патрыятычнага друку, а таксама прадпрыемств, што працуюць на Адраджэнне.

Сябра Аргкамітэта Васіль Быкаў коротка расказаў аб значэнні Акта 25 сакавіка для нашай гісторыі і будучыні. Прысутных журналістаў азнаёмілі з праграмай святкавання і Зваротам да грамадзян Беларусі, падпісаным сябрамі Аргкамітэта.

Тэкст звароту прапануем увазе чытачоў.

Да грамадзян Рэспублікі Беларусь

25 сакавіка — нацыянальнае свята Беларусі. У гэты дзень 75 гадоў назад у Мінску была абвешчана незалежная, самастойная дзяржава — Беларуская Народная Рэспубліка. Пасля доўгага панавання чужынцаў адрадзілася беларуская дзяржаўнасць. Гэта быў вынік самахварнага змагання лепшых сыноў нашай зямлі за шчасце і волю.

Гістарычныя ўмовы таго часу не дазволілі скарыстаць заваяванай перамогі. Але наш народ не скарыўся. Беларускія жаўнеры, слугі паўстанцы, змагары, якіх катавалі ў пастарунках, расстрэльвалі ў Курапах, знішчалі ў гітлераўскіх вязніцах, адраджэнцы, якіх цкавалі і заносілі ў чорныя спісы «нацыяналістаў», сваёю мужнасцю і адданасцю Бацькаўшчыне набліжалі час вызвалення. Дэкларацыя аб дзяржаўным суверэнітэце Беларусі, абвешчанае незалежнасці ў жніўні 1991 г. — лагічны працяг гістарычных падзей, што адбыліся ў сакавіку 1918 г. Без іх не было б сёння ў свеце Рэспублікі Беларусь.

25 сакавіка — святая дата ў нашай гісторыі. Арганізацыйны камітэт, створаны грамадствам Беларусі, заклікае ўсёнародна адзначыць свята. Прапануем грамадскім арганізацыям, установам культуры, навуцы, працоўным калектывам правесці ўрачыстыя сходы, вечарыны, навуковыя канферэнцыі, народныя шэсці, ускладанне кветак да памятных мясцін, да помнікаў нацыянальным дзеячам, выставы, канцэрты і іншыя мерапрыемствы, прысвечаныя 75-й гадавіне адраджэння беларускай дзяржаўнасці. Арганізацыйны камітэт лічыць сваім пачэсным абавязкам выступіць непасрэдным чынным святкавання ў сталіцы нашай дзяржавы.

Выказваем надзею, што свята 25 сакавіка стане днём яднання беларускага народа, асэнсавання мінулага і згуртавання сіл дзеля адраджэння нашай Бацькаўшчыны, якую « Бог дароваў беларусам, і за яго нам адказваць перад нашчадкамі і ўсім светам.

Жыве Беларусь!

Зьліон ПАЗНЯК, Юры ХАДЫКА, Валіяціна ТРЫГУБОВІЧ — Беларускі Народны Фронт «Адраджэнне»; Васіль БЫКАЎ, Яўген ЛЕЦКА — Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына»; Ніл ГІЛЕВІЧ, Мікола САВІЦКІ — Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны; Алег ТРУСАЎ, Мікола КІЯКА, Віталь СКАЛАБАН — Беларуская сацыял-дэмакратычная Грамада; Мікола СТАТКЕВІЧ, Уладзімір САВЯНОК, Мікола БІРУКОЎ — Беларускае згуртаванне вайскоўцаў; Станіслаў ГУСАК, Аляксандр ДАБРАВОЛЬСкі — Аб'яднаная дэмакратычная партыя Беларусі; Віктар НАВУМЕНКА — Нацыянальна-дэмакратычная партыя Беларусі; Анатоль ГРЫЦКЕВІЧ, Лявон АКАЛОВІЧ — Згуртаванне беларускай шляхты; Іван ЧЫГРЫНАЎ — Беларускі фонд культуры; Адам МАЛЬДЗІС — Міжнародная асацыяцыя беларусістаў; Радзін ГАРЭЦКІ, Міхась КАСЦЮК, Міхась БІЧ, Лія САЛАВЕЯ, Іван САВЕРЧАНКА, Валіяціна МАЗЕЦ, Георгій ШТЫХАЎ, Леанід ЛЫЧ, Міхась ЧАРНЯЎСКІ — Акадэмія навуў Беларусі; Яўген КУЛІК, Мікола КУПАВА, Геннадзь ТУМАШ — Камісія БНФ па культуры і гісторыі; Васіль ЗУЕНАК — Саюз пісьмнікаў Беларусі; Аляксей МАРАЧКІН — творчая суполка «Пагоня»; Саюз мастакоў Беларусі; Лявон ЛІПЕНЬ — нааграгаспа Беларусі; Эвангелічны Рэфармацыйны Цэнтр; Вольга ІПАТАВА — газета «Культура»; Мікола ГІЛЬ — газета «Літаратура і мастацтва»; Уладзімір КРУКОЎСКІ — часопіс «Спадчына»; Аляксей ПЯТРОВІЧ — управа культуры Мінгарвыканкома; Ганна СУРМАЧ — дырэктар Дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва Беларусі; Аляксей РАШЧЫНСКІ — Саюз кампазітараў Беларусі; Сяргей ПАНІЗНІК, Леў МІРАЧЫЦКІ — Таварыства Беларусі — Чэхія і Славакія; Васіль ТАЛСТОЙ — Беларускае краязнаўчае таварыства; Андрэй ЗАВАДСКІ, Ігар ЧАРНЯЎСКІ — камісія па культуры Мінгарсавета; Ірына ЗВАРЫКА — Нацыянальны музей гісторыі і культуры Беларусі; Ян ГРЫБ — акадэмічнае таварыства «Кросны»; Адам ПАЛЮХОВІЧ — фірма «Дайноа»; Ігар МІХНО — «Выборачныя шыхты»; Здзіслаў СІЦЬКО — газета «Наша слова»; Міхась БАРАНІК — Гарадскі бацькоўскі камітэт Беларускамоўных школ; Аўген КАЛУБОВІЧ — Мінскі гарадскі клуб «Спадчына»; Фелікс ЯНУШКЕВІЧ — Беларускае каталіцкае грамада; Уладзімір АРЛОЎ — Мартыралог Беларусі; Іван ВАШКЕВІЧ — Беларускі тэатр імя Янкі Купалы; Мікола ЕРМАЛОВІЧ, гісторык; Язеп ЮХО — Беларускае дзяржаўнае тэатральнае таварыства; Мінскі гарадскі Савет народных дэпутатаў; Мікола МАТРУНЧЫК — Беларускае Праваслаўнае Брацтва Трэх Віленскіх Мучанікаў; Яўген ЛУГІН — Беларускае сялянска-партовае таварыства; Мікола АНЦЫПОВІЧ, дацэнт Беларускай політэхнічнай акадэміі; Эдвард ТАРЛЕЦКІ, Юры БЫКАЎ — Задзіночанне каталіцкае моладзі Беларусі; Яўген САХУТА — Саюз майстроў народнай творчасці Беларусі.

УКРАЇНА ПРЫМАЕ БЕЛАРУСЬ

За апошнія гады мы пачалі забывацца пра колішнія Дні, Тыдні і Дэкады дружбы, якія праводзіліся па ўсім неабходным Савецкім Саюзе. Тым не менш, факт застаецца фактам: Дні культуры Беларусі пройдуць на Украіне з 9 па 11 лютага. Пройдуць, хочацца спадзявацца, без палітызаванасці, характэрнай для колішніх мерапрыемстваў такога кшталту, без залішняй пампэзнасці. Хай наша культура і мастацтва самі гавораць за сябе.

Афіша Дзён разнастайная і прадстаўнічая. Сваім майстэрствам украінскіх сяброў парадуць знакамтыя «Песняры» і не менш вядомыя «Сябры», Дзяржаўны ансамбль танца Беларусі і Дзяржаўны акадэмічны народны хор Беларусі імя Г. Цітовіча, Дзяржаўны намерны хор Беларусі і тэатр моды Цэнтра прыгажосці, грацыі і мастацтва г. Маргілева...

На Украіну едуць тансама ансамбль «Шчаслівы выпадак» (Я. Паплаўская і А. Ціхановіч), тэатр сатыры і гумару «Хрыстафор», народныя артысты Беларусі З. Бандарэнка і М. Захарэвіч, іншыя вядомыя калектывы і выканаўцы.

Прадстаўнічалі і афіцыйная дэлегацыя, якую ўзначальвае старшыня Камісіі па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь Н. Гілевіч. У яе ўваходзяць міністры — культуры Я. Вайтовіч, інфармацыі А. Бутэвіч, рэктар Акадэміі музыкі М. Казінец, народны мастак Г. Вашчанка, галоўны рэдактар часопіса «Мастацтва» А. Дударэў, начальнік Упраўлення па справах сацыяльна-культурнага комплексу Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь П. Кішурна.

«Беларускай маладзёжнай» — 30 гадоў

Для чалавека 30 гадоў — час сталасці. А для калектыву? Радыестанцыя «Беларуская маладзёжная» і сёння, праз 30 гадоў, застаецца самай маладой, самай баявой і самай беларускай на нашым раддзі.

«ЛІМ» віншуе сваіх калег з юбілеем. Паспехаў вам на ніве Адраджэння, новых творчых удач!

Журналісты «Беларускай маладзёжнай» Аксана Вечар, Ірына Курапаткіна, Віталь Сямашка, Дзмітрый Лукашук, Жанна Ліціна і Геннадзь Коснер.

Фота Уладзіміра ШУБЫ, БЕЛІНФАРМ.

«Даўным даўно разумныя людзі казалі, што з эміграцыйнай гаражкі, якая была агарнула наш край, нічога добрага не выйдзе; (...) што нам трэба не ў Амерыку ўцякаць са сваёй старонкі на выслугі амерыканскаму капіталу, а на месцы ў сябе ствараць Амерыку...» Так у 1914 годзе ў «Нашай Ніве» пісаў Вацлаў Ластоўскі, лёс которага сілаўся зусім па-эмігранцку.

Эмігранці лёс спасціг айцоў-стваральнікаў БНР, дзелячы беларускіх партый, вучоных інбелульта.

Эмігранці лёс напаткаў дзясціні і сотні тысяч сялян, хто падаваўся за мяжу на заробкі, уцякаў ад першай сусветнай вайны — на ўсход, асеў у краінах Заходняй Еўропы пасля другой сусветнай вайны...

У эміграцыі духоўнай пачувалася і пачувалася на Бацькаўшчыне нацыянальная інтэлігенцыя.

Але эміграцыя твайго народа — гэта і твая эміграцыя... Чаму ж нам лягчэй быць у эміграцыі, глядзець зводдаль, прыладжаць аднекуль?

У мінулым годзе «ЛІМ» надрукаваў шэраг інтэрв'ю Леаніда Пранчана з прадстаўнікамі беларускай эміграцыі ў Амерыцы і Канадзе, якія распавялі пра сябе і свае шляхі па свеце. Але, безумоўна, гэта толькі фрагменты жыцця замежжа, прычым пераважна эмацыянальныя, асабістыя, хоць тым і цікавыя. Застаюцца незнанымі іншыя, палітычныя аспекты эміграцыйнасці, яе гістарычныя рухавікі. У гутарцы з нашым карэспандэнтам загардачыца аддзела гісторыі беларускай эміграцыі і міжнародных адносін Беларусі Інстытута гісторыі Акадэміі навук Галіна СЯРГЕЕВА разважае над гэтымі і іншымі пытаннямі.

Ю. З.

Галіна СЯРГЕЕВА: «Уся ПРАЎДА ПРА ЭМІГРАЦЫЮ НЕПАТРЭБНА НІКОМУ...»

— Галіна Гаўрылаўна,эта наша гутарка ўдзяляецца такой: даць нашым чытачам цэласнае ўяўленне пра беларускую эміграцыю. Бо за апошнія гады два наш друк эмсіцыў багата разнастайных, але «адрываючых» звестак пра дзейнасць пэўных суполак ці асобаў у эміграцыі, выпукляючы эмацыянальны аспект і зусім зыходзячы аспект аналітычны, даследчыцкі.

У гэтай сувязі як бы вы ацанілі стан з асветленнем гісторыі і сучаснасці эміграцыі ў нашым афіцыйным і апазіцыйным друку?

— Даць цэласнае ўяўленне пра беларускае замежжа — то наўрад ці магчыма цяпер. Эміграцыя як шматгранная з'ява патрабуе часу для грунтоўнага даследавання. Але ж працэсы дэмакратызацыі знялі табу з гэтай тэмы. Раней афіцыйная ідэалогія сцвярджала, што савецкая ўлада выкараніла ўсе падставы для эміграцыі, і каб у тых, хто з гэтым не пагаджаўся, не ўзнікала памкненняя па шукаць сабе долі ў іншых кутках свету, дык адсутнічала і прававое рэгуляванне выезду і вяртання ў краіну. (Толькі ў маі 1991 г. Вярхоўны Савет СССР прыняў адпаведны закон, але не паспеў увесці яго ў дзеянне).

Так штучна, прымуова быў закрыты працэс эміграцыі, парушаліся правы чалавека, міжнародныя правыя нормы і акты ў гэтай сферы. Вядома, што

ўжо Усеагульная дэкларацыя правоў чалавека, прынятая міжнародным супольніцтвам у 1948 г., прызнала права кожнага «пакідаць любую краіну, уключаючы сваю ўласную, і вяртацца ў сваю краіну». Гэтае права зафіксавана ў прынятым Генеральнай Асамблеяй ААН Міжнародным пакце аб грамадзянскіх і палітычных правах, які БССР падпісала ў 1968 г., а ратыфікавала толькі ў 1973 г. Гэты пакт набыў сілу для БССР з 1976 г., але і да гэтага часу ў рэспубліцы парушаецца яго артыкул аб праве на свабоду перамяшчэння!

Ва ўмовах ідэалагічнага ўціску прадметам аб'ектыўнага даследавання не магла быць і паслярэвалюцыйная, а затым і пасляваенная хваля эміграцыі, асабліва нацыянальна-свядома, палітычная яе плынь. Захочваліся тэндэнцыйныя публікацыі, якія ў адпаведнасці з панавальнай ідэалогіяй выкрывалі яе прадстаўнікоў як «зраднікаў», «буржуазных нацыяналістаў», пры гэтым часцей за ўсё агулам і, вядома, з класавых падыходаў. Ва ўмовах таталітарнай сістэмы, выкаранення іншадумства і нацыянальнай адметнасці да «белбурнацаў» адносілі тых, хто не прымаў савецкага ладу жыцця ці проста крытычна ставіўся да працэсу дэнацыяналізацыі на Бацькаўшчы-

не. У грамадскай свядомасці ўсімі сродкамі зацвярджалася думка аб эмігрантах як адшчапенцах, шукальніках лёгкага хлеба.

Грамадска-палітычныя працэсы апошніх год па многіх прычынах абудзілі цікавасць да нацыянальнай эміграцыі, і гэтая тэма стала даволі шырока абмяркоўвацца, пераважна ў перыёдыцы. Але часцей за ўсё спраўды ў выглядзе эмацыянальных водгукаў на тую ці іншую падзею з гісторыі ці сучаснага жыцця эміграцыі, яе палітычных і культурных дзеячаў. Пры гэтым апазіцыйная да камуністычнай улады прэса разглядала іх дзейнасць, суадносічы з нацыянальнымі інтэрэсамі, якія партыйна-дзяржаўныя структуры ніколі не лічылі першаснымі. Нязвыклка да такога «вальнадумства», менаполна панавальна пракамуністычная прэса абрынула на чытача новыя «выкрывальныя» артыкулы (часта проста абрэзаныя для замежных суродзічаў), пры гэтым не асабліва клапацячыся пра іх доказнасць.

Аналізуючы стан асветлення гісторыі і сучаснасці эміграцыі навукоўцамі, можна адзначыць, што пакуль яшчэ малавата публікацый, якія б грунтаваліся на

(Працяг на стар. 14—15).

ЮБІЛЕІ

СВЯТА КАЛЕГ

29 студзеня ў гасцёўні Дома мастацтваў прайшоў святкаванне дзясцінай гадавіны з дня выхаду першага нумара часопіса «Мастацтва». Вёў вечарыну рэдактар часопіса Аляксей Дударэў, дапамагалі ягоніны папярэднікі Міхась Раманюк і Яўген Сахута. Супрацоўнікаў часопіса віншавалі прадстаўнікі парламента і ўрада, творчых саюзаў Беларусі.

З нагоды юбілею рэдакцыйнага рада «Мастацтва» вырашыла адзначыць трох лепшых аў-

тараў дзясцігоддзя. На вечарыне ім былі ўручаны грашовыя прэміі. Лаўрэатамі сталі Уладзімір Комак, Яўген Шунейка і Вольга Брылон.

Гледзячы, як выраза адраджэнцаў самай першы нумар «Мастацтва Беларусі» (1983 год) і сёлетні першы нумар, бачыш, колькі змянілася за гэты час і ў мастацтва, і ў жыцці. А сам часопіс за гэты час стаў неад'емнай часткай нашай нацыянальнай культуры.

В. БОГУШ.

Нехта са слаўных заўважыў, што ўсё цяжэ, усё мяняецца, і ў адну і тую ж вяду двойчы не ўвойдзеш.

Што ж, і праўда. Час бяжыць незваротна, паідаючы за нашай спіной нейкія пэўныя этапы і ступені развіцця. Мы ўжо больш-менш звякліся з думкай пра незалежную Беларусь. Мы прывыклі да таго, што мова наша набыла статус дзяржаўнай (дарэчы, ужо тры гады назад). Мы паступова пачынаем сябе ўсведамляць не прасіцелямі ў сваёй жа хаце

раў «эмігранцкай» і «дысідэнтскай» літаратуры, спадар Говар прапануе выкарыстаць падобны вопыт у нас. На яго думку, кароценькія, але штодзённыя перадачы, у якіх чыталіся б артыкулы з Беларускай энцыклапедыі, а таксама з Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі, былі б надта даспадобы жыхарам рэспублікі: «У свой час выдадзены гэтыя каштоўныя тамы не надта вялікім тыражом. Хто паспеў, той купіў і мае. Але час ляціць, і сённяшні студэнт, школьнік,

кіх справах лепшы дарадца — Час, які і выкрышталізоўвае зерне «рацыё». «ЛіМ» неаднойчы звяртаўся да гэтай праблемы, але лісты нашых чытачоў працягваюць здзіўляць сваёй непрадказальнасцю, арыгінальнасцю і... супярэчлівасцю.

Будзем, пэўна, шчырымі, калі скажам, што допісы нашых землякоў, суайчыннікаў з бліжняга і самага дальняга замежжа заўсёды хвалююць неяк асабліва. Як вы там маецяся? Як вам жывецца? Чым можа дапамагчы Бела-

манская вобласць) Аляксандра Пятрунікава — зусім іншага плана. Ён піша пра нас з вамі, пра Беларусь, пра сваю радзіму. Падчас наведання яе шмат здзіўнага пабачыў мурманскі беларус.

Вялікае здзіўленне выклікалі ў яго нашы, асабліва саўмінаўскія, газеты, якія прывычаліся даваць сабе беларускую назву. Спадар Пятрунікаў раіць паважаным рэдактарам не крываць душой і змяніць назвы на рускія — «каб не было смешна і крыўдна».

І зрабіў простую — надзвычайную простую — выснову (мо недарэмна кажуць, што ўсё геніяльнае — простае): «Вядома, што чалавек паважуючы толькі тады, калі ён паважвае сябе сам. Не паважуючы ні мовы, ні свайго народа, а як вядома, мова і народ — гэта адзінае і неаддзельнае, як маці і дзіця, вельмі шмат хто з беларусаў дазваляе здэкавацца з сябе. Іншага слова я не знаходжу.

Мы дзейнічаем, як у тым анекдодзе, вельмі сумным. Вырашылі нейкія асобы павесіць беларуса, і калі ў яго спыталі, на якой яму віроўцы вісець, дык той адказаў: «На любой, абы вам, паночкі, добра было...»

На гэтай не надта радаснай ноце заканчваць агляд усё ж не хацелася б. А таму прыгадаем, як колькі год таму давялося пабачыць перадвыбарчы плакат беластоцкіх беларусаў: «Беларусы! Пра свае справы будзем гаварыць самі!» Можам сцвердзіць — словы Сакрата Яновіча набываюць усё большую актуальнасць і ў нас. Беларусы — чытачы «ЛіМа» — ужо не проста канстатуюць сваю нацыянальнасць. Яны гавораць пра свае справы.

Аддзел пісьмаў і грамадскай думкі.

МЫ ЖЫВЁМ, ЯК У СУМНЫМ АНЕКДОЦЕ...

Агляд чытацкай пошты

(дазвольце, дзядзечка, па-беларуску пра беларусаў пагаварыць!), а сапраўднымі, правядзенымі і правамоцнымі гаспадарамі.

Свядомасць беларусаў пачынае мяняцца. Хэй не ў такіх сумерах, пра якія марылася тры-пяць гадоў таму. Але тыя людзі, якіх ідэя адраджэння свайго народа закранула хоць самым краёчкам, на вышнім сапраўднага нацыянальнага менталітэту ўздымаюцца надзвычай хутка.

Зрэшты, гэта і не здзіўна. Дастаткова заўважыць адну праблему беларусізацыі, задумацца над шляхамі яе вырашэння — і тут жа ўбачыш нешта яшчэ, магчыма, нават больш важнае і неадкладнае, але такое, пра што раней не задумваўся.

Нам, супрацоўнікам аддзела пісьмаў, мабыць, дазволена рабіць падобныя высновы. Усё ж шматгадовы вопыт зносін з чытачамі «ЛіМа» дае магчымасць азірнуцца назад, зрабіць нейкія высновы і заключэнні.

Беларусы ўрэшце перасталі прасіць: «Пагаварыце на радзё па-беларуску» — яны патрабуюць: «Выванайце Закон аб мовах!» Яны перастаюць канстатаваць — пачынаюць аналізаваць, шукаць выйсце. У людзей, у кожнага на сваім узроўні, адбываецца свой асабісты працэс адраджэння і абуджэння. І пра гэта — іхнія лісты ў рэдакцыю.

Чытач з вёскі Будча Ганцавіцкага раёна І. **Кандрацэня**, напрыклад, абуралася неадэкватнымі дзеяннямі рускай праваслаўнай царквы і польскага касцёла, якія ўсім сваімі сіламі вярбуюць не столькі прыхільнікаў веры, колькі свядомых «палякаў» ды «русіх». Чытач наш — чалавек немалады, і вось што ён піша: «Я ў час вайны сустракаў мноства літоўцаў, чэхі ды немцы, якія былі католікамі. Але ні адзін з іх не сказаў, што ён паляк. Хоць і жылі мы ўсе да 1939 года на тэрыторыі Польшчы! А наш братка-беларус, калі католік, то ўжо лічыць сябе палякам».

Папраўдзе, не хочацца асабліва патэтыкі, але словы з вуснаў простага селяніна, які толькі два апошнія гады чытае нашу газету, проста ўражваюць:

«Я сам праваслаўны, і гаваруся тым, што я — беларус. Не хачу быць ні рускім, ні палякам. Тым больш цяпер, калі даведаўся аб такой багатай спадчыне нашага народа і такіх людзях — нашых суайчынніках!»

Настаўнік Іван Говар з Іўя даслаў у рэдакцыю цікавую, на наш погляд, прапанову па ўдасканаленні нацыянальнага радыёвяшчання. Ён лічыць, што мноства перадач радзё — ні для розуму, ні для сэрца. І, прыгадаўшы цікавы вопыт даперабудовачных часоў з практычна радзё «Свабоды» і «Голас Амерыкі», якія рэгулярна наладжвалі чытанне літаратурных тво-

настаўнік з задавальненнем слухалі б падобныя перадачы па радзё».

Не абыходзяць нашы чытачы і праблему правапісу. Пенсіянерка з Маладзечна Ірына **Місуна**, напрыклад, прапануе зноў вярнуцца да пазначэння мяккіх літар гэтакім чынам, як тое ажыццяўляецца ў польскай мове альбо ў беларускай лацінцы. «Думаю, што нам трэба вяртацца да правапісу, які існаваў да 33-га года. Але частае ўжыванне мяккага знаку не вельмі зручна, дык, можа, запазычыць што-небудзь у суседзяў?»

А Валдас **Банайціс** з Вільні, «летувецкі заўзятар», як ён сам пра сябе піша, прапануе наступнае:

«Ёсць запасны шлях, які верне беларусаў і да сваёй аўтэнтчнай мовы, ды і ў цэнтры Еўропы. Бо існуе правапіс, не крануты наркомаўскай рэформай — беларуская лацінка. Чаму ж, за прыкладам Малдовы ды іншых братоў, не адрадзіць яе, чаму не ўвесці ў паралельны ўжытак?.. Калі школа і грамадскасць засвоіць «крэскаванія» літары ў лацінцы, то пры неабходнасці будзе зусім няцяжка транскрыбаваць гэта кірыліцай — рэформа правапісу адбудзецца аўтаматычна, а пакуль што не трэба чапаць тое, да чаго прывычаліся за 60 гадоў... Пад абаронай лацінкі меншай будзе мяжа, якая дазволіць калі не перамагчы, дык уцячы, трымацца суверэннай адлегласці».

Між іншым, ці заўважылі вы, як спадар Банайціс сябе цікава назваў? Гэта невыпадкова. Яго ліст прысвечаны і праблеме назвы сучаснай Літвы і яе насельніцтва. Чытач з Вільні лічыць, што «летувіс» — не надта пісьменная, і, даследуючы марфемную структуру слова, прапануе да кораня «летув» далучаць натуральныя суфіксы -ец, -іч, -анін, -ін, якія азначаюць жыхара нейкай мясцовасці альбо носьбіта нейкай адметнасці:

«Выбірайце, што адпавядае вашаму моўнаму пачуццю. Мне асабіста даспадобы летувіч — летувічы (як дубаўцы), альбо летувіч — летувічы (як крываўчы)».

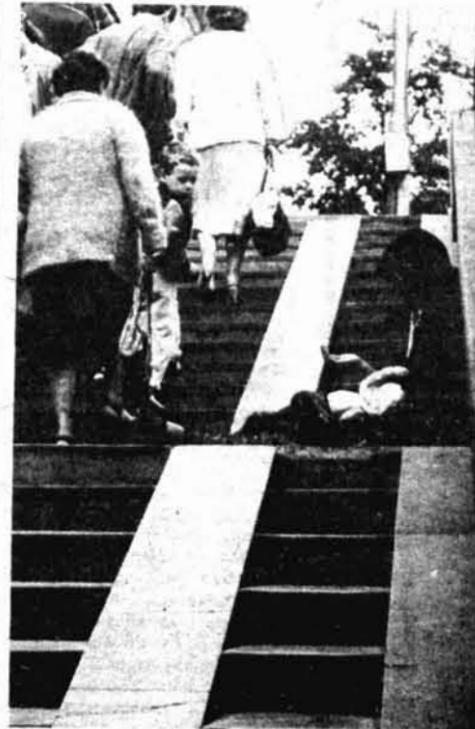
Саманазве Беларусі прысвечаны ліст Юрася **Камлыгі** з Наваполацка, які лічыць лагічным спадкаемцам Вялікага князства Літоўскага адмовіцца ад утварэння «Беларусь», альбо спыніць гаворкі пра шматвяковую дзяржаўную традыцыю. Гэты допіс, безумоўна, можа выклікаць як вялікія прарэчэнні, так і самую шчырую падтрымку. Нам жа здаецца, што лёсы сучасных Літвы і Беларусі настолькі шчыльна перапляліся, настолькі змацаваныя ў адзін непадзельны вузел праблем, што пытанне назваў суседніх краін яшчэ вельмі доўга будзе трыюмфальна думкі філолагаў, гісторыкаў і іншых зацікаўленых даследчыкаў. Прадпрымаць нейкія рэзкія захады наўрад ці падасца прыдатным. У та-

рუსь, радзіма?

Кіяўлянка Алена **Яроміна** скардзіцца, што не змагла падпісацца на «ЛіМ», які чытала доўгія гады. Мы, безумоўна, спадзяёмся, што ў другім паўгоддзі паважаная Алена Мікалаеўна зможа зноў чытаць нашу газету. І не толькі яна, а і шматлікія нашы чытачы за межамі Беларусі.

А допіс манчагорца (Мур-

Паспеў наш чытач паслухаць і выступленні на сесіі Вярхоўнага Савета, і прамоў міністраў, якія, акрамя Краўчанкі ды Вайтовіча, аніяк не могуць прывычацца да дзяржаўнай мовы сваёй дзяржавы. Паспеў ён наслухацца і вельмі навукова-падобных разваг пра «неабходнасць двухмоўя», якімі поўняцца сродкі масавай інфармацыі.

ЖЫЦЦЁ НА ПРЫСТУПКАХ

Сёння можна іх бачыць у розных мясцінах горада, аднак найчасцей у падземных пераходах: ля ваззала, ля Камяроўкі. Яны называюць сябе бананцамі з мясцін міжнацыянальных канфліктаў. Сёй-той з праконых спыніцца і нідае да іх ног, альбо ў працігнутую руку, скажанаю паперу. Аднак большасць праходзіць міма; мала хто верыць, што жабрацаў ідуць людзі сапраўды абздоленыя і бездапаможныя. Друж запэўніў нас, што гэта далёка не так, што не беднасць і безвыходнасць гоніць гэтых людзей жабрацаў.

Мажліва, гэта і так. Магліва, сабраныя гро-

шы потым прапіваюцца, альбо складваюцца жабранамі-міліянерамі ў «панчоку» на «спрынг дзень». Аднак угледзіцца ў гэтых адзінкі — раённыя такія друкаваліся, калі сямейны журналісты хацелі паказаць «іх капіталістычны лад жыцця». Сёння гэта стала нашай рэальнасцю. Сацыялагі некай правалі даследаванне срод жабраноў. Выявілася, што большасць іх — з Малдовы, Расіі, краін Сярэдняй Азіі... І толькі адзінкі з Беларусі. А дзе ж жабрані-беларусы? Няўжо паехалі жабрацаў у іх краі?

Фота А. РУЖЭЧКІ.

ГАЛІНКА МКНЕЦЦА ДА СВЯТЛА...

Адзін вельмі вядомы чалавек параўнаў музычную культуру з дрэвам, карані якога глыбока ў зямлі, а крона цягнецца да неба. Другі, таксама вядомы, чалавек назваў творчую індывідуальнасць Галіны Гарэлавай «ізящной ветвяю» беларускай музыкі.

Далікатная, тонкая галіна, якую жыцьця сокі музычнай глебы, традыцый, літаратурная класіка дый кожны добры верш — ці то знойдзены ён у перакладах замежнай паэзіі, ці то прачытаны ў свежай лімаўскай падборцы...

А ці варта пералічваць, што напісала кампазітар Галіна Гарэлава? Вы ж, калі чулі хоць аднойчы, успомніце «Дзявочыя песні» на вершы М. Багдановіча і вакальны цыкл на вершы Е. Лось, Л. Геніюш, Н. Тулупавай; «Бандароўну» і Скрыпачны канцэрт, і «Хвалу беднякам», і «Тысячу гадоў надзеі»... Вы толькі не ўспомніце песень «на тэму дня» — бо яна іх не пісала, хоць мае густ на добрыя песні, аддае належнае паўнаўраўнаважэнным творам сваіх калег у гэтым жанры. Яе накіраванасць, мо нават Кон — вытанчаная камерная музыка, загадкавая, капрызлівая, шляхетная, вартасці якой, бывае, выяўляюцца-ярчэюць з гадамі, на суперак грамадскай модзе ды напластаваннем часу.

Насуперак «надзённым паведам» нарадзілася-паўстала і кантата «У год сусветнага пажару» на такія розныя, але зні-

таваныя — праз музыку — пацыфіскай ідэяй кампазітара, вершы: В. Брусава, Л. Арагона, П. Антакольскага, Г. Апалінера, А. Таркоўскага, С. Кірसानова, А. Рэмбо. Дарэчным аказаўся скепсістыч, хто ніколі не чуў кантату дый не збіраўся яе паслухаць, аднак жа быў перакананы, што «У год сусветнага пажару» — даніна традыцыйнай для беларускага мастацтва, ды ўжо «не актуальнай» тэме мінулае вайны. Абноўлены Камітэт па Дзяржаўных прэміях, праявіўшы мудрасць, шырынню і культуру сярэўды еўрапейскага мыслення, адзначыў гэты твор. «Твор гэты, — як пісаў старшыня Камітэта Н. Гілевіч, аглядаючы прэміяваныя працы дзеячаў нашага мастацтва і літаратуры, — адметная з'ява ў сучаснай беларускай вакальна-інструментальнай музыцы. Спалучэнне трагедычнага гучання са светлым лірызмам, свежасць музычнай мовы, высокі прафесіяналізм надойга, трэба думаць, забяспечаць таленавітаму твору поспех».

Паўна ж, так. Бо кантата «У год сусветнага пажару» ўжо замацавалася ў рэпертуары канцэртных праграм радыё. Асабліва папулярны яе фрагмент — гэтыкі эмацыянальны, перапоўнены прагаю жыцця, парызскі вальс у пачуццёвым і драматычным выкананні В. Цішынай і аркестра...

А ў тыя снежаньскія дні Галіну віншавалі не толькі з вышэйшай афіцыйнай адзнакай яе мастацтва: на Фестывалі но-

яе рукі — гэта заўсёды цікава ўжо таму, што ёсць душа, ёсць прафесійная культура і адчуванне традыцыі.

Крыху разгублена прымае Галіна віншаванні, нават ад сяброў: уся — у думках пра несканчоныя праблемы, не так творчыя, як псіхалагічныя. Стасункі са студэнтамі, якім хочацца даць нешта большае, чым толькі прафесію. «Хатні воз», клопат пра сына, які так хутка расце і сталее, што бабулі з ім ужо цяжка. Дзе той бестурботны час, калі можна было «схавацца ў сабе», як раней, за глыбіцца ў чытанне паэзіі і штось знайсці ўрэшце для душы, а значыць і для новай задумкі... Найбольш тонкія адчуванні, лічыць Галіна, дае свет музыкі, звязанай са словам; шкада, што далёка не кожнае прыгожае, высокае, напраўду паэтычнае слова можа злучыцца з музыкаю ў гарманічны саюз. Трэба шукаць, шукаць... І, спрачаючыся з прозай жыцця, яна ўсё ж выбірае часінку, каб пачытаць прозу М. Цвяткавай. Каб прыгадаць вершы Е. Лось. Каб сіласці літаратурна-музычную кампазіцыю для радыёпраграмы «Тэра гармонія», густоўна пераклаўшы ўрыўкі з Ч. Дзікенса і спалучыўшы калядны тэкст з творамі Баха, Сібеліуса, Чайкоўскага.

Пра сваю ж музыку, якая пішацца, Галіна не любіць гаманіць: адразу агортваюць сумненні, і яна прымхліва змаўкае. Натуральны стан кожнай творчай душы...

Крона грунтоўна ўкаранёнага дрэва хоча дацягнуцца да неба, кожнай галінкай мкне ўвышыню, ды чысціні й святлыні. Галінка ж заўжды цягнецца да святла, калі сама яна — жывая і жыццядайная.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

Фота У. ПАНАДЫ.

Алесь ПІСАРЫК

БУДЗЬ ЖА ЧУЙНЫМ, БЕЛАРУС!

За ноч выданніца-завая
Убрала взлюмам сады,
І снегірамі ружавелі
Крышталіных туфлікаў сляды.

Што ў ноч такую не прыніцца!
Ты слова цёплае скажы
Услед завай

І сініцы,
Што ў дзюбцы жарыну дзяржыць.

І не спяшай хмялець пунсавой,
Гарачай гронкаю калін.
Так варажбітка, падвянцова
Снягі Марозка пасцяліў.

Што і развітвацца нам горна.
Вярнуцца з казкі не спяшай.
Вітай зіму!
І помні гронку,
Якой сагрэлася душа.

Лёс

Бацьку Уладзіміру ЯФІМАВІЧУ

Мужыкова галава
Не такая й пусташ.
Як не будзеш працаваць —
Дух на ладан пусціш!

Сонца вочы не пратрэ,
Не разбудзіць птушку,
Гаспадар з балотца прэ
Сена валакушу.

То — касіць яму пара,
То — разрываць граньку.
Мужычок, як той вятрак,
Круціцца ад ранку.

Аб сякеру і пілу
Напрацуе рукі.
Будзіць жонку, як пчалу,
Словамі прынукі.

Што намеціў — усяго
Аднаму не ўлегчы,
Хоць і дзень даўгі,
Як год,
І пры сіле плечы.

А рыбацкае чуццё!
А на ўзлеску рыжык!
Сталася б спіна праўцом,
Каб ляжаў, як сліжань.

Жураўліная зара
Сны яго прывеціць,
Каб круціўся, як вятрак,
Пад жыццёвы вецер.

Атрутлівыя часу соты.
Ці не таму шугае зло
Ад сэрцаў,
Як аблокаў слотных!
Любові — быццам не было.

Мы за дабро дабром не плацім.
У непарабунным сне душа.
Дабро мяняем на багацце,
Стаптана годнасці мяжа.

Сваё,
Чужое,
Ці падачка —
Усё змяшалася ў адно.
І доля наша,
як жабрачка,
П'е каламутнае віно.

Беларусь,
Цябе за краты,
За калючыя драты,
Зашчаміць хацелі каты
З роду ірадаў праклятых,
Каб навек аслепла ты.

Ці гібець асілкам-дзеяцям,
Ці Свабоду сцерагчы!
Крута гнеў людскі прадзецца.
А куды іначай дзецца!
Воіны ганьбяць крумкачы.

Меч каваў дзядуля хваца.
Не ступілася лязо
Аб ліхі жупан казацкі.
Адгукнуўся час вар'яцкі
На мячы чужой слязой.

Цені ў вокнах.
Вокал — цені.
Будзь жа чуйным, беларус!
Зграі здрады наліцелі
На твой дом.
Зяўнеш — і цела
Кіпцюрамі раздзяруць.

Плача маці.
Донька плача.
Бацька ледзьве не жабрак.
Глянь, што вочы вокал бачаць,
Глянь, як людзі скрозь батрачаць.
Стань мудрэй правадыра.

Скінь ланцуг.
Ты — не сабака.
Ты — свабодны чалавек.
Перастане донька плакаць.
А крумкач крывава бамкаць.
Сонца ў вокнах ажыве.

Шчы не ўсіх нас ачмурыла
Цемра лютасці і зла.
Хай душа забудзе крывы
І адчуе сілы крылаў
У Хрыстовым дні святла.

Так спрадавеку ішло,
Што без Бога —
Не да сэрца,
І не да парога...
Скуль праходзіла тая мяжа!
Ненавідзелі тых, без крыжа.
Без сяброў і папелінікаў жыў
Той, хто д'яблу душу залажыў.
Ці раскайваўся ён, апантаны,
Як па сцежках блудзіў пратаптаных!
Веку скон.

Час няшчасны настаў:
Чорт пазбавіўся рог і хваста.
Ці пазнаеце д'ябла ў бяседзе!
Ён да вас на плячах вашых едзе.
Чорт лісліва кабету падмане,
Бо душу чалавечую мае.
Застае яго муж.
Крыводна трохі,
Бо намацае уласныя рогі.
Робіць выгляд,
што не прыкмячае
Ён таго,
хто плаціў за маўчанне.

Родныя гнёзды

Стрыечным братам,
якія жывуць у ЗША

Карэнне роду нашага пасеклі
Віхуры веку.
Дух не замялі!
Вы на чужыне не зазналі бедаў
Такіх як тут —
На здаўленай зямлі.

Захопіцім, каваным крута ботам
Расптопвалі святні на вацах.
Паскудзілі душу хлуснёю...
Потым —
Гімі з пашчы крыважэрнае гучаў.

А ты, мой брат, радзіўся на чужыне,
Дзе сонца не захмарвала туга,
І бацаны анёламі кружылі
У недаспаных, казачных лугах.

Ты мовы маці не цураўся з роду.
Мяне ж —
За слова роднае пяклі
Насмешкамі,
што выйшаў я з народу,
Як вешальнік з надрэзанай пятлі.

Нам ёсць пра што пагаварыць адкрыта,
Бо мы адзінай спадчынай крыві.
Завошта лёс такі!
Да болі крыводна,
Што птах душы тваёй гняздзечка звій

Не ў тым садку,
Дзе нашых душаў гнёзды,
Дзе кожная галінка — як сястра,
І веташок —
Даверлівы і ўзнёслы.
І выспелай малінаю зара.

У садзе снежныя шатры,
Слядоў птушчых заважычкі.
Касцёр калінавы гарыць.
І нехта скінуў рукавічкі.

Няўжо яна ў такую рань
З пярні тугіх перабярэцца
Сюды, як гордая герань,
Каб ля маёй любві сагрэцца!

Няўжо мільгнула так жыццё,
І не паўторыцца нанова:
Ні рук даверлівых зліццё,
Ні клятвы сэрца слова ў слова!

Сняжынак рой — не сівізна,
Душа цягліваасцю варожыць.
Цяплей свет, калі вясна
Сваёй прысутнасцю трывожыць.

Я Е ПРЫХОД у беларускую літаратуру вяталі такія карыфеі мастацкага слова і нацыянальнага адраджэння, як Максім Гарэцкі і Антон Луцкевіч, адзін з першых рэцэнзентаў купалаўскай «Жалейкі» Уладзімір Самойла. Ужо адна толькі гэтая акалічнасць зрабіла б гонар любому паэту. Наталля Арсеннева прыйшла ў беларускую паэзію лёгка і прыгожа, як прыходзіць сапраўдны талент, калі ён малады і цешыцца самай магчымасцю тварыць, не ўсведамляючы значнасці і каштоўнай унікальнасці свайго творчага дару. Працавала яна пэна і радасна, бо інакш ужо немагчыма было жыць. Вось толькі лёс абышоўся з гэтым талентам нялітасціва.

Максім Гарэцкі убачыў у маладой паэтэсе, тады яшчэ навучанцы Віленскай беларускай гімназіі, пераемніцу слыняй Канстанціі Буйло. Ужо ў першых беларускіх вершах Арсенневай ён заўважыў яркі талент і блаславіў яго. З успамінаў паэтэсы вядомы (у перакладзе Антона Адамовіча) урачысты момант першага абнародавання яе твораў і першага прызнання: «...увечары на вучнёўскай вечарыне... на сцэну выйшаў Гарэцкі і, звярнуўшыся да сабранных, абвясціў усёй залі, што з'явілася новая Канстанція Буйла, ды зачытаў урачыста дадзеныя яму паэткума ранаіцаю вершы». Пазней, вылучаючы імя Арсенневай сярод заходнебеларускіх паэтаў, Гарэцкі пісаў, што вершы яе «захопліваюць шыракаю пацуюца, далікатнасцю тону і нейкаю асабліваю пшчотнасцю вобразаў і слоў».

Артыкул пра зборнік вершаў паэтэсы «Пад сінім небам» (Вільня, 1927) Антон Навіна (Луцкевіч) змясціў у сваёй кнізе «Адбітае жыццё» (Вільня, 1929) побач з даследаваннямі творчасці Я. Купалы, М. Багдановіча. І па сённяшні дзень гэты невялікі артыкул застаецца найбольш глыбокай літаратурна-знаўчай працай, прысвечанай творчасці Арсенневай, хоць некаторыя рэзагі крытыка здаюцца спрэчнымі.

Антон Навіна небеспадэўна падкрэслівае роднасць паэтычных талентаў Наталлі Арсенневай і Максіма Багдановіча, што абумоўлена іх «шуканнем красы, характаў ўва ўсіх праявах нашага жыцця, а перадусім—у прыродзе».

Сапраўды, па прыродзе свайго таленту, а таксама ўмовах яго развіцця на самым пачатку творчасці паэтэса найбольш блізка да Багдановіча. Нарадзіўшыся ў сям'і рускіх інтэлігентаў з багатымі культурнымі традыцыямі (з роду Арсенневых па мацярынскай лініі паходзіў М. Лермантаў), Арсеннева, як і Багдановіч, прайшла свой шлях да беларускасці і беларускага слова. Сімвалічна, што пачаткам гэтага шляху быў Яраслаўль, дзе жыў Багдановіч і дзе ў 1915—1919 гадах апынуліся ў эвакуацыі Арсенневы (мэнавіта там паэтэса пачала пісаць, праўда, яшчэ далёкая да беларускага слова). Вызначальную ролю ў фармаванні Арсенневай як беларускай паэтэсы адыграла беларускае грамадска-культурнае асяроддзе ў Вільні ў пачатку 20-х гадоў, вучоба ў Віленскай беларускай гімназіі, дзе працавала выдатная дзеячкі беларускага адраджэння М. Гарэцкі, А. Луцкевіч, Б. Тарашкевіч, А. Смоліч. «Неставала блізу ўсяго,— успамінала пазней Арсеннева,— шмат хто з вучняў і з настаўнікаў галадаваў, не было нястачы толькі ў адным—у запале, у гарачых ахвярных сэрцах, у людзях, якія, дарма што голад і холад, аддана вялі сваю працу з адзіно думкай — зрабіць шчаслівай сваю бацькаўшчыну—Беларусь». Відавочна, пад уплывам гэтага асяроддзя і ўзніклі пэўныя літаратурныя сімпталы Арсенневай.

У паэтычным зборніку «Пад сінім небам», а таксама ў вершах 30-х гадоў, якія меліся ўвайсці ў кнігу «Жоўтая восень», можна заўважыць алю-

зіі паэтычных вобразаў Багдановіча, найперш у вершах пейзажнай лірыкі «Снег падаў» («пасам зубчастым сінею бор»), «Ціха плыве месяц» («Ціха плыве месяц між хмараў прарыстых, зоры гублялі халодныя слёзы») і іншых. Аднак у творах паэтэсы няма прамога і вучнёўскага пераймання Багдановіча. Паэзію Арсенневай абліжае з багдановічаўскай характар лірызму, арганічная злітнасць малюнкаваасці і настрайваасці. «Як і Багдановіч, яна з

гім, гэты начны пейзаж паўстане ў трагічнай красе: «Бляшанай конаўкай, прыпаўшы да крыніцы, сцюдзёную ваду п'е прагна маладзік»; «Выпаўз на дах маладзік, выцягнуў меч... і вартуе». Яшчэ пазней, у нявольнай волі эміграцыі, прымоўца ці не з сярэднявечнай Пагоні беларускай: «Закуты ў срэбра зброі рыцар — вартуе места й нас да дня» («Месяц»). Так цэлы лёс чалавечы адбіваецца ў святле месяца пад гэтым вечным небам.

сывымі, Падпаяшуся ранічнай зарою, Паабтычуся зоркамі малымі, Абмачуся чыстаю расою, Абушуся сонейка касою...» У баладзе «Шчасце», дзе гучыць гэтая замова, адносіны паміж міфалагічным светам і жыццёвай рэальнасцю вырашаюцца найбольш нетрадыцыйна, па-філасофску шматмерна. Мы спыняемся перад тайнаю быцця: чаму прагна надзея на шчасце, нават падмацаваная магутнымі чарамі, так і не спраўджаецца ў гэтым

быта з-за адсутнасці ў Арсенневай «агульналюдскай» праблематыкі. Але ў змястоўным плане традыцыі Багдановіча выяўляюцца ў паэзіі Арсенневай якраз у перавазе агульначалавечых матываў. Паэтыка чы публіцыстычна падкрэсленай сацыяльнасці, паэтэса ўзбагачала беларускую паэзію псіхалагізмам лірычнага перажывання і адчуванням красы жыцця, што культывавалася мэнавіта Багдановічам. Гуманістычнае гучанне паэзіі Арсенневай з новай сілай і ў новай якасці прабілася ў творчасці перыяду вайны.

Другі зборнік паэтэсы «Сягоння», які выйшаў у 1944 годзе ў Мінску (дакладней, падрыхтаваны да друку ў мінскім выдавецтве падручнікаў і літаратуры для моладзі і надрукаваны ў віленскай друкарні «Аўшра»), пачынаўся трывожным роздумам над трагічнымі рэальнасцямі вайны і месцам паэта ў тым нялюдскім свеце. Ужо ў першых радках, у вершы-уверцюры «Сягоння» балюча азваўся гэтыя дысанансы жыцця.

Сягоння
кажны верш хаўтурным
звонам звоніць,
Найлепшай рыфмай ртоў
галодных не затнеш...
Пісаць аб салаўях, аб снежнай
белі вішняў?
Замоўклі салаўі пад медны роў
гармац,
А белы вішняў снег сягоння
смешна лішні.
Сталёвы востры штык напіша
вершаў шмат...

Яшчэ неаднойчы, на працягу ўсяго раздзела, якім пачынаўся зборнік, паэтэса будзе вяртацца да вызначэння сэнсу мастака ў гэтай стыхіі руйнавання, знішчэння, смерці.

Хто ён, паэт? Біблейны мытар,
Прарок натхнёны? Свету

лекар?
Ці чалавек з душой, узрытай
Лязом хістанняў, скрозь нысеты
Жыцця і смерці, славы й
здэкаў?

Не замалюеш лёсаў свету
Цяпер вішнёвай пеннай белля,
Жыццё—зусім не акараля,
І ў час вайны не да санетаў,
Не да мадоннаў Рафаэля.
(«Хто ён, паэт?»).

Ізноў настойліва паўтараецца гэты матыв: «Трупоў не ўва-скрасіш санетам аб вясне...».

Літаратурная праца ў выдаванай з дазволу акупацыйных уладаў «Менскай (Беларускай) газэце», даволі рэспектабельнае па тым часе жыццё, забяспечанае становішчам мужа Францішка Кушаля ў беларускіх калабарцыйных арганізацыях, у нейкім сэнсе адгароджвалі Арсенневу ад бязмернай народнай трагедыі. Праўда, у 1943 годзе не абышлося яе мацярынскае гора: ад узарванай міны, прызначанай для немцаў, у гарадскім тэатры загінуў яе дваццацігадовы сын. Але пакуль што, у першыя гады вайны навалы на Беларусь, паэтэса з трывогай услахоўваецца ў сваё мастакоўскае «я», спрабуючы неж прымірыць, улагодзіць непрымірымае: абражанае гуманістычнае пачуццё і абавязак мастака тварыць. Некаторым яе сучаснікам, як, напрыклад, таленавітаму маладому Алесію Салаўю ўдавалася адмежавацца ад трагічных рэальнасцяў жыцця і сапраўды пісаць санеты аб вясне, каханні, прыгажосці роднай зямлі.

Неадоляная прага слова, высокая развітае мастакоўскае самаўсведамленне ўрэшце перамагануць у драме душы Арсенневай («Пісянр», «Салаўём у лазе», «Слоў не трэба шукаць»).

Трэба быць песняром і цяпер,
Калі дзень наш — са смерцю
братанне,
Калі ночы, як ранены звер,
У цёмных норах заліваюць
раны.
(«Пісянр»).

І нараджаецца кніга, наскрозь прасякнутая драматызмам, трывогай за лёс чалавек і народа. Яна не пазаўлена і гераічных, змагарных матываў («Пісянр каліноўцаў», «Жыве Беларусь!»), і сузірання неўміручай красы прыроды («Восенскія чары», «Вечар у Вільні»), але часцей яе пачуццёвы тон уздымаецца да высокага трагічнага напалу, скрушанай горычы, горкага шкадавання, малітвы за чалавечца.

ПРАЗ АКІЯН ЗАБЫЦЦЯ

Паэзія Наталлі Арсенневай

малюнкамі прыроды заўсёды злучае той ці іншы глыбейшы настрой, тое ці іншае асабістае перажыванне, рэфлексію, думку-разважанне» (А. Навіна). Найбольшую сугучнасць вобраза-інтанацыйнаму ладу пейзажнай лірыкі Багдановіча выяўляюць шматлікія вершы Арсенневай з малюнкамі вярчэння і пары, вершы-накцюрны («У небе палаюць чырвоныя хмары...», «Шэпты ночы», «Вячорны абразок», «Вячорнаю парою», «Незгаданае», «Асенні вечар»). У іх тая ж мяккасць, задушэнасць інтанацый, гармонія прыроднага і чалавечага, пластычнае выразнасць вобраза і чысціня колеравай гамы, што і ў вершах Багдановіча «Добрай ночы, зара-зараніца!», «Вечар на захадзе ў попеле тушыць...», «Ціха па мяккай траве...».

Вечар неба хварбуе ў гарачыя
тоны,
чыстым золатам густа
залоціць рабіны,—
і здаецца паветра густым
і зялёным,
бы вада у вазёрах, зялёным
ад ціны.

Гаснуць носы на веках
гатычных насцялаў,
запаляючы шыбы дзіўнымі
агнямі.
Зоры—
вочы малых засмучоных
анёлаў—
мігацця у хмурынах,
парваных
над намі.

(«Вечар неба хварбуе ў гарачыя тоны...», 1923; цытуе па рэдакцыі зборніка «Між берагамі», дзе апублікаваны пад назвай «Вячорнаю парою»).

Вярчэнні пейзажы і накцюрны Арсенневай поўныя багатых і складаных пачуццяў, што выяўляе чалавечая душа, якая адчувае сябе часткай вялікага таямнічага цэлага — Сусвету.

Дзень стуліў залатыя расніцы,
супачыў недзе ў попеле хмар.
Квола зорная рунь налісціца,
нвола месяца зьяе накар.
Невымоўна глыбокая ціша
тэ трывожны, дзіўны супакой.
Ноч і надзіць,
і іліча
і калыша,
ноч гуляе з душою людскою.
(«Незгаданае», 1934).

І «найгоршае пекла распачы», і «дзіўны супакой»—безліч адценняў і нюансаў перажытага суладна з вечна зменлівай жывой прыродай набываюць у вершах Арсенневай пластычна дасканалую славесна-вобразную форму. Сваім улюбёным арсеналам мастацкіх сродкаў паэтэса карыстаецца па-майстэрску смела і нязмушана, унікаючы прыкрых паўтораў самай жа сябе. Толькі на першы погляд пры чытанні ўсёй яе паэзіі «агулам» яна здаецца крыху аднастайнай у бласконным вяртанні да звыклых матываў і вобразаў, а на самай справе заўсёды новая, як у гэтай паэзіі месячнага ззяння: «Нешта ў сэрцы расце... (Паняд сэрбам аблокаў моўкі ўзняў маладзік свой заплаканы твар)»; «Месяц сцюдзёны і чысты выплыў у небе ліловым». Пасля, ужо ў ваенным Мінску, у сорак першым і сорак дру-

Сваю рэцэнзію на першую кнігу Арсенневай М. Чэмер (Уладзімір Самойла) назваў «Верная дачка Сонца і «Шчырай Зямелькі», вылучаючы ў творчасці паэтэсы найперш жыццесцярджалыны, нібы зараджаны энергіяй сонца настроі. Так, безумоўна, «сонечнасць» і нябесна-сіняя яснасць уласцівы светаадчуванню маладой паэтэсы, але перадусім яе паэзія не сонечна-купалаўская, а зорная, астраляная, як у Багдановіча. Да Багдановіча ўзыходзяць таксама урбаністычныя матывы і адпаведныя вобразны каларыт вершаў Арсенневай «Места», «Месячнай ночай», «Вечар у Вільні». Не шмат было ў нашай паэзіі такой вобразнай экспрэсіі і такой паэтычнасці побытавай прозы горада, сцверджанай як бы насуперак першаснаму імпульсу аспрэччы будзённую яву жыцця «марай-парываннем да страчнай гармоніі».

Над намі — бетоная
штодзённасць
і шэрасць панурая сцен,
над намі нябесаў зялёнасць
парэзлі сеткі антэн,
мы слухаем воўчае песні
сірэнай і гоману кірам,
дзе скрозь запаліцца й чэзце
дзічэлаа чырвань рэклам.

Бліжым... І ў смазе п'якучай,
што гоніць цінаўных нас жыць,
не бачым, што ніткай бліскучай
ясна у паветры дрыжыць,
не бачым, што гнутія лозы
ужо срэбны размотваюць пух,
што дзесь, па-за нашаю
прозай,—
праўдзівая радасць і рух!
(«Места», 1935).

І адначасова паэтэса займалася апрацоўкай фальклорных матываў (яе паэтычны цыкл «Зачараваны кут» працягвае традыцыі багдановічаўскай міфатворчасці ў цыкле «У зачараваным царстве»). Аднак вершы і балады Арсенневай, напісаныя на фальклорна-міфалагічнай аснове, як і ўся яе паэтычная творчасць, — гэта не наследаванне ўжо вядомых літаратурных апрацовак фальклору, а вынік жывога, эмацыянальна-непасрэднага кантакту з беларускім Космасам, з фальклорна-эпавым свядомасцю народа, у якой натуральна ўжывалася і суіснавалі рэальныя з'явы прыроды і фантастычны, і рэальны свет лесуноў, балотніц, лебядзінага цара. Маладая паэтэса надзіва натуральна і па-сваіцку вольна абжывае гэты міфалагізаваны свет, нібыта сама прыняла яго ў спадчыну па кроўнай сувязі дзядоў-прадзедоў, а не выходзіла ў рускай сям'і са сваім адметным ладам гарадскога жыцця і духоўнай культуры. Яна пранікае ў самую глыбінную магічна-абрадавую сутнасць вясельнай песні ці змовы, ствараючы этнаграфічна дакладны малюнак горкага вяселля дзядзічыны з «вадзяным дзедом» у «Вяселлі»: «Не баяркі нявесту ўбіралі, Яе русу касу распляталі, — Распляталі касу срэбны рыбка, Распляталі ўмела і шыбка», — ці варажбы старога млынара-чараўніка: «Абжывуся я хмарамі

эмпірычным існаванні?
Натурфіласофскі характар творчасці вельмі выразны якраз у ранняй лірыцы Арсенневай. Яе філасофія паўнаты і цэласнасці змянога быцця, вабнай прыгажосці рэальнага існавання літаральна разліта ў мастацкіх вобразах-малюнках, настроях, музычных тонах і паўтонах вершаў. Зрэдку паэтэса звяртаецца да медытацыі.

Клічуць вечарам зоры ў сусвету
прасторы...
Поўны нейкае зморы, ці
прыгноблены, хворы—
не ідзе чалавек...

Не, не йдзе, хоць паволі сэрцам
рэвецца да волі,
штодня нудзіцца болей—і жыве
мімаволі,
несвядома амаль,

Хоць да самага рання лёс
ягоны—змаганне,
Сумаванне па шчасці ці па долю
сцяганне,
неакрэслены жалю...
(«Жыццё», 1923; цытуе ў рэдакцыі зборніка «Між берагамі»).

Эстэтыка Арсенневай выпрацоўвалася пад уздзеяннем розных традыцый і ўплываў, але сталася з'явай адметнай і непаўторнай. Самабытнасць, самакаштоўную эстэтычную сутнасць гэтай паэзіі падкрэслівалі і маладыя паэты Заходняй Беларусі, чыю сацыяльна-грамадзянскую ангажаванасць і ваяўнічы пафас вітала паэтэса ў вершы «Маладым паэтам»: «Вам дадзелі пакора, цярапліваасць і Бог...». Тым жа 1937 годам даўцеца верш Максіма Танка «Нашы шляхі» з прысвячэннем Арсенневай, які друкаваўся ў часопісе «Калоссе», як, дарэчы, і верш Міхася Машары «Наталлі Арсенневай». «З душою заварожанай спакоем і красой — Ты песню сваю кожную даеш людзям жывой», — пісаў М. Машара. «Сёння песня Твая заціла зачарованай казкаю», «Паясом слудзім песня Твая мо расцэлеца», — вызначаў асаблівасць паэтычнай музыкі Арсенневай М. Танк, супрацьпастаўляючы ёй паэзію сацыяльнага гучання: «Наша — будзе чарнец, як чарнее рубцамі далонь». Але ў гэтым супрацьпастаўленні не было адмаўлення таленту паэтэсы або пагарды, — наадварот, тут было прызнанне адметнага мастацтва і паэтычнага майстэрства.

Дарэмна шукаў Антон Навіна ў творчасці паэтэсы правы індывідуалістычнасці. На гэты конт Антон Адамовіч пазней заўважыў, што з індывідуалізмам мешвалася паняцце «індывідуальнасць», бо сапраўды паэзія Арсенневай была мастацкай праявай яркай індывідуальнасці асобы, яе багатага чалавечага зместу. Іншая справа, што гэтая мастацкая індывідуальнасць рэалізавала сябе па-за межамі традыцыйнай эстэтыкі, якая брала пачатак у нашаніўстве. Звяртаючы ўвагу на блізкасць мастацкага свету Арсенневай і Багдановіча, А. Навіна, аднак, беспспадэўна супрацьпастаўляе творчасць паэтэсы багдановічаўскай ні-

Віншуем!

Міхасю Тычыну-50

10 лютага сустракае сваё 50-годдзе крытык, літаратуразнавец і празаік Міхася Тычына. Віншуем Міхася Аляксандравіча з юбілеем, жадаем яму новых творчых поспехаў.

ПАТРЭБА ЖЫЦЦЯ

«Калі ты хочаш стаць вялікім у пэўным родзе твораў, чытай больш, чым толькі тыя творы. Нават калі ты і не імкнешся раскінуць свае галіны над шыркім полем, дзеля тваёй планаснасці заўсёды карысна распасцерці карані», — пісаў выдатны асветнік XVIII стагоддзя Ліхтэнберг.

У духоўным набывтку Міхася Тычыны — шырока разгалінаваная ў сусветнай літаратуры крона, але вырасла яна на глыбокіх нацыянальных каранях.

Дзіўлюся, па-добраму заздросчу яго начытанасці. І калі перагортаю, наноў перачытваю старонкі яго дзясцігадовай даўнасці кнігі «Народ і война. Нацыянальны характар як аб'ект і абразжэння». Опыт історыко-тыпалагічнага аналізу беларускай вайсковай прозы» (Мн., «Навука і тэхніка», 1985). І калі чытаю і асэнсоўваю яго апошнюю кнігу «Карані і крона. Фальклор і нацыянальная спецыфіка літаратуры» (Мн., «Навука і тэхніка», 1991).

Кнігі — «акадэмічныя», і ім наканавана быць насычанымі зрудыцый аўтара. І ўсё ж колькі, аднак, жывых літаратурных фактаў захоўвае яго памяць.

Адказвае ён, скажам, на пытанне «З чым ідзём у людзі?» (гл. «Літаратура і мастацтва», 1989, № 1) і слухна сцвярджае: «Так, ёсць у нас пісьменнікі еўрапейскага ўзроўню, ёсць асобныя прарывы да ідэалаў. Але ж у цэлым культурны ўзровень нашай літаратуры ненамного перавысіў дасягнутае папярэднікамі».

І прыгадае выказанне незабыўнага У. Караткевіча на адным з пасяджэнняў секцыі прозы: «Трэба ўзыходзіць на новыя паверхі творчага духу, а не расцякацца па ўжо заваяваных і абжытых папярэднікамі». І ўспамінае, што гаварыў некалі словамі аднаго са сваіх герояў Максім Гарэцкі: «Мы цяпер пад гарою, а лепшыя нашы на горку ўзлезлі, а з часам і ўсе на гары будзем». Аднак не забывае, як гараву ў свой час Кузьма Чорны, што многія загаварылі тады на жаль для сыху і беларуса, і рускага «расійска-лагойскім дыялекце», на своеасаблівым сленгу, які, кажучы словамі Кузьмы Чорнага, «мабыць адпавядаў нашаму небагатаму душэўнаму набывтку, раз займеў права на жыццё».

...Так ужо выйшла, што мы адначасова пачалі друкавацца ў 1969 годзе. Хоць я на сям гадоў старэйшы за яго, напачатку ён залічваў мяне ў маладых крытыкі. Колькі разоў за гэтую ледзь не чвэрць нашага з ім веку жыцця і яго выпрабавала так жорстна, што і ён даўно ўжо мог знаверыцца, спустошыцца, зламацца. Але варта пры не такіх ужо частых нашых сустрачках перакінуцца з ім словам-другім, альбо нават проста пастаяць моўчкі, як цябе пачынае пранізваць дэвілі адчувацца нейкая нявыказаная ў даладзнім слове пачуццё, тое, што цяпер так любіць называць модным словам «аўра» — душэўная стойкасць, трышчасце, нейкая мужная сталасць і адначасна нейкая юнацкая мяккасць, далікатнасць, пшчотнасць, і ты проста трапілаш у палон яго чалавечай прыстойнасці, годнасці і, калі хочаце, гожаці. А «ў чыста прафесійным» плане — зайдзосна дасведчанасць, нейкая выключная апошнім часам зацікаўленасць усім тым, што робіцца ў сапраўды роднай яму нашай культуры, і непадробная, такая шчырая радасць, калі яму пашчасціла сустрацца з нечым сапраўдным, вартым нашае пашаны і захаплення ў літаратуры, у мастацтве, у чалавечых паводзінах урэшце.

Калі ж яму выпадае нялёгка доля гаварыць творцам і горку праўду, то выказваецца яна заўжды неак паважліва, тактоўна, нават неак бяскрыўдна.

Што тут сказаць, часам хочацца ў ягоных заўжды разумных, слухных і доказных, але зрэдка сапраўды ж крыху сухавата-акадэмічных развагах большае эмацыянальнасці, узрушанасці, страснасці.

Ну, сапраўды ж. Хіба можна, скажам, абмяжоўвацца такою вольна-меланхалічна-спакойнай канстатацыяй, што, маўляў, «наколькі натуралістычныя падрабязнасці зніжаюць вобраз героя, настолькі літаратурнае ўпрыгожванне не ўзвышае яго», калі на кожнай старонцы іншай «мастацкай» аповесці ты знаходзіш такія, скажам, «перлы»: «салдаты ішлі, друкуючы крокі», «ледзь-ледзь пагульваючы ў легкадумства, іпацьеў спыніўся...» і г. д., і г. д.?

Ды ад такога «сленгу» немой крыкам крычаць трэба!..

Але ж... Перачытваю адносна даўні (яшчэ ў 1980 годзе апублікаваны, а помніцца ў падрабязнасці) артыкул «Школа майстэрства», адзін з найлепшых у самай, як на мой погляд, лепшай кнізе «Змена квадраты» (1983). І ледзь стрымліваюся, каб не пазваніць сяму-таму з нашых перакладчыкаў, што «пераставарваюць» ледзь не ўсіх на свеце праз пагарджаную імі «расейскую» мову і найвялікшым сваім дасягненнем лічаць «найноўшае» напісанне замест «паэм» і «навел» — «паэмаў» і «навел» (ой, якое «аўканне» і «яўканне» пачалося ў нас апошнім часам!) і сказаць: «Перачытай, браце! Можна, нарэшце, хоць што-небудзь да цябе дойдзе...»

Можна, хоць што-небудзь з такіх «пераставаральных» зразумее, нарэшце, што нельга ж сапраўды абмяжоўвацца працтаннем аднаго абзаца, а то і адной фразы, што проста немажліва абысціся «без кантэксту ўсёй творчасці пісьменніка, не кажучы пра кантэкст беларускай літаратуры», што перакладаць трэба «не асобныя словы і нават сказы і абзацы, а думкі і пачуцці», што перакладаць трэба ўрэшце «не з мовы на мову, а з літаратуры на літаратуру» (М. Тычына).

Цэлыя абзацы з такіх артыкулаў хочацца цытаваць — столькі тут разумення. І ёсць жа не толькі глыбокае разуменне, але і зайздроснае для многіх «майстроў прыгожага пісьменства» ўмельства.

Колькі нашых братоў празаікаў і паэтаў шчыра пераканана, што ў крытыку ідуць людзі, якім недаступныя «высокія» жанры.

Давайце ж прачытаем, можа, і велікаваты для сённяшняе нашае кароткае юбілейнае гаворкі, урывае, які, аднак, навочна пакажа, якое прыкметнае месца мог бы заняць Міхася Тычына і ў нашай прозе:

«...На вёсцы кажучы: «Вунь старая Аляксандра — пад дзеянствам ёй, а яна яшчэ і чарку на хрэсьбінах вып'е і станце. Сірвана не ўнарызна. Можна і з ірмаша едуць песні спяваць».

І бабуля Аляксандра жыве. Жыве і помніць, што век — добры чалавек. — Восемдзесят год — багата. А я як падумаю, дык здаецца, што і не жыла... Даўнейшыя людзі апавядалі. Прышла смерць па бабу. Нахілілася да аянца: «Адчыняй, старая! Госці, нязваная, няпрошаная, прышла». А баба ў полі. Каларадскага жука на бульбе абірае. Смерць — у поле. А баба ўжо ў лузе. Сена ў копы грабе. Смерць — у луг. А баба ўжо калі хаты чаўпецца. Хацела смерць назад кінуцца, ды нейкі дзяцён прычэпіўся: «З насой прышла, дык не стой — насі!» Прычэпнам усцяглася

смерць на ганак, а парог пераступіць — сілы нямашана. Умарылася косачы. Па ночы ачнудася, грунае ў аянца: «Ну, старая, адчыняй!» А баба — даўно ўжо ў полі, — бабуля Аляксандра скончыла расказаць і засмялася: — Вось я, даражэнныя мае! Не бярэ бабу смерць. Не можа!»

Урывае гэты, які так доказна сведчыць пра талент Тычыны-празаіка — з апавядання «Бабуля Аляксандра», аднаго з найлепшых з невялікае першае кнігі прозы «Дажынкы» (1979).

Яму няма аніякае патрэбы адмаўляцца ад такой прозы, нават ад той невялікай аповесці «Дажынкы», якая цяперашнім часам здасца іншаму проста наіўнай. Але ж чалавечая працавітасць, цеплыня і дэбрыня — вечныя. І яна і цяпер мілей майму сэрцу — тая першая кніжачка — чым куды больш грунтоўная аповесць пра Кузьму Чорнага «Вяртанне» (1984).

Яшчэ больш, відаць, хацелася б аўтару апусціць сёння сёе-тое ў кнігах на літаратуразнаўства і крытыцы. Але ці трэба? Ці трэба нам быць разумнейшымі, чым мы былі? Да таго ж ва ўсіх гэтых кнігах («Кузьма Чорны. Эвалюцыя мастацкага мыслення», 1973; «Змена квадраты», 1983; «Народ і война», 1985; «Час прозы», 1988; «Карані і крона», 1991) так многа праўды, якая заўжды будзе праўдаю.

Хіба ж не праўда вольна гэта, сказанае яшчэ ў 1980 годзе: «Беларуская літаратура, якая апошняе стагоддзе развівалася паскорана, у апошні час страціла свой імпульс. Пачалося кружэнне на месцы. Узнікла неясная самапаўтаранне. Дзе кружыцца вада? Або перад пераходнай, або на глыбокім месцы... Дзе знайсці тыя словы, якія вытрымалі б параўнанне з жывой рэальнасцю?»

Можна будзе толькі парадавацца, калі і ў самога Міхася Тычыны, ад якога яшчэ можна так многа чакаць, знойдуцца такія словы. Але як гэта важна дзеля нашае духоўнае будучыні, што ў нашых сённяшніх літаратуразнаўстве і крытыцы ёсць і такія асобы, як Міхася Тычына.

Як хораша, што эстэтыка ў наш час перастане быць нарматыўнай. Ды наша крытыка, нібы аберагаючы сябе ад папроку ў нарматыўнасці, увогле схільная пазбаўляцца ад эстэтыкі. І ў выніку перад чытачом паўстае, кажучы словамі вядомага майстра інтэлектуальнай гуманістычнай прозы Роберта Музіля, «крытыка-як-мне-здаецца і крытыка слоўнай шрапнелі, крытыка-раз-два-ўзялі і крытыка-гэй-вухнем, на сумленні якіх так шмат духоўнае неразбярэжыі нашых дзён».

І як жа яна нам неабходна — менавіта эстэтычная крытыка. І вядома ж — разумная, заклапочаная і ўлюбёная ў сваю літаратуру.

Аналізуючы звыш дзясці гадоў таму такую творчую спадчыну Івана Мележа, як яго дзённікі і запісныя кніжкі, М. Тычына заўважыў, што Мележ пазней прышоў да такой высновы: «...Гэта была патрэба жыцця...»

Патрэба жыцця М. Тычыны стала яго імкненне прачытаць ледзь не ўсё ў нашай літаратуры (А хто з нас каго цяпер чытае?). А калі ўлічваць, што ў яго, на шчасце, ёсць шмат «сясьцёр таленту», пра якія гаварыў Мележ (найпершая — праўда, другая — «самая добрая, шчырая сястра» — сардэчнасць, трэцяя — разуменнасць і тактоўнасць, чацвёртая — глыбіня погляду на жыццё, пятая — шырыня бачання жыцця і г. д.), то нашае чаканне ад яго новых духоўных вяршынь — занятак не марны.

Генадзь ШУПЕНЬКА.

На станцыі — свісткі, хаос, перапалох. Снуе натоўп, патраціўшы галовы. Над клумкамі пярэстымі удзвях стаяць дзлұчаты з «Ост-ам» на грудзёх, і свет здаецца ім страшным і новым.

Яны нядаўна з Случчыны... Яшчэ нат не даелі чорнага акрайца, што маці ім паклала ў торбу, бо плячэ ён штось у горле сянна... Шмат начэй не спалі... А нуды цяпер? «Парайце!»

(«Сустрача», 1944).

Настроі і матывы паэтычнай творчасці Арсенневай у далёкай эміграцыі ў Амерыцы прадвызначылі ўсё той жа Максім Багдановіч сваёй «Эмігранцкай песняй». Гэта настальгія па Беларусі, бясконцыя вяртанняў расстання з любым краем. Лейтматывам паэзіі Арсенневай стала параўнанне: «як і ў нас». «У нас — гэта на Беларусі, дома. Але ў нас — гэта прыгажэй і шчырэй, чым «тут», дзе можна нават пагардліва ўсміхнуцца: «Тут гэткае завуць зіма».

Паэтычны код памяці спараджае вобразны малюнак, які, за рэдкім выключэннем, не мае эмацыянальна-псіхалагічнай асновы ў небеларускіх рэальнасцях. Амерыканскі пейзаж Арсенневай успамінае сваю беларускую прарадзіму. Калі ж ён існуе сам па сабе, то яго эмацыянальны фон будзе адпаведны.

Дзень згас... і чорная паводка па шыю места заліла. Плыве віць нанач гнёзды горад пад бункеры, на змрочны пляч. Ніхто не дбае, што над тынам муроў не ўспыхнуў маладзін...

(«Плач», з цыкла «Яны усцяж са мной»).

Гэтая ноч не ведае нават маладзінка! Касмічная катастрофа (а так рэагуе на гэтую з'яву беларуская памяць Арсенневай) пераносіцца ў сферу духоўнага: «ніхто не дбае».

Але найбольш ашаламляе — сваёй беларускасцю — вобраз «над тынам муроў». Так чужы, іншародны свет спазнаецца праз святлабудову надра, у якога нават у песні «ўсе тыны папрытынены, усе прысады папрысаджаны».

Патрыятычны пафас эмігранцкай паэзіі Арсенневай паглыбляецца герайчна-гістарычнымі асацыяцыямі. Паэтэса неаднаразова звяртаецца да савяцкіх угодкаў БНР, да паэды Случкага паўстання. У патрыятычных песнях Арсенневай «Беларусь! Наша Маці-Краіна!» («Прысяга»), «У гушчарах» чуецца водгулле Багдановічавай «Пагоні».

У 1979 годзе Беларускі інстытут навукі і мастацтва ў Нью-Йорку выдаў збор паэзіі Наталлі Арсенневай пад назвай «Між берагамі». У запэўненым вершы да гэтай кнігі ёсць вобраз ракі жыцця, што цячэ між берагамі свайго часу. Але вольна імкліва, жывая рака ўлілася ў чорную бездань акіяна — у прорву росці і забыцця, і берагі чалавечага жыцця расунуліся на розныя кантыненты, на два зямныя паўшар'і. Акіян росцін здаецца непераадольным, а праз акіян забыцця ўжо пракладаюць свой курс беляя ветразі.

Ды не дае спакою п'якую думка Ларысы Геніюш, што ні адзін народ так не здэкаваўся са сваіх жанчын, сваіх паэтаў.

Няхай з Наталлі Арсенневай ніхто не здэкаваўся ў турме і ў тундры, як з Ларысы Геніюш, няхай шчасліва абышлася яна «ўсяго толькі» годам казахстанскай ссылкі яшчэ перад вайной, але ці не сталася ціхім здэкам палахлівае забыццё вялікай паэтэсы XX стагоддзя?..

Пасля гэтага багацця выказаўных пачуццяў і настройў, пасля пэўнага ўсведамлення спойненай пяснярскіх місіі нечакана ізноў раскручваецца пракляты сэнс пытання аб прызначэнні мастака і бумерангам цэліць у самое сэрца. Вершаванае апавяданне «Музыка», якім заканчваецца зборнік «Сягоння», з самага пачатку настройваецца на традыцыйны фальклорна-эпічны лад. Жыў на Палесці чароўны Музыка, мастацтва якога былі падуладныя ўсе смуткі і радасці чалавечай душы, які сваёй цудоўнай іграй шчыра служыў людзям роднага краю. Але на жывы народны свет абрынулася чорная навала вайны («смерць, руіны, крыжы і пажарышчы», «свет увесь быў суцэльнаю р'яною»).

Занямоўі музыка... Спалоханы, з непатрэбнай іскрыпкай пры сэрцы Мерыў гора ён доўгімі крокамі, і хацеў, і баяўся памерці.

Музыка выбірае самае страшнае для яго — разбівае сваю скрыпку аб каменне... Можна жыць і выжыць нават сярод нялюдскасці. Але як спяваць растушчым сэрцам Паэта?..

Паэтэса Арсеннева напайнае сваё сэрца такім болям, што яно гарыць ужо святым і чыстым полымем ачышчэння.

Магутны Божа! Уладар сусветаў, вялізных сонцаў і сэрц малых, над Беларусіяй ціхай і ветлай рассып праменне Свае хвалы. («Малітва»).

З пазіцыі савецкага патрыятызму нялёгка зразумець гуманістычны сэнс адвечнага хрысціянскага шкадавання па ўсіх забітых. Але менавіта гэта пачуццё перапаўнае Наталлю Арсенневу, і разам з прыродай спаўнае яна памінальную службу.

Пад крыжам, без крыжа, падцятаю галінай на жорсткі, гойстры жвір спаць ці адзін прылёг... Змяшалася з пясном чупрына маладая, боль выпіў сін вачэй і свежых вуснаў кроў. Васковаю свячой над імі восень тае, і сніць адзін пра Рэйн, а іншы — пра Дняпро. («Палеглым», 1941).

Чужына навалілася, як страшны сон. Гэта было толькі часовае збавенне ад немінучага на Беларусі сталінскага рэжыму, які крывава караў і вінаватага перад ім, і бязвіннага. Эмігранцкая літаратура дэзавала нам сёння разгарнуць яшчэ адну, малавядомую старонку нашай гісторыі і задумацца над лёсам па-сялянску спрацаваных «уцекачоў», магчымых грах якіх перад уладай вызваліцеляў быў занадта малы перад цяжкаю караю, якою яны самі сябе асудзілі. Верш Арсенневай «Уцекачы», напісаны ўжо ў Берліне ў сорак чацвёртым, варты вялікай трагедыі. За немагчымасцю цытаваць асобны радкі ў ім, не парушаючы мастацкую цэласнасць твора, адсылаю чытача хаця б да анталогіі эмігранцкай паэзіі «Туга па Радзіме», нядаўна выдадзенай у «Мастацкай літаратуры».

Баладны драматызм і сцісласць дзеяння характэрныя таксама для вершаў «Сустрача», «Ён дайшоў», напісаных у Нямеччыне.

Хто яшчэ, акрамя Аркадзя Куляшова, так балюча азваўся на лёс беларускай дзяўчыны, загнанай у рабства, навікі ўжо пазбаўленай роднага краю? Куляшоў па-мастацку мадэлюе сітуацыю, вядомую з фактаў ваеннага часу. Арсеннева ж непасрэдна сутыкнулася з жыццёвай драмай беларускай моладзі, і кожная праўдзіва дэталі яе жыццёвых сустрач перадае эмацыянальна-духоўную напружанасць моманту.

БАЦЬКАУШЧЫНА

СХОД ВЫРАШЫЎ ЗВЯРНУЦЦА...

Як вядома, 19—20 снежня 1992 г. у Менску прайшоў Першы сход беларусаў блізкага замежжа. Прайшоў цікава, актыўна і — даволі плённа. Звыш трысот дэлегатаў і гасцей зацікаўлена абмяркоўвалі належаўшыя пытанні адраджэння беларускай нацыі і яе культуры, умацавання дзяржаўнай незалежнасці Рэспублікі Беларусь, яднання беларусаў замежжа між сабою і са сваёю Бацькаўшчынай. Некаторыя дэлегаты выказвалі свае думкі наконт тых ці іншых грамадскіх працэсаў, якія адбываюцца ў сённяшняй Беларусі. Зрэшты, пра многае з таго, што было на сходы, добра вядома з перыёдыкі, з радыё. І тэлеперадач.

Таму не будзем на гэтым спыняцца. Важней, думаецца, іншае: падаць тры выніковыя дакументы, якія аднагалосна ці амаль аднагалосна былі прыняты на сходзе.

У сённяшнім выпуску «Бацькаўшчыны» і прапануецца ўвазе чытачоў шэраг дакументаў, прынятых на Першым сходзе беларусаў блізкага замежжа. Гэта Заява ўдзельнікаў сходу, а таксама асобныя Звароты — «Да народа Беларусі», «Да беларусаў свету», «Да парламента і ўрада Рэспублікі Беларусь», «Да

парламента і ўрадаў рэспублік, якія раней уваходзілі ў склад СССР». Не стану каментавать гэтыя дакументы — яны гавораць самі за сябе. І за тых, хто ўсім сэрцам прагне сапраўднай волі, дабрабыту, міру і згоды роднай Бацькаўшчыне.

Вячаслаў РАГОЙША,
нам. старшыні Згуртавання беларусаў
свету «Бацькаўшчына», старшыня
Рэдакцыйнай камісіі сходу.

ЗАЯВА ўдзельнікаў Першага сходу беларусаў блізкага замежжа

Мы, беларусы з Бацькаўшчыны, і тыя, хто мае крэўную сувязь з гэтай зямлёю, але па розных прычынах пакінулі яе ў час існавання Расійскай імперыі і СССР, ці апынуліся за межамі Беларусі ў выніку адвольнага падзелу межэй, сабраліся на гэты Сход, каб зрабіць першы крок да аб'яднання беларускай нацыі.

Мільёны беларусаў жывуць сёння ў свеце, аддаючы сваю працу, свой талент і майстэрства іншым народам і дзяржавам, якія сталі для іх другою радзімай. Але найпершым іх клопатам з'яўляецца трывога за лёс Бацькаўшчыны. Якім ён будзе? Ці паўстане з каленя і стане сапраўды незалежнай Рэспубліка Беларусь? Толькі самастойная Беларуская Дзяржава можа быць сапраўдным бацькоўскім домам для ўсіх тых, чые продкі з веку ў век шчыравалі на гэтай зямлі, ствараючы духоўную і матэрыяльную культуру беларускай нацыі. Зыходзячы з гэтага, мы лічым, што кожны, хто паходзіць з Беларусі, незалежна ад таго, дзе ён жыве цяпер, мае натуральнае права прыняць удзел у будаўніцтве новай Беларусі, у адраджэнні беларускай дзяржаўнасці, нацыянальнай культуры, мовы, традыцый, усяго таго, што стварае воблік цывілізаванай дэмакратычнай краіны.

Адчуваючы вялікую адказнасць за будучыню нашай Радзімы, мы лічым неабходным выклаці і дэвісці да ведама грамадскасці Беларусі, парламента і ўрада агульныя думкі ўдзельнікаў Сходу па асноўных аспектах палітычнай і эканамічнай сітуацыі ў рэспубліцы:

1. Галоўнае, што трывожыць нас сёння, гэта тое, што ўрадавымі коламі яшчэ не зацверджана канцэпцыя нацыянальнага дзяржаўнага будаўніцтва Рэспублікі Беларусь з шырокім абмеркаваннем яе сярод грамадскасці. У гэтай канцэпцыі павінна быць вызначана, якая дзяржава будзе, у якім накірунку будзем рухацца, якія прыярытэты дзяржаўнай арганізацыі возьмем за ўзор для сябе, павінна быць паказана геапалітычная стратэгія, месца

Беларусі ў адноўленай Еўропе. У палітыцы рэспублікі прадаўжае дамінаваць арыентацыя на захаванне самастойнай Беларусі, залежнасці яе ад былога цэнтра. На нашу думку, грунтоўная навуковая канцэпцыя дзяржаўнага будаўніцтва з выкарыстаннем сусветнага вопыту і нацыянальных здобываў павінна быць распрацавана і зацверджана неадкладна. Беларусы замежжа маглі б таксама прыняць удзел у гэтай адказнай працы. Яна павінна быць здабыткам калектыўнай думкі ўсіх талентаў, якія сёння мае беларуская нацыя.

2. Мы цвёрда перакананы, што новая Беларуская рэспубліка павінна будавацца на прынцыпах дэмакратыі, паводле якіх правы чалавека з'яўляюцца прыярытэтнымі над інтарэсамі дзяржавы. Па гэтай прычыне мы выказваем нягоду з рашэннем Вярхоўнага Савета Беларусі адмовіцца ў правядзенні рэспубліканскага рэфэрэндуму аб даверы парламента, за які выказаліся амаль паўмільёна грамадзян. Удзельнікі сходу падтрымліваюць прапанову аб пераглядзе гэтага рашэння, выкладзеную ў заяве больш чым сямідзесяці прадстаўнікоў беларускай інтэлігенцыі, апублікаванай «Народнаю газетою» 3.12.92.

3. Адраджэнне беларускай дзяржаўнасці немагчыма без нацыянальнага адраджэння народа, яго мовы і культуры. Але працэс гэты ў рэспубліцы ідзе марудна. Ён не толькі не стымуецца належным чынам з боку дзяржавы, а наадварот, апошнім часам сталі відавочнымі тэндэнцыі да яго абмежавання. Дайшло да таго, што на афіцыйным узроўні пачалі гучаць прапановы аб правядзенні рэфэрэндуму па мове, патрабаванні ўзаконіць двухмоўе і г. д. Тут, у сталіцы рэспублікі, не гавораць ўжо пра іншыя гарады, па-ранейшаму валадарыць руская мова. Не ўсюды зменены ранейшыя камуністычна-партыйныя шылды на будынках, назвы вуліц, надпісы ў грамадскіх месцах. Тым, хто прыхаў на Радзіму здалёк, хацелася б чуць тут беларускую мову, бачыць нацыя-

нальныя духоўныя асяродкі. А калі такая сітуацыя на Бацькаўшчыне, то ці можам мы, замежныя беларусы, разлічваць на яе дапамогу ў арганізацыі нацыянальнага жыцця для нас у іншых дзяржавах?

4. Улічваючы тое, што падмуркам любой дзяржавы, гарантам яе самастойнасці, унутранага спакою і дабрабыту грамадзян з'яўляецца надзейная эканамічная база, удзельнікі сходу выказваюць занепакоенасць у сувязі з блакіраваннем эканамічных рэфармаў у рэспубліцы. Эканамічна нестабільная, аслабленая дзяржава не можа падтрымаць сваю дыспару ў свеце, быць для яе надзейнаю апаорам і шчодрою маці. У сваю чаргу, у час стагнаўлення эканомікі незалежнай Беларусі замежныя беларусы прапануюць сваю дапамогу ў наладжванні эканамічных стасункаў з іншымі дзяржавамі, удзел у вырашэнні эканамічных праблем у самой Беларусі.

5. Рэальную небяспеку для адзінства беларускага народа стварае канфесійная сітуацыя ў Беларусі. Заклікаем парламент і ўрад рэспублікі надаваць увагу ўсім канфесіям, не даючы перавагі ніводнай з іх. Нашым нацыянальным інтарэсам адпавядае палітыка адраджэння і захавання ўсіх рэлігійных канфесій, якія гістарычна існавалі ў Беларусі і спрыяюць сёння нацыянальнаму духоўнаму адраджэнню Бацькаўшчыны. Царква не павінна быць сродкам дасягнення палітычных мэт. Тым больш, не павінна быць правадыком інтарэсаў іншых дзяржаў на нашай Радзіме.

Удзельнікі сходу выказваюць надзею на паразуменне з дзяржаўнымі ўладамі, усімі палітычнымі, грамадскімі партыямі і рухамі ў рэспубліцы, зацікаўленымі ў адраджэнні беларускай дзяржаўнасці на прынцыпах незалежнасці, дэмакратыі, абароны праваў чалавека. Мы імкнемся да сумеснай працы на карысць нашай Бацькаўшчыны і верым, што Беларусь стане жаданай зямлёю для ўсіх беларусаў у свеце.

Да народа Беларусі

Мы, прадстаўнікі беларускіх арганізацый і зямляцтваў з абшараў былога Саюза і Польшчы, дзе пражывае больш за 2 мільёны беларусаў, сабраліся на поклік Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына», на свой Першы Сход. Выяўляючы трывогу за лёс Беларусі, звяртаемся да ўсяго беларускага народа, грамадзян незалежнай Рэспублікі Беларусь з заклікам усвядоміць адказнасць моманту па адраджэнні беларускай дзяржаўнасці, мовы, культуры і традыцый народа.

Жывучы на адрэзаных ад Бацькаўшчыны па волі няўдзячнага лёсу этнічных беларускіх земляк ці ў аддаленых ад яе краінах, мы не страцілі пачуцця ўласнай нацыянальнай годнасці, усвядомлення, што Беларусь яшчэ тысячу гадоў назад пачала разбудоваць уласную дзяржаўнасць і дасягнула ў гэтым найвышэйшага ўзлёту ў часы Вялікага княства Літоўскага — супольнасці некалькіх народаў.

І ў старажытнасці, і ў Сярэднявеччы нашы продкі былі вялікімі патрыётамі сваёй зямлі і здабывалі яе славу як у ваяцкіх чынах, так і на ніве духоўнага самацярджэння. Вечная

ім слава за перамогі пад Грунвальдам і Воршаю, за тое, што беларус Францішак Скарына даў не толькі роднаму народу, але і ўсяму ўсходняму славянству мудрасць друкаванага слова, што ў нас была створана і дзейнічала найдасканалая для свайго часу Канстытуцыя — Статут Вялікага княства Літоўскага!

Дык хіба можам мы, нашчадкі вялікага народа з такой багатай, а потым і трагічнай гісторыяй, быць аб'якавымі да ўласнага лёсу, да патрэб нацыянальнага Адраджэння, якое толькі і можа быць гарантам шчаслівай будучыні, таго, што беларусы зноў стануць гаспадарамі на роднай зямлі, дзе і рускія, і паліякі, і ўкраінцы, і яўрэі, і літоўцы, і татары, што справядку жылі тут ці нядаўна трапілі, усвядомяць, што Беларусь і ім стала родным домам, у якім яны могуць пачувацца ўпэўненыя, як вольныя з вольнымі, роўныя з роўнымі?!

Дык будзьма ў гэты час з'яднанымі і духоўна моцнымі, каб наша Маці-Беларусь стала сапраўды незалежнай, эканамічна і духоўна развітой дэмакратычнай дзяржавай у цэнтры Еўропы!

Да беларусаў свету

Дарагія браты і сёстры!

Мы, удзельнікі Сходу беларусаў блізкага замежжа, горача вітаем усіх вас, каго розныя жыццёвыя агарункі закінулі далёка ад зямлі сваіх продкаў. Ведаем, нялёгка доля дасталася ўсім вам, не проста было ўладкаваць свой лёс у адасобленасці ад родных гоняў. Але і за тысячы верст ад Бацькаўшчыны высокая трымалі вы гонар беларуса і Беларусі, самааддана перахоўвалі для ўсіх нас у чысціні і святасці нашы дзяржаўныя сімвалы — бел-чырво-на-белы сцяг і герб Пагоня. Шчыра жадаем кожнаму з вас моцнага здароўя і чалавечага шчасця!

Сёння разам з вамі мы цешымся, што новыя парасткі на ніве беларускага Адраджэння набіраюцца моцы і развіваецца

імкненне да нацыянальнай кансалідацыі.

Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына», як маладая незалежная арганізацыя, не абцяжараная ідэалагічнымі догмамі і стэрэатыпамі, рабіла і будзе рабіць усё, каб будаваць мост лучнасці, даверу і дружбы паміж сынамі Беларусі на ўсіх кантынентах планеты.

Спадзяёмся, што трывалым і надзейным падмуркам у гэтай будоўлі стане Першы з'езд беларусаў свету, які мы мяркуем правесці летам 1993 года ў Менску.

Гэты з'езд мы разглядаем як важнейшую агульнанацыянальную апаорам у справе яднання беларускай нацыі дзеля адраджэння незалежнай, суверэннай Беларусі.

Жыве Беларусь!

Да парламента і ўрада Рэспублікі Беларусь

Мы, беларусы з краін блізкага замежжа, сабраўшыся ў сталіцы суверэнай Беларусі на свой Першы Сход, усведамляем глыбокую лучнасць з бацькаўшчынай і імкнемся да таго, каб гэтую павязь мацаваць надалей. Але такое магчыма толькі тады, калі і Беларусь будзе дбаць пра сваіх суродзічаў.

З улікам грунтоўна абмеркаваных на сходзе праблем яго ўдзельнікі звяртаюцца да парламента і ўрада Рэспублікі Беларусь з прапановамі па ўстаўленні сувязей з беларусамі ў іншых краінах дзеля падтрымкі і абароны іх правоў ва ўмовах нестабільнасці эканамічных і палітычных варушкаў і забеспячэння магчымасцей нацыянальнага жыцця:

1. Прасіць Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь абавязаць Камісію па нацыянальнай палітыцы і міжнацыянальных адносін займацца пытаннямі беларускай дыяспары.

2. Прасіць Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь стварыць Дзяржаўны Камітэт па нацыянальных пытаннях, адной з задач якога было б вырашэнне праблем культурнага, эканамічнага і грамадска-палітычнага жыцця беларускай дыяспары, рэальная дапамога ў гэтым Згуртаванню «Бацькаўшчына».

3. У аснове падтрымкі распрацаваны на ініцыятыве кіраўніцтва Рэспублікі Беларусь Акадэміяй навук Беларусі праект канцэпцыі праграмы пад назвай «Беларусы ў свеце» і на яго падставе, з улікам прапановы і дакументаў нашага Сходу прадставіць на абмеркаванні Першага З'езда беларусаў свету праект праграмы па супрацоўніцтве з беларускай дыяспарай.

4. Прыспешыць выкананне пастановы Саўміна РБ «Пытанні Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына» па арганізацыі Культурнага Цэнтра (Беларускага Дома) — грамадскага, культурна-асветнага і эканамічна-камерцыйнага асяродка беларускай дыяспары.

5. Паскорыць адкрыццё прадстаўніцтваў у краінах, дзе жывуць беларусы, стварыць там рэгіянальныя грамадска-асветныя цэнтры.

6. Заклучыць двухбаковыя пагадненні з краінамі, дзе жывуць беларусы, з мэтай абароны там іх правоў, стварэння ўмоў для задавальнення імі нацыянальна-культурных запытаў.

7. У межах заканадаўства іншых краін і на падставе двухбаковых пагадненняў з імі аказаць дапамогу беларускай дыяспары ў адкрыцці беларускіх школ, культурна-асветных цэнтраў, перыядычнага друку, радыё- і тэлеперадач, забеспячэнні інфармацыяй пра Беларусь, этанакіраванага фінансавання гэтых напрамкаў дзейнасці.

8. Стварыць ільготныя ўмовы выхадцам з Беларусі, у параўнанні з асобамі з іншых краін, для паступлення на вучобу ў ВНУ, для набывання маёмасці, арганізацыі камерцыйнай дзейнасці, бізнесу ў Рэспубліцы Беларусь.

9. Стварыць усе ўмовы для вяртання на Радзіму (асабліва з неспакойных мясцін былога СССР) інтэлектуальна-адорных, адукаваных выхадцаў з Беларусі, прадумаць механізм падключэння лепшых інтэлектуальных сіл беларускай дыяспары для вырашэння праблем духоўнага і эканамічнага адраджэння Бацькаўшчыны.

10. Забяспечыць першачарговае перад іншымі перасяленцамі выдзяленне беларусам, якія вяртаюцца на Радзіму, зямельных участкаў, беспрацэнтных грашовых пазык для індывідуальнага будаўніцтва, задавальненне іншых матэрыяльных выгад.

11. Пацвердзіць беларускае грамадзянства тым, хто нарадзіўся і цяпер жыве ў Беларусі, але на момант прыняцця закона аб грамадзянстве не меў у Беларусі пастаяннай пражывальні.

Удзельнікі сходу звяртаюць увагу на тое, што асобныя раёны сённяшняга беларускага блізкага замежжа, а менавіта Віленшчыны, Латгаліі, Беластоцшыны, паўднёвай Пскоўшчыны, паўночнай Чарнігаўшчыны, заходняй Смаленшчыны і Браншчыны, з'яўляюцца рэгіёнамі спаконвечнага пражывання беларускага этнасу.

У часе пакутлівага станаўлення беларускай дзяржаўнасці гэтыя землі апынуліся ў складзе суседніх дзяржаў. Аднак да нашага дня асноўная маса іх жыхароў, нават пры адсутнасці ярка выяўленай беларускай нацыянальнай свядомасці, захавала беларускую ідэнтычнасць (самаітасць), што дастаткова наглядна выражаецца ў мове, абрадах, звычаях, народна-пэтычнай культуры. Бацькаўшчына не можа і далей заставацца аб'ектавай да духоўна-культурных праблем гэтых суродзічаў. Першы Сход беларусаў блізкага замежжа лічыць неабходным увайсці ў хадзініцтва перад урадам РБ са спецыфічнымі праблемамі суайчыннікаў блізкага замежжа, каб у межах заканадаўства гэтых краін і на падставе адпаведных двухбаковых пагадненняў з імі зрабіць наступныя крокі:

— дапамагчы ў гэтых рэгіёнах стварыць беларускія культурна-асветныя асяродкі (клубы, бібліятэкі, школы і інш.), выдзеліць неабходныя сродкі на набывццё для такіх асяродкаў будынкаў, забяспечыць іх абсталяваннем, кнігамі, падручнікамі, перыядычнымі выданнямі і г. д.;

— узмацніць тэхнічную магчымасць Беларускай тэлерадыёкампаніі з тым, каб тэле- і радыёперадачы з Мінска можна было бесперашкодна прымаць ва ўсіх рэгіёнах спаконвечнага пражывання беларускага этнасу;

— рыхтаваць у ВНУ Беларусі спецыялістаў з ліку беларусаў блізкага замежжа, выдзеліць, пачынаючы з 1993-94 навучальнага года, квоты ва ўсіх беларускіх ВНУ для беларусаў замежжа і запісваючы гэтыя квоты абітурыентамі па рэкамендацыях беларускіх замежных суполак;

— пасылаць у рэгіёны блізкага замежжа навукова-даследчыя групы фалькларыстаў, этнографію, музыколагаў і мовазнаўцаў для збору і наступнага выдання матэрыялаў па народнай культуры, духоўнай і матэрыяльнай;

— пасылаць у рэгіёны кампактнага пражывання беларусаў фальклорныя і прафесійныя мастацкія калектывы, беларускі тэатр, групы пісьменнікаў, дзеячаў культуры для культурна-асветнай працы.

Першы сход беларусаў блізкага замежжа лічыць культурна-асветную працу ў рэгіёнах спаконвечнага пражывання беларускага этнасу працай першаступеннай важнасці.

Удзельнікі сходу, разумеючы неабходнасць умацавання Беларусі сваёй дзяржаўнасці, суверэнітэту і агульнай бяспекі яе грамадзян, звяртаюць увагу Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь і на неадкладнае вырашэнне вайсковых пытанняў. Сход:

— падтрымлівае намаганні групы афіцэраў Узброеных Сіл РБ па выхаванні нацыянальна свядомых і патрыятычна настроеных салдат і афіцэраў — сапраўдных абаронцаў вольнай, незалежнай непадзельнай Беларусі;

— лічыць апраўданым паступова, але незацяжны перавод Узброеных Сіл на беларускую мову ў адпаведнасці з законам;

— прыхільна ставіцца да ідэі выдання самастойнага беларускага ваенна-гістарычнага часопіса, выказанай на старонках рэспубліканскага перыядычнага друку;

— салідарызуюцца з Беларускім Згуртаваннем Вайскоўцаў і іншымі патрыятычна настроенымі афіцэрамі ў намаганнях пашырыць сярод беларускіх вайскоўцаў веды па беларускай мове, культуры, гісторыі, лічыць такую справу справай дзяржаўнай важнасці;

— выказваюцца за неабходнасць канкрэтных і дзейных захадаў па вяртанні, размяшчэнні і прызначэнні на пасады ў беларускія Узброеныя Сілы афіцэраў-беларусаў, якія жадаюць абараняць незалежнасць сваёй дзяржавы, але па тых ці іншых прычынах працягваюць службу ў арміях замежных дзяржаў — рэспублік былога СССР;

— лічыць недапушчальнай дыскрымінацыю (завальненне ў запас, адстаўка і г. д.) афіцэраў за адстойванне патрыятычных ідэй, нацыянальнае адраджэнне ва Узброеных Сілах Беларусі, якімі б знешне «правамоцнымі» матывамі гэтае звальненне ні прыкрывалася;

— просіць урад Рэспублікі Беларусь не дапусціць правадзенне ў лютым 1993 года заплававанага навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай рускаму палкаводцу А. Сувораву, паколькі яе тэматыка супярэчыць нацыянальным ваенна-гістарычным традыцыям і прывядзе да канфрантацыі ў грамадстве;

— лічыць мэтазгодным пра-

вадзенне пераатэстацыі кіруючых асоб Узброеных Сіл РБ камісія па складу дэпутатаў Вярхоўнага Савета Беларусі, прадстаўнікоў Кантрольнай Палаты і грамадскасці. Вызваем пераатэстацыю павінна быць выноса аб удзеле тых ці іншых асоб у злоўжываннях, аб ступені іх адданасці справе абароны незалежнасці беларускай дзяржавы.

Першы Сход беларусаў блізкага замежжа ў цэлым ухваляе асноўныя напрамкі, шляхі і формы дзейнасці Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына», яго Рады і Управы, якія з'яўляюцца арганізатарамі нашага мерапрыемства. Выказваем упэўненасць у патрэбе стварэння спрыяльных умоў для дзейнасці гэтай неабходнай і карыснай для замежных беларусаў грамадскай арганізацыі. У сувязі з гэтым Сход звяртаецца да Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь з наступнымі просьбамі:

— вызваліць ЗБС «Бацькаўшчына» ад падаткаў з гаспадарчай дзейнасці;

— вызваліць ад падаткаў тыя сродкі, якія іншыя прадпрыемствы і ўстановы пералічаюць на рахунак «Бацькаўшчыны»;

— устанавіць мінімальную мытную пошліну для тавараў, якія правозацякаюць праз мяжу Беларусі для «Бацькаўшчыны» і самой «Бацькаўшчынай» — для беларусаў замежжа;

— устанавіць ільготны прапускны рэжым для суродзічаў, якія прыязджаюць на Радзіму па запрашэннях «Бацькаўшчыны», і для асоб, якія выязджаюць за мяжу ад імя «Бацькаўшчыны»;

— дапамагчы Згуртаванню «Бацькаўшчына» ў забеспячэнні для яго выдавецкіх патрэб папераю па дзяржаўнай цене, у тым ліку — на выданне штогадовага «Беларускае замежжа», перыядычнага органа, выдання лепшых публіцыстычных, навуковых і літаратурна-мастацкіх твораў аўтараў беларускага замежжа і г. д.;

— выдзеліць, па магчымасці ў асобным прэстыжным будынку (разам з «Беларускім Домам») памяшканне пад офіс ЗБС «Бацькаўшчына»;

— падтрымаць захады Згуртавання «Бацькаўшчына» па стварэнні Саюза прадпрыемальнікаў беларускага замежжа, адпаведнага Банка і грамадскага Фонду ўзаемадапамогі;

— а таксама намер арганізаваць на возеры Нарач на базе лагера «Зубраня» летніка з навукай, адпачынкам і экскурсіямі для дзяцей беларускай дыяспары.

Удзельнікі сходу выказваюць падзяку Вярхоўнаму Савету, Савету Міністраў, міністэрствам і ведамствам Рэспублікі Беларусь за дапамогу Згуртаванню беларусаў свету «Бацькаўшчына» ў правядзенні гэтага сходу і спадзяюцца на далейшыя спрыяльныя адносіны дзяржаўных структур да патрэб беларускай дыяспары.

ДЗЯКУЙ ТАБЕ, АШГАБАТ!

Па-рознаму прыходзяць людзі да асэнсавання сваёй свядомасці. Як гэта ні дзіўна, зразумець тое, што я беларус, мне дапамог Ашгабат. Амаль што юнацкія гады, праведзеныя ў туркменскай сталіцы, вызначалі мноствам сустрэч з землякамі. З журналістамі і літаратарамі, з простымі людзьмі, з вандруўнікамі па жыцці і з сталымі жыхарамі Туркменістана.

І зараз удзячны Івану Васільевічу Багданаву, герою-франтавіку, які пазнаёміў мяне з руплівым літаратарам-краязнаўцам Міколам Калінковічам, аўтарам кнігі пра Лунінец, пра палескія дні Аляксандра Блока. А яшчэ ж Мікола (на вялікі жаль, пайшоў з жыцця, не размяняўшы і дня на пяты дзесятак гадоў) — аўтар трох ёмістых кніг, што выдадзены ў Ашгабаце. У іх жа («Не парываецца зямная сувязь», «Імя мае «Свабода», «Вяртанне світалінага рання») павяданы ў адно цэлае Беларусь і Туркменія.

Ніколі ўжо не перададуць ашгабаскія сябры прывітанне ад Васіля Слушніка. Вядомы і на Беларусі радыёжурналіст, ён прыязджаў у Туркменію, каб падлячыць крыху неркі. І заставаўся штораз на некалькі гадоў. У апошні прыезд узначаліў рэдакцыю рэспубліканскай газеты «Туркменская істра».

Рэдактарскі клопат не дэвалюя часта выступаць у друку, займаюць процым часу. Але ж Васіль Уладзіміравіч жывіў клопатам і пра Беларусь. У памяці і сёння размовы з ім пра гістарычныя, культурныя і літаратурныя беларуска-туркменскія сувязі. А з якім упершыню, з якім душэўным пражываннем на «памяць» цытаваў Слушнік урывкі з хатынскай пазмы Анаберды Агабаева!

Міхась Карпенка... Дзесяцігоддзі назад трапіўшы ў Туркменістан, ён у пазні сваёй ніколі не развітаўся з родным домам. Пазнаёміўшыся недзе на пачатку 1986 года, мы бласконца гатовы былі і ў лістах (жыві і зараз жыве Міхась Фядотавіч на поўначы Туркменіі, у Ташаўзе), і падчас сустрэч гаварыць толькі пра Беларусь. Радзімая ж старонка — і галоўная тэма ў кнігах Міхаса Фядотавіча «Чырвоны колас», «Бярозавая галінка», і ў многіх іншых вершаваных зборніках, што выдадзены ў Ашгабаце, і ў каракалпакскай сталіцы — Нукусе.

А Валодзя Грачоў... Радыёжурналіст, рускі па нацыянальнасці, выпеставаны Ваўкавыскам. Колькі цудоўных беларускіх слоў, фразам падарвалі гутаркі з імі з чалавекам, які воляю лёсу пакінуў Беларусь яшчэ напрыканцы п'ятдзесятых...

Ашгабат, Ашгабат... Колькі слаўных старонак беларускай культуры, мастацтва і літаратуры адкрыты ты для мяне. Тут, пад вечаровы пошум арыкаў, я ўчытваўся ў ашгабаскія старонкі «Дзённіка для сябе» Б. Мікуліча. Тут шукаў я сцёжкі герояў рамана Аркадзя Марціновіча «Не пакідай слядоў сваіх». А ідучы па праспекце Воля (зараз — праспект Махтумкулі), углядаўся ў помнік вялікаму Фрагі, створаны беларускім скульптарам. А вечарам прыязваў да сябе тэатр, дзе пастаюкі (і п'ес беларускіх драматургаў гэтаксама) ладзіў беларускі рэжысёр Георгій Нестар.

Даўно ўжо пакінуў Ашгабат. Следам за Туркменіяй чакалі мяне новыя вандруўкі... А вось зусім нядаўна атрымаў з туркменскай сталіцы вестку: як быццам бы лядзіцка там змяляцтва. Збіраюцца разам беларусы, гавораць пра Радзіму, імкнучыся не згубіць сваю павязь з беларускай старонкай.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ, журналіст.

ДА ПАРЛАМЕНТАЎ І ўрадаў ДЗЯРЖАЎ, якія ўваходзілі раней у склад СССР

У перыяд існавання адзінай унітарнай дзяржавы СССР многія дзесяткі і сотні тысяч беларусаў аказаліся за межамі Бацькаўшчыны. Гэта было вынікам шэрагам аб'ектыўных і суб'ектыўных прычын: палітычнымі рэпрэсіямі 20—50-х гадоў, эвакуацыяй насельніцтва СССР у 1941 годзе, прымушовамі і добраахвотнымі вярбоўкамі беларусаў на шахты Данбаса, сланцавыя радовішчы Эстоніі, лесараспрацоўкі Карэліі, цаліныя землі Казахстана, пракладку Байкала-Амурскай магістралі і г. д. Да выезду за межы

Беларусі маладых, найбольш адукаваных людзей прыводзілі служба ў Савецкай Арміі, усеагульнае размеркаванне маладых спецыялістаў у некастрычаных беларускіх ВНУ і інш. Нямаючы беларускага, знайшлі на іншых землях і срод людзей іншых нацыянальнасцяў сваю другую радзіму. Яны засвоілі звычкі, традыцыі, культуру, мову гэтай другой радзімы, аддаючы дзеля яе росквіту ўсе свае сілы і здольнасці. Разам з тым яны не парываюць сувязі і са сваёй Бацькаўшчынай, якая дала ім

жыццё, надзяліла роднай мовай, нецэнным скарбам роднай культуры. Сабраўшыся на свой сход, мы звяртаемся да парламентаў і ўрадаў дзяржаў, якія ўваходзілі раней у склад СССР, з просьбай аказаць беларусам усебаковае садзеянне ў рэалізацыі іх нацыянальна-культурных запытаў, у іх прававой абароне, у захаванні і пашырэнні сярод іх беларускай мовы, культуры, звычак, гістарычнай памяці. Гэта паслужыць не толькі захаванню і духоўнаму ўзбагачэнню беларускага этнасу, але і

развіццю беларуска-іншанациональных культурных узвасу-вясц, узаемазбагачэнню розных народаў і іх культуры, а ў канчатковым выніку — умацаванню дружбы паміж беларускім і іншымі народамі, захаванню міру на нашай неспакойнай планеце. Са свайго боку, мы будзем рабіць усё магчымае, каб прадстаўнікі вашых дзяржаў, якія цяпер з'яўляюцца грамадзянамі Рэспублікі Беларусь, мелі аналагічныя правы і ўмовы нацыянальна-культурнага жыцця.

ФЕСТИВАЛЬ монаспектакляў, распачаўшыся ў Пярмі з 1989 года, збірае гасцёўню васьмю чвэрты год запар. Летась, напрыканцы лістапада, мы з актрысай Галінай Дзягілевай іцелі туды прадстаўляць «Блізкае замежжа» (адна — на сцэне, другая — у журы), пэўна арыентуючыся толькі на часопісныя агляды, газетныя сведчанні ды... на імя старшыні журы — занага пецярбургскага артыста, рэжысёра, паэта, літаратуразнаўцы Уладзіміра Рэцэптэра.

Ужо напрыканцы пермскіх неспадзёвак мы з Галінай разважалі пра ўбачанае, высноўваючы, што досвед з чужых, добрых ды цікавых, але не бачаных нікім на Беларусі спектакляў мусіць карыцца для нашых тэатральных пошукаў, але, нібы жартуючы, збіраліся на шэраг монаспектакляў... старшыні журы падчас фестывальных абмеркаванняў. Жартаўлівае суправадзіла, і так званыя законы, якія спавядаліся на фестывалі, — законы, ганараваныя «рэцэптамі» Рэцэптэра, паводле якіх мусілі былі будавацца монаспектаклі. Менавіта ў Пярмі ўпершыню вылузніліся на свет фармулёўкі кшталту дастатковасці падстаў для выхаду на сцэну аднаму, альбо паўжыццёвай прэм'ернасці монастварэння, чыя пабудова мусіць быць арыентавана не вонкі, — на глядача ды залу, а ўсярадзіну, у аўтарскі матэрыял ды ў ягоную акцёрскую інтэрпрэтацыю, а заадно трэба рупліцца пра апраўданне зваротаў да гэтай самай залы... «Законы можна спавядаць сур'ёзна толькі тады, калі да іх ставіцца жартам», — неаднойчы тлумачыў старшыня журы, колісь яшчэ ганараваны ў Пярмі прызам «патрыярха жанру» (цудоўна разумеючы блянтанію ў тэрмінах, мушу, аднак, прытрымлівацца замацаванага ў Пярмі вызначэння «жыр монаспектакля», бо лепшага не маю дый дзе ўзяць — не ведаю). Тлумачыў ды ператлумачваў, зграва бліскаючы вачыма з-пад акулараў; гэтыя гаротныя акулары ставалі заўсёдна ахвяраю знерваваных пальцаў на спектаклях у «сумным жанры». Іх бязлітасна праіралі, каб хоць на чымсьці спагнаць раздражнёнасць; чальцы журы пільнавалі гэтыя моманты, пераглядваючыся між сабою: маўляў, рыхтуецца вячэрні ўрок... Але першым урокам Пярмі стаўся просты, як заўсёднасць: арганізатарам спектаклі трэба глядзець. Глядзець ды не быць добрым і не апраўдваць свой змарнаваны час ды дзяржаўныя альбо спонсарыя грошы, запрашаючы кандыдатаў марнаваць свае грошы ды чужы час. З дваццаці спектакляў, прапанаваных да ўдзелу, уласна фестывальнай важкасці займелі тры-пяць работ; большыня прапаноў сталася сюрпрызам для саміх арганізатараў. Закон дастатковасці падстаў для выхаду на сцэну спрацоўваў не жартам, але ступень гэтай дастатковасці, паводле старшыні журы, кожны вызначаў, выходзячы са сваіх уяўленняў пра дастатковасць ды пра падставы. «Таму і ўнікае тая хісткасць, якая, напэўна, заўсёды ўнікае, калі ацэньваецца любая мастацкая з'ява... Не. Не хісткасць. Сцёртасці! Ды сцёртасць з намерам — крытэрыю. А крытэрыі сцёрталі — людзі, імёны, абставіны. І... сцёрлі. Да дзіракі... Да мімікры рамяства «пад мастацтва». Да мастацтва імітавання. Да прыставаў італа. Мы бачым паўсюдна авалоданне нейкімі прыёмамі ўчарашняга мастацтва ды падаванне іх за сённяшняга прафесійнага майстэрства. Тут няма падманства... Рамеснік мае месца быць на сцэне. Яму няма забараніць існаваць на сцэне ў прынцыпе — з гэтага ён корміцца, і на сваё рамяство дастае глядача. Але рамесніцтва, гэты самы ўчарашні ўзровень заўчарашняга мастацтва, не проста дэманструецца сёння, але выдаецца за

нейкі мастацкі вынік... Хоць будзем справядлівымі, на гэтым фестывалі... надараліся і сапраўдныя мастацкія з'явы». Як жа не працываць хоць што-кольвек з бліскучых маналогаў старшыні? Ён жорстка расстаўляў кропкі над фестывальнымі «і», — і наступным урокам Пярмі стаўся жорсткі ўрок патрабавальнасці да сябе па самым вялікім рахунку. На жаль, маючы прыклад перад вачыма, куды лягчы гэты ўрок усведамляць, як вытлумачыць ды кіравацца ім... Прынамсі, рускае нацыянальнае мастац-

адным акцёрам некалькіх роляў ужо нікога з тутаўшых тэатральных незаўсёднаў не б'янтэжыць; Ларын на працягу адной фразы некалькі разоў пераўвасабляўся ў розных персанажаў! Мінімум рэжысёра (цыліндр, ланцуг, крэсла) ды ветразь-шырма з адбіткамі пушкінскіх чарнавікоў суправодзілі акцёра ў незабыўнае падарожжа... у Міхайлаўскае, — у першую ссылку Пушкіна. Так сцёртая метафара набывала лёдз не літаральнае сцэнічнае ўвасабленне, перакўльвае дэгары нагамі кананічныя ўяў-

і за іншых персанажаў. Але логіка й напраўду сыпалася з Пушкіна, як луска... Найгоршым вынікам рэжысёравага няведання сталіся падсечаныя, парубленыя, вылетраныя пушкінскія вершы, чыя энергія цурочкам выцякала праз «дзіркі-недадумкі». Дваістае ўражанне пакінула спектакль. Памылкі відавочныя, але каштоўныя менавіта сваім класічным кшталтам: могуць яшчэ надарцаца й надарцаца! Яны — агульныя для тых, хто неспанатрана бярэцца дадзіць тэатр паззіі. Няможна было не папытаць думкі пра

мі ды ўвогуле вершаванымі творамі на сцэне... Інтэр'ю, натуральна, надарылася доўгае ды цікавае, і я паспрабую вярнуцца да яго, бо беларускай чытаючай публіцы ўведаць пра работу над тэатральнай спадчынай сусветнага класіка, яшчэ не ўведзена ў сусветны пантэон (гісторыя, дарэчы, нашага Купалы), — карысна са шмат якіх пунктаў гледжання. Але Пермскі фестываль монаспектакляў, як штодзённы клас-урок, выяўляў сцэнічную незапапрабаванасць... не адно паззіі. Спавядальніцаў паззіі — таксама. Няспраўджаная артыстычнасць, па ўсім выдае, спарадзіла спектакль «Актрыса» Наталлі Когут з Веронежа. Яна сама сабе і рэжысёр, і аўтар інсцэніроўкі, якую ўтварылі кавалкі са шмат якіх вядомых класічных п'ес на рускай сцэне — публіка з радасцю пазнавала іх. Тройчы, напрыклад, гучыў знакаміты маналог Гамлета «Пытанне: быць альбо не быць...» у трох акцёрскіх афарбоўках, ад катурнева-прыўзнятай да парадыйнай... Шчыра кажучы, я не прыхільніца падобнага роду самаздавальнення на сцэне, але калі артыстычнасць вымагае дык чаму не? Паспех, прынамсі, надарыўся самы шчыры...

ПАДСТАВА ЗАСТАВАЦА АДНЫМ

Расійскія ўрокі для Беларусі

ва на фестывалі ў Пярмі моцна пацярпела ад жорсткіх заўваг зацікаўленых прафесійнікаў. Але відавочна ўсталяе. Беларускі спектакль ішоў без перакладу, — гэта на фестывалі, чым дэвізам стаўся евангелічны радок «Напачатку было слова...»! Цудоўна пермская публіка, трываючы, адкрывала для сябе актрысу Галіну Дзягілеву ды, так бы мовіць, натуральнасць з'явы: з Беларусі вязуць спектакль пабеларуску. (Самотны досвед моўнага бар'ера быў улічаны, і галандскаму спектаклю, які меўся ісці па-французску, папярэднічала падрабязнае выкладанне сюжэта ды ягоных адгалінаванняў разам з асобнымі рэплікамі. Праўда, хутка высветлілася, што, акрамя як тэкстам, выканаўцу не было чым зацікавіць публіку). На гэтай акалічнасці варта спыніцца крыху больш падрабязна, бо адзіным (!) чалавекам, якому не зб'янтэжыла няруская мова са сцэны, быў... старшыня журы. І на кампліменты актрысы «мяккай, фактурнай, гнуткай, грамаднай» разважыўся ягоны мех; гэта, аднак, не замінала крытыкам пагадзіцца, што «Выгнанне ў рай» В. Тарнаўскай і яе ж рэжысуры, мовім так, засталася ў сваім часе... І няблага ў свой час адпрацавала, — дадам ад сябе, загадваючы варункі фестывалю «Студыйныя каляды» ў 1988 годзе. Гэты спектакль усё адно як раскаркаваў найвялікшую праблему нацыянальнага самаўсведамлення і волю лёсу распавядае пра Рагнеду ў выкананні Галіны Дзягілевай зрабіўся адным з першых у сённяшнім шэрагу падобных расповядаў. Падобных — паводле пастаноўкі самае праблемы... Што да спектакляў, якіх тутэйшая публіка не бачыла ды, магчыма, ніколі не ўбачыць... Пра адметнасці фестывалю, — спектакль «Мой першы сябра» паводле А. Пушчына Ігара Ларына з Пецярбурга, альбо пра «Русалку» А. Пушкіна рэжысёра В. Сергіенкі з Саратава, пра «Сон смешнага чалавека» паводле Ф. Дастаеўскага, інтэрпрэтаваны Рускім тэатрам Літвы, ці пра работу «Актрыса» Наталлі Когут з Веронежа хоць пункцірам распавесці варта. Ігар Ларын стаўся маленькай падзеяй фестывалю ва ўсім сэнсах: уявіце, як сучасныя малоды чалавек, пецярбургца з процьмаю магчымасцяў, якія дае горад, мастацкая адукацыя, ды хоць сабе самая пецярбургская тэатральная атмасфера, займаецца... сваім улюбёным-класікам, Алжксандрам Сяргеевічам. Як пачынае з невялікага піцэрскага конкурсу чытальнікаў, накручвае віткі «Яўгеніем Анегіным», як звартаецца да Пушчына... Незабуйныя гадзі ліцця, пачатак шмат якіх пачаткаў для Расіі — як тут не збіцца на хрэстаматыю ды павучальны тон, маўляў, калі ж мы паразумеёмся са сваімі класікамі? На падобным, я б сказала, выбітна-тэатральным узроўні... Здаецца (і дзякуй Богу), што выкананне

ленні пра паэта - класіка. («Гэта проста непавага да Пушкіна!» — пачулася на абмеркаванні, і адзінае, чым заставалася «бахнуць» па «непавазе», было маё беларускае іншародства ды ўлюбёны... Бахцін з карнавалізацыяй ды карнавальным «аніжэннем» вобразаў... Спектакль Ларына пабудаваны нібыта з дзвюх частак, першая з якіх — расповяд пра ліцэйскія дачыненні, а другая, умоўна кажучы, Пушчын без Пушкіна. І чарговы фестывальны ўрок-назіранне давёў, як нязмужана й вокамгненна рэагуе руская тэатральная публіка на самыя й не самыя хрэстаматыійныя імёны ды варункі, — здаецца, гэта ўжо ў крыві, у малаці мацярок, у агульнай культуры, у паветры! Беларускі спектакль можа распавесці, скажам, пра дзесяць імёнаў класікаў ды іхніх папличнікаў... Вынікам станецца цудоўна тралейбусная абвестка: «Наступны прыпынак — Янкі Капалы». Гэтым Янкам Капалам, як соллю, яшчэ доўга будзе біць па шырых вачах «беларушчаных» тралейбуснікі... А нашыя тэатры, заўважу, па большыні сваёй, месціцца па гэтым тралейбусным маршруце. ...Пушкінская «Русалка» вымагае подзіву: ніхто іншы, як Уладзімір Рэцэптэра, назваў яе пятай маленькай трагедыяй Пушкіна, і з ім мусілі пагадзіцца знашыя пушкіністы. Інтуіцыя мастака, памножаная на літаратурны гарт, дала надзвычайны вынік: Пушкін, акзаўвацца, скончыў гэтую саю «драму драматэатра», уласна рукою памяншышы парадак яе сцэн... Друкаваць жа да гэтага часу прынята ў так званым акадэмічным парадку, маўляў, як адзіна вядомым, скончаным паэтам. На пераробкі не зважаюць... Калі ж даверыцца доследам Рэцэптэра, дык лагічным працягам будзе ўсведамленне тэатральнага прызначэння — не адно «Русалкі», але і ўсяго, што Пушкін пазначыў «драмаю». Сучасны рускі тэатр да іх сістэматызавана ніяк не прыступіцца (досвед пакінуў хіба сам Рэцэптэра сваёй Пушкінскае студыяй у Пецярбурзе, але яе не існуе ўжо дзесяць гадоў). Рэжысёр В. Сергіенка не дужа зважаў на доследы і доказы. Ён ставіў «як у Пушкіна», мабыць, маючы сваю рацыю. Прынамсі, манаварашэнне спектакля (кабета распавядае пра свой лёс) было дасціпным, стыльным (пляцоўка ўяўляла сабою нейкае падабенства эстрады-арны з белаю «мішэнню» пасярэдзіне, адно строй актрысы, выбітна-эстраднае, не пасваў... самай актрысе), завершаным, выклікаючы на ўспамін жорсткія цыркавыя гульні: у руках актрысы — цыркавая пуга, якая ў руху дзеі з'яўлялася адзіным рэжысёрам «прыстававанням» да кожнай з роляў. Адно Русалачку грала лялька, але ейнае існаванне ў спектаклі рэжысёр да канца не дадумаў, і маленькая стрэмка ўбілася ў... русалачку луску — мастацкую логіку рэжысёра, калі лялька мусіла адыгрываць

гэты тэатр у чалавека, які спавядае яго ўсё жыццё: — Уладзімір Эмануілавіч, ці ж ёсць прынцыповая розніца між звыклым «проста тэатрам» ды «тэатрам паззіі»? Натуральна, я фармулюю прыблізна й груба... — Але тут, мяркую, патрэбна падобная грубасць фармулёўкі. Таму што, відаць, існуюць два роды драматургіі (хоць кожны драматург — гэта свой свет, і таўстаногоў пастаянна паўтараў, што, працуючы над тым ці іншым аўтарам, трэба знайсці прыроду ягоных пачуццяў, а прыроду пачуццяў Пушкіна мы не знайшлі яшчэ — за дзвесце гадоў!), — існуе, пэўна, нейкі велізарны водападзел у сусветнай літаратуры для тэатра: што лічыцца сцэнічным і што — несцэнічным, для чытанья... — Але ж Пушкіна ставілі — да юбілеяў... — Гэта — дотыкі. Існуе, напрыклад, слава Марыны Цвятэевай як паэтэсы, якая забяспечыла цікавасць да ейнае драматургіі, але Цвятэева не прачытана тэатрам. Альбо Антэкоўскі са сваімі драмамі... Больш за астатніх пашэнціла (у пэўнай ступені) А. К. Талстоу ды Шчэпкінай-Купернік як перакладчыцы «Сірано дэ Бержэрака». Можна быць, я нешта выпускаю, але... Я ўсё жыццё займаюся тым, што лічыцца несцэнічным (калі не лічыць Гамлета ды іншых шэкспіраўскіх доследаў). Займаюся Пушкіным, Блокам. Геніяльнымі рускімі несцэнічнымі драматургамі. Вядома, гэта — найскладанна, вядома, менавіта ў гэтых доследах мусіць узнікнуць метадалогія, школа. Але я глыбока перакананы, што Пушкін, праказаў іншае жыццё так званым «сцэнічнаму тэатру», ды і «сцэнічна драма» з ягонага пункту гледжання — нецікавая ды архаічная. Адназначна! І таму, як ні парадаксальна гэта можа прагучаць, паколькі тэатр да гэтага часу не дасягнуў да Пушкіна, ён застаецца ў межах... старой сцэнічнасці! — Калі не састарэлых уяўленняў пра гэтую сцэнічнасць ды нават тэатралізаванасць наогул... — Абсалютна маеце рацыю! Я недзе ўжо фармуляваў свой парадокс: не Пушкін несцэнічны, а — тэатр не пушкінізаваны. — Мо пакрысе мы падбяромся да гутаркі пра Пушкінскі тэатральны цэнтр, які нядаўна ўтвораны ў Пецярбурзе і які вы ўзначалілі як мастацкі кіраўнік? — Гутарка можа надарыцца доўга... Але перадусім задача Пушкінскага тэатральнага цэнтра — стварэнне тэатральнага збору твораў Пушкіна, — натуральна, за адным разам мусіць утварацца і так званая метадалогія працы над ягоны-

«Сон смешнага чалавека» паводле Ф. Дастаеўскага ў нейкім сэнсе меў праўдзівыя ўласцівасці сну: рэжысёр Вячаслаў Какорын (выпускнік, дарэчы, нашага тэатральна-мастацкага інстытута), заглябляючыся ў прыроду пачуццяў Дастаеўскага, перадусім меў на ўвазе свайго роду медытацыю на сцэне. — збітасць, сцёртасць, неадпаведнасць паняццяў сцэнічным досведам мо і расчаруе чытача, але рэжысёрава майстэрства шчыра ўразіла фестывальную залу. Найскладаны расповяд Смешнага чалавека, у чым сэрцы, скарываўшыся з Фёдера Міхайлавіча, б'юцца анёл з д'яблам, гэтка далікатна-пранізлівае споведзь-пропаведзь удасканалення бога-д'яблавай прыроды, самавыкрыццё ды самаўратаванне праз відушчасць, вымагае сціпласці паставачных сродкаў, немітуслівага, засяроджанага акцёрскага існавання, а таксама заўсёднага мастакоўскага самапачування, — рыхтык паводле Станіслаўскага, Алег Макшанаў, выканаўца «сеансу засяроджання» Вячаслава Какорына, відавочна не патрапляў, так бы мовіць, у адзін маштаб з рэжысёраў. Спектакль, да ўсяго, сапсавалі самі ўмовы паказу: паралельна з фестывалем вялікую сцэну тэатра тым днём апанаваў гучнагалосы мюзікл... Чарговы ўрок Пярмі — у будзённым, штодзённым падтрыманні гэтак звананага фестывальнага ўзроўню, — вышыню Ігара Ларына ўтрымаў Вячаслаў Какорын — пэўнасцю, дыхтоўнасцю, невыпадковасцю свайго зварота да Дастаеўскага. Фестывальны тыдзень гэтыя два рэжысёры міжволі размеркавалі па пунктах найнапружанай тэатральнасці, — між тым рэжысёраю самога пермскага фестывалю пэўна не займаўся ніхто. Перадапошні, суботні дзень адпомсціў за няўвагу: «Русалка» папярэднічаў спектакль паводле Зошчанкі ды «Актрыса» Н. Когут: трагедыя пасля вадзілію... Спонсарамі фестывалю выступілі абласная філармонія, Пермскі драматычны тэатр ды Акадэмічныя оперы і балета, адміністрацыя горада, гарадскі Савет народных дэпутатаў і нават газета «Пермскія новости». Размова з Таццянай Акулавай, аўтарам ідэі фестывалю монаспектакляў ды неамаёнага гаспадыняю пермскіх спатканняў, мела гаркавы прысмак: грошы на фестываль знайшлі ды выдаткаваліся... за месяц да пачатку! Але, заўважу, гэтых грошай хапіла нават на гасцей з Беларусі — ці не самы пераканавы пермскі ўрок добра-зачылівае і мастацкага клопату? Клопатамі Таццяны Барысаўны былі арганізаваны цудоўныя экскурсіі па краязнаўчым музеі, карціннай галерэі,

па выставах ды балетнай вучэльні, — такой знакамітай, што папрасіць аўтограф у педагога знакамітых балерын Надзеі Паўлавай ды Вольгі Чэнчыкавай — Людмілы Сахаравай — паўстала чарга з тэатральных крытыкаў ды акцэраў... І яшчэ адно назіранне-ўрок: не адно праграмкамі ды пірожнымі радавалі фестывальных глядачоў у пачкальні малой сцэны Драматычнага тэатра. Кнігагандаль парупіўся пра цудоўныя томкі Марыны Цвяткавай, пра сувенірныя кніжкі-малюткі з радкамі рускіх пэстаў, — добрым дзесяткам назваў ды прозвішчаў стракаецца прылавак. Кнігі разам з кветкамі дарылі пасля спектакля ўдзельнікам фестывалю.

...А ўдзельнікі жорстка папрабавалі ацэнак ды высноў, рыхтавацца да якіх даводзілася хвілін дваццаць паміж апладысмантамі ды цыгарэтамі пасля фіналу. Але звышзадача ледзь не кожнага крытыка была да смешнага наўняна; каб акцэры... пачулі. Каб захацелі пачуць. («Рэцэнзіі — вашы ролі, і вы іх іграеце, і можаце праваліцца, а можаце зазаяць ды парадаваць людзей», — мудра папярэджаў старшыня журы. Урок крытыкам: як зрабіць так, каб цябе пачулі? Уладзімір Рэцэптэр валодае магіяй пераканаўчасці, — самыя напярэды ды злосныя дачувалі. Але за кулісамі часцяком чулася перад абмеркаваннем: «Ізноў ісці на гэтую Галгофу!») Нешта няўлоўна-недалікатнае атабарылася ў пермскіх акцэрска-крытычных дачыненнях, — работу аднаго аналізавала грамада, і акцэры, што бралі слова, рызыкавалі патрапіць пад абстрэл пасля ўласнага спектакля. Вынікам былі доўгія кампліменты альбо развагі «з нагоды». Крытыкі збіваліся на жорсткасці... Нашы пазасцэнічныя карціны, звязаныя героямі-акцэрамі, не звязвала дыхтоўнае скразное дзеянне, бо (чарговы пермскі ўрок!) прызначэнне вячэрніх абмеркаванняў, паменаванае лабараторыяй (а прызы між тым давалі!), на самай справе ставала шараговым ацэньваннем паказанага. Між тым крытыкі маглі (і мусілі былі) забіраць шырэ ды глыбей, скажам, падрыхтаваўшы канферэнцыю альбо мэтанакіраваны абмен ведамі ды думкамі... Развіццё пермскіх фестывальных падзей самотна выдавала на тое, што крытыкі ды акцэры размаўляюць на розных мовах, пры гэтым першыя другіх разумеюць, але другія першых, як я ўжо заўважыла, адмаўляюцца нават пачуць... Зрэшты, дасціпная Наталля Інакенцьеўна Свішчова з Саратава прапанавала калегам не дужа дурныце сабе галаву пошукамі моўна-стыльных адпаведнасцяў ды паразуменняў, нагадаўшы, што тэатральная крытыка — гэта не пераклад са сцэнічнай мовы на газетную. Напачатку было слова, так, але ж словам нішто не абмяжоўвалася! Пэўны ўрок убачыўся мне і ў ейным раскутым выступленні, — урок, які прастадушна нагадаў пра бязмежка мастацтва і страшэнную небяспеку адасаблення людзей мастацтва... Перадусім — ад саміх сябе. «Трэба, трэба ездзіць, глядзець ды... сябраваць», — чулася ад калегаў ды паплечнікаў па мастацкіх схільнасцях; «Трэба спатыкацца найчасцей ды разумецца найшырэй», — прапанавалі самыя нецярплівыя. Нашы вохканні ды спадзяванні падсумаваў Уладзімір Рэцэптэр, сказаўшы, што гэта — самая найдохтоўная падстава трывала заставання... адным — каб выходзіць на сцэну і жартам парушаць усе самыя мастацкія, самыя магутныя законы — дзеля магутнасці ды сур'ёзу самога мастацтва.

Р. С. Дбаючы пра паразуменне, пакідаю для зацікаўленых каардынаты Таццяны Акулавай, якая па-ранейшаму арганізуе ды зберагае фестываль спектакляў «Напачатку было слова...»: 614001, Расія, Перм, в. Савецкая, 69, т. 65-32-33.

Жана ЛАШКЕВІЧ.

ВЫСТАВЫ

МАЦІ НАША — ДЗВІНА-ДАЎГАВА

Вячка Целеш — беларускі мастак у Рызе. Нарадзіўся Вячка на Гродзеншчыне ў 1938 годзе. Так складалася, што мастацкую адукацыю атрымаў у Латвіі, у Рызе. У 1970—1975 гадах В. Целеш вучыцца ў Латвійскай акадэміі мастацтваў. Першую персанальную выставу зрабіў у 1976 годзе. З таго часу ягоныя творы неаднойчы экспанаваліся на выставах рознага рангу ў Балтыі і Беларусі, а таксама ў «дальнім замежжы» — Фінляндыі, Швецыі, Даніі, ЗША, Канадзе. Зараз Вячка Целеш выстаўіў свае творы — жывапіс і графіку — у Дзяржаўным мастацкім музеі Беларусі. Ягонае мастацтва абсалютна натуральна ўспрымаецца і ў беларускім, і ў латвійскім кантэксце. Нават тэматычна ягоныя творы — як мост паміж дзюма аднаароннымі культурамі: «Маці наша — Дзвіна-Даўгава (Купала і Райніс)», «Першыя крокі ў свет. Францішак Скарына ў Рызе», партрэты сяброў мастака — беларусаў і латышоў, краявіды Беларусі і Латвіі. Як вельмі ці-

навую хацеў бы адзначыць прыгаданую вышэй работу «Першыя крокі ў свет...» На ёй хлопчык Францішак на фоне старой Рыгі. Вядома, што бацька нашага Першадрукара вёў гандаль з ганзейскімі гарадамі і вельмі верагодна, што неяк браў з сабой у падарожжа па Дзвіне-Даўжаве сына. Так Францішак пазнаваў свет і вучыўся лічыць грошы — а гэта не апошня рэч у выдавецкай справе. Скарына ў Рызе — здаецца, В. Целеш першы, хто звярнуўся да гэтага сюжэта. У некаторых графічных аркушах (у прыватнасці, у нізцы «Насмічныя шляхі») чуюцца водгулле матываў Язэпа Драздовіча. Можна, нехта мяркуюе, што творчасць В. Целеша не надта ўпісваецца ў сучаснае жыццё, калі карэнным чынам пераглядаецца ці не ўсё, што раней лічылася нормай. Ці не занадта спакойны жывапіс для знерванага часу? Але, можна, гэта якраз адзнака трываласці.

П. В.

В. ЦЕЛЕШ. «Першыя крокі ў свет, Францішак Скарына ў Рызе».

КАЗАЧНИК З ВУЛІЦЫ ЎСХОДНЯЙ

«Без Беларусі, без гэтага асаблівага наваколля, атмасферы ўражанняў і пачуццяў мая творчасць не была б такой. Усё атрымалася б неяк інакш, я б пайшоў іншым шляхам», — кажа Камал, выпускнік Беларускай Акадэміі мастацтваў. Я са свайго боку ўпэўнены, што гэта не проста камплімент расчуленага мастака. У яго за плячыма гады вучобы ў Баку, Мас-

кве, Пецярбурзе. Мясечная душа ўрэшце знайшла раўнавагу ў мінскай ALMA MATER, чаму садзейнічалі педагогі Г. Ващанка і М. Данцыг. Але факты не паддаюцца простае, прамалінейнай логіцы. Уплыў беларускай традыцыі не пазбавіў мастака індывідуальнасці. Засваенне асноў манументальнага і станковага жывапісу з урокаў беларускіх майстроў генерыва-

вала не стылістычнае паслядоўнасці, а поўнае вызваленне самабытнага таленту. Няхай не гучыць надта пампэзна, але ў гэтым — безумоўнае дасягненне нашай мастацкай школы. І, вядома, самога мастака, які скончыў інстытут два гады назад, у 36-гадовым узросце, прайшоўшы праз такія непадобныя творчыя кузні. Тут не адзін зламаўся б.

Каміль Камал нарадзіўся ў азербайджанскай сялянскай сям'і ў Грузіі. Дзесяць год ён жыў у Мінску, жонка Ірына — беларуская актрыса, сын Руслан — ужо тутэйшы мінчук. Раней бы прыляпілі лухту пра шматцвечнае савецкае мастацтва. Тут яна зусім іншы выпадак. Камал сустраў сваю музу, знайшоў натхненне на нашай зямлі, у рэчышчы нашай культуры і, будзем спадзявацца, аддзячыць ёй яшчэ многімі творамі. Што скажа ён сам пра гэта?

«Я з захапленнем чытаў вершы Амара Хаяма ў перакладзе Рыгора Барадудзіна. Арабская вязь дзякуючы пэту загучала на старажытнай славянскай мове, гэта цуд! Барадудзін блізка маёй душы. Вельмі кранулі мяне настальгічнай інтанацыяй ягоныя радкі:

Разламаны гранат Баку!
Зоры ў небе,
І зоры — доле!

Тэма маіх твораў можа паказацца экзатычнай. Але, як бы гэта сказаць... Я б хацеў быць для Беларусі перакладчыкам гэтых мастацкіх вобразаў».

Забунае супадзенне: Камал жыў з сям'ёй і працуе ў маленькім пакоі ў раёне вуліцы Усходняй. Завітаўшы да яго, трапляеш у куток, дзе пануе незвычайная стыхія... Усходу. Каларыстычную мелодыку карцін і малюнкаў можна вызначыць як суладдзе нечаканасцей і кантрастаў. Ад духмянага чыстага блакіту да сонечнай спякоты жоўтых тонаў і крывавага водбліскаў чырвані. Лінія жыве самастойным жыццём, не заўсёды слухаецца колераў. То выгінаецца з пагрозлівай грацыяй кобры, то працінае кампазіцыю імклівай стралой. Кожны твор — гэта асаблівы характар, да яго трэба прызвычайнацца.

Многім успомняцца казкі «Тысячы і адной начы», а можа, нядаўняе, такое прыгожае выданне «Азербайджанскіх народных казак» (з ілюстрацыямі К. Шаранговіча). Зусім не банальнымі прагучаць вызначэнні вобразнага і пластычнага ладу твораў Камала: «таямнічыя», «водар Усходу», «пяшчотныя», «узнёслыя»... Усё слушна, толькі гэтыя характарыстыкі не вычэрпваюць усяго багацця матэрыялізаваных мар мастака. Яго-

ная творчасць, можа, і экзатычная, але зусім не чужая нам. Няхай ягоныя льюны падобныя на львоў Святога Марка з разбы беларускіх царскіх брам, дзе яны паслухмяна ляжаць ля ног Евангеліста. Але вось радкі прыгаданнага Уладзіміра Караткевіча старажытнага харалу:

Вось мой народ,
Як ільвіца ўстае.
І, як леў, уздымаецца.
Пан Бог з намі...

Ад іх патыхае суровасцю далёкіх стагоддзяў, калі ў славянскіх землях зачыталіся азіяцкімі прыгодамі Іскандра (Аляксандра Македонскага), калі вока беларуса лёгка пазнавала выявы грывонаў і кентаўраў, іранскі сімвал сілы і вечнасці: львоў пад Дрэвам Жыцця. Мастак набліжае нас да культуры напачатку вытокаў еўрапейскай цывілізацыі, занесеных пяскамі бяспамяцтва. Нагадавае, што Беларусь ляжыць у геаграфічным цэнтры Еўропы. А ці ўсе мы ведаем і памятаем гэта? Як цудоўна было б заснаваць тут таксама культурны цэнтр. Некалі ж «Віцебск быў Парыжам»...

Камал не замыкаецца ў майстэрні, яго хваляюць агульныя праблемы. Землякі выбралі яго старшынёй Таварыства азербайджанска-беларускай дружбы «Габустан». «З мерапрыемстваў нашага таварыства больш за ўсё запамініліся выстава беларускай кнігі ў Баку і святкаванне 800-годдзя Нізамі ў Мінску, — кажа ён. — Гэта вялікая радасць для мяне і маіх таварышаў Акіфа Мамедава, Элхана Керымава, Аскера Абдулаева, Віляята Мамедава, мастацтвазнаўцы Рустама Ібрагімава і многіх другіх. Я асабіста хацеў бы дапамагчы дзецям, што жывуць у чарнобыльскіх раёнах. Пакуль не ведаю, як гэта зрабіць найбольш эфектыўна».

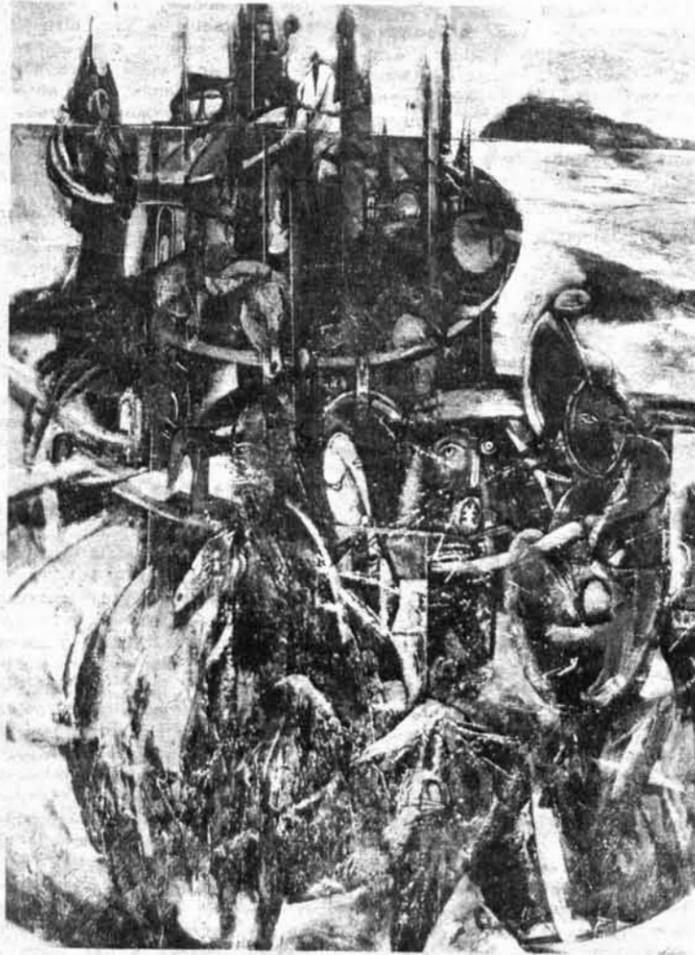
Мы разам наведалі сталічную сярэдняю школу № 82, каб паглядзець размалёўкі Камала. Дзівіла, што за два гады ягоная дыпломная работа добра захавалася і не пацярпела ад надпісаў ды іншых разбуральных свавольстваў дзятвы. Безумоўна станоўчая роля настаўнікаў і прагрэс у эстэтычным выхаванні. Але, відаць, і дзеці зразумелі летуценныя вобразы і пранікліся чароўнасцю маштабнай кампазіцыі. Зараз мастак завяршае размалёўку ў магазіне «Медычная кніга», што на вуліцы Танкавай. У манументальных творах ягоная фантазія яшчэ больш раскаваная і акрыленая.

«Беларусь і Азербайджан вельмі падобныя сваімі лёсамі. Для мяне стаяць побач Насімі і Сімяон Полацкі. Тут я спазнаў каштоўнасці Скарыны», — так адкрывае мастак яшчэ адну грань свайго крэда. Пажадаем яму застацца верным свайму ідэалу.

Валеры БУЙВАЛ.

Каміль КАМАЛ «Вандруўнікі»

Каміль КАМАЛ «Вавілон майго сына».

Сёння спаўняецца 50 гадоў пісьменніку, намесніку старшынні Саюза пісьменнікаў Беларусі Анатолю Жалязоўскаму. Віншуем Анатоля Пятровіча з поўднем веку, зычым яму здароўя і новых творчых поспехаў.
А лімаўснкім чытачам прапануем рэцэнзію на ягоную новую кніжку прозы «Чаканне шчасця», што пабачыла свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура».

ДЗЕ ТЫ, БЕРАГ ЧАКАНЫ?

Жыццё пражыць — не поле перайсці... Асабліва, калі ты ў многім не пагаджаешся з «пераважнай большасцю», маеш уласную пазіцыю, а да ўсяго і не хаваеш яе. Больш таго, пазіцыя гэтая не супадае з меркаваннямі начальства, якое, калі глядзець пільней, засталася тое ж самае. У сувязі з працэсамі дэмакратызацыі павінна была б быць большая лаяльнасць у адносінах да тых, хто думае інакш, не падстрайваецца пад іншых. Здавалася б... Але адна справа — нешта дэклараваць у духу часу, і зусім іншая, калі ўсё тычыцца канкрэтнай сітуацыі.

Правільнасць падобных меркаванняў адчуў, як кажуць, на ўласным гарбе галоўны герой апавесці А. Жалязоўскага «Процістаянне», якая ў кнізе «Чаканне шчасця» займае цэнтральнае месца. Хто ж ён, гэты непрыкаянец, які і ў гады застою лез на ражон, і сёння таксама не хоча перайначыцца? Звычайны, здавалася б, чалавек. Мікалай Пятровіч Буранаў працуе ў абласным упраўленні

жыллёва-камунальнай гаспадаркі. Ці не штодня чуе ад начальства звыклія папрокі: «Не бачу ініцыятывы» ці нешта накшталт гэтага, вымушаны імітаваць актыўную дзейнасць, займацца звычайнай пісанінай, дапамагаючы тым, хто стаіць на службовай лесеўцы вышэй, «складаць гадавыя, кварталныя, месячныя планы». І ўсё больш пераконваецца, што праца гэта марная і нікому не патрэбная.

Як і чакалася, у Буранава не мог не з'явіцца пратэст супраць усёй гэтай непатрэбшчыны і паказухі. Так, як жыві раней, яму жыццё апыкла. Аднак бяда ў тым, што гэтак, як Буранаў хоча, жыццё і працаваць яму не даюць. Не даюць усе тыя Лапіны, Каплуновы, якія, прыкрываючыся звычайнай дэмагогіяй, ініцыятывы якраз і не церпяць. Канфлікт Буранава — канфлікт сумленнага чалавека з агрэсіўна абыхаваемым асяродкам.

Абыякавым і агрэсіўным? Тойсёй гатовы запырчыць: нешта ў падобным спалучэнні не вя-

жацца. А чаму б і не? Абыякавацца да работы тых, хто звыкся з імітацыяй яе, абмяжоўваецца жаданнем захаваць усё, як было раней, як ёсць сёння. Буранава з іх сумленнасцю, (магчыма, і не заўсёды здагадваючыся) становяцца тым самым папярком дарогі прыстасаванцам. А тыя — актыўныя. Ужо з'яўляюцца і папрокі, што ідзе супраць калектыву, і намікі: калі не падабаецца, дык пішы заяву аб звальненні.

Аповесць востра ставіць пытанні ўзаемаадносін чалавека з калектывам, прымушаючы адначасова задумацца і над такім няпростым пытаннем, дзе ж пачынаецца мяжа, тая лінія, што дазваляе адрозніць калектыв, як спалучэнне аднадумцаў у імя высакароднай мэты, справы, ад звычайнай групы людзей, якая заяўляе аб сваёй праваце, гатовая да дыктату па той прастай прычыне, што іх больш, чым сумленных Буранаваў?

Разумею, вастрыня пастаноўкі пытання яшчэ не аргумент, каб гаварыць аб вартасці мастацкага твора. Прынамсі, сёння, калі на першы план выходзяць не нейкія меркаванні ідэалагічнага характару, а агульначалавечы каштоўнасці. Але, на шчасце, новая апавесць А. Жалязоўскага — гэта не адна публіцыстычнасць, а і псіхалагічная выверанасць учынкаў персанажаў, іх паводзін. Найперш, канечне, Буранава. А. Жалязоўскі, спасцігаючы ўнутраны свет галоўнага героя, паказвае Буранава не нейкім там сучасным Дон-Кіхотам, гатовым заўсёды знайсці праціўніка.

Сумленнасць Мікалая Пятровіча — тая здарова маральная аснова, якой прытрымліваецца ён з сіроцкага маленства. Ён не толькі ад іншых патрабуе прыстойнасці, яна — і праграма яго самога.

Анатоль Жалязоўскі, аднак, далёкі ад думкі, каб падаваць Буранава гэтым станоўчым ге-

роем, якога да нядаўняга часу так настойліва шукала літаратура. Ды і называць Буранава ідэальным няма ніякай неабходнасці. І па той прычыне, што такіх людзей у жыцці ўвогуле не бывае, ды і па іншай, і б сназаў, зусім прازیмай прычыне. Наўрад ці можна назваць ён сябе шчаслівым чалавекам. І ўзаемаадносін з жонкай нацягнуць, і дачка, хоць усяго і чатырнаццаць гадоў мае, але не вельмі бацьку слухаецца. Пацрысе Буранаў прыходзіць да высновы, да якой не мог не прыйсці: «Усё часцей ён пераконваўся, што ва ўласнай кватэры з гаспадарам ператвараецца ў старонняга назіральніка, што кіраўніцтва ў сваёй сям'і ён упусціў, без супраціўлення перадаў жонцы. Часам яму здавалася, што чым больш яны жывуць разам, тым больш аддаляюцца».

Герой пісьменнікам узяты з самога жыцця. Аўтар не «папраўляе» яго, не робіць эталонам, а раскрывае характар Буранава, у многім складаны і супярэчлівы. Для лепшага разумення Мікалая Пятровіча намала даюць яго стасункі з універсітэцкім сябрам Блатуном. Дарэчы, той, у адрозненне ад іншых, гатовы бачыць у Буранава звычайнага Дон-Кіхота, пра што не праімае пры выпадку і нагадаць. Адначасова і сам Блатун як быццам і гатовы раскрыцца: «Пражыў шмат, а жыццё разумееш мала. Я ж добра табе хачу. Я люблю цябе вольна такога... З кім жа мне тады гаварыць пра сваё балючае? З кім сябраваць? А людзей, брат, харошых усё менш і менш... Ну ладна, мы з табой не раз яшчэ пагаворым, а цяпер трэба ехаць».

Праўда, жонка Буранава такія развагі Блатуна ўсур'ез не ўпрымае: «Мутны ён чалавек. Як вада ў разводдзе. Колькі ні глядзі ў яго, ніколі дна не ўбачыш. Так і Блатун твой — душа пацёмкі». Спраўды так гэта, але... Чалавека, зразумела, не перайначыш, ды каб хоць крыху Блатунай дзелавітасці непрыкаянцу Буранава, каб меней рэзаў ён з-за пляча, каб хоць калі-нікалі прымаў хамп-

рамасы...
Аповесць «Процістаянне» — і пра гэта таксама. Няхай не прама, а падтэкстава, але падобная думка гучыць. Думка аб тым, што ўсім нам — і Буранавым, і Блатунам — неабходна быць хоць крыху уважлівымі да іншых, дабрэйшымі, шчадзейшымі...

Гэтым мастакоўскім роздумам напоўнены і апавяданні, якія ўвайшлі ў кнігу — «Ноч без гаспадары», «Шабашка», «Кветка памяці», «Грэшніцы» і іншыя. А. Жалязоўскі, як і ў апавесці, не скажаць каб выбіраў нейкія выйгрышныя сітуацыі з паўсядзённага жыцця. Як правіла, у сюжэтных адносінах ён чытача нічым не здзіўляе. Ды прываблівае ў яго творах іншае: тая маральная падсветка, што дазваляе ў чалавеку ўбачыць лепшае, праз звычайнае, побытавае ўгледзець індывідуальнасць.

Герой апавядання «Ноч без гаспадары» Ігнат, які пасля смерці бацькі вярнуўся быў да маці, жыве месца-другі ў вёсцы, праводзіць бяссонныя ночы, разважаючы аб пражытым і перажытым. Прыходзіць ён да няўцешнай высновы: «Не стала бацькі, і асірацела хата. Адбіла ўсіх, як трэскі ад берага».

Дзе ты, бераг чаканы? Дзе ты, бераг жаданы? Кожнага не нас... Дзе прыстанішча, каб і добра працавала, і хораша думалася, і знаходзілася паразуменне з тымі, хто побач з табой і хто не заўсёды пагаджаецца з табой, як у рэшце рэшт і ты сам з ім? Не ведаю, як каго, а мяне гэтыя думкі ўвесь час не пакідалі пры чытанні кнігі А. Жалязоўскага. Не адышлі яны і пасля таго, як перагарнуў апошнюю яе старонку.

Значыць, не марную справу рабіў пісьменнік, выносячы на людзі тое, што хвалюе яго, непакоіць. Значыць, кніга «Чаканне шчасця» з тых, якія патрэбны...

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

3 ПОШТЫ «ЛІМА»

НЕ ПЛЮЙ, ДРУЖА, У КАЛОДЗЕЖ...

Адкрыты ліст Сержуку Сокалаву-Воюшу

Ты, Сяргей, маеш такія патэтычныя радкі:
Мне краўчужных не трэба —
Як ні варажы...
Не хачу чужога неба,
Радасцяў чужых.
Бо чужына сэрца джаліць,
Цісе, як змяля,
Бо гучае з далніх далаў
Беларусы мая.

Дэкларацыя — дэкларацыя, а жыццё — жыццём: ты, Сяргей, цяпер на чужыне. Што ж, пабудзь на свеце, пашырай круггляд, прапагандаў лепшыя здабыткі беларускай літаратуры, спрыяй іхняму перакладу на іншыя мовы, вяртайся і раскажы нам пра тое, што і я робяць там людзі, прапануй лепшае для перакладу на беларускую мову — адным словам, будзь адмысловым паслом у справе духоўнага збліжэння народаў, літаратур і г. д. Аднак пакуль што ты, Сяргей, спажываеш свой ад'езд і магчымае выступіць па замежным радыё найперш для таго, каб джаліць нас — тых, хто быў і ёсць тут, на роднай зямлі, церпіць з усімі ўсе нягоды і з усіх сіл намагаецца спрыяць роднай культуры.

У адной са сваіх перадач ты распавёў на ўвесь свет божны пра свае нядаўнія агромністыя пакуты, пра тое, як не давалі тут сцвердзіцца тваёй геніяльнай пазіі — «Малодосць» і монстр Далідовіч у тым ліку. Маўляў, калі ты ашчаслівіў нас першым прыходам у аддзел пазіі гэтага часопіса, з суседняга пакоя вальжана зайшоў намеснік рэдактара Далідовіч, ганерліва павёў вачыма на цябе, навічка, і фанабэрліва запытаў: «Ты чытаў мой выдатны раман «Гаспадар-камень»? Ты ж смела і бліскуча астудзіў маю пыху, заявіўшы, што я ўсяго толькі Мележаў перайманнік, разбіў ушчэнт іншыя аргументы Дамашэвіча і Сіпакова, змусіў мяне ганебна пакінуць пакой, а пасля ты даў мудрае

ўказанне Яўгеніі Янішчыц на конт пазіі і наконт таго, у якім духу ёй выхоўваць сына... Канечне ж, самалюбныя малодосцеўцы выкраслілі з тваёй першай падборкі вершаў самае геніяльнае, і ўвогуле «Малодосць» — не для сур'ёзнай літаратуры... Чуючы ўсё гэта, нейкі чулівы слухач можа замілавацца: ах, Сяргей, які малайчына! Дарма, што пачатковец ды з правінцы, даў дык даў сталічным гусакам!

Не лічу патрэбным, Сяргей, распаўсюджацца пра сябе як пра чалавека і творцу. Але хлусня з хлусні, шануюны, што я калі-небудзь задаваў табе вышэйзгаданае пытанне. Скажы шчыра, я не помню твайго першага візіту ў «Малодосць», бо проста не прысутнічаў пры ім. Цяпер я распытаў пра тое ў колішніх супрацоўнікаў — так, адказалі яны, ты адразу кінуўся ім у вочы: быў узбуджаны, нервовы, нават нібы п'янаваты альбо звыш меры накураны, паводзіўся беспэпеляцыйна, спраўды, нападаў на мой «гаспадар-камень». З табой спрабавалі паразумецца, падказаць, што трэба ўмець не толькі даваць камусьці пракурорскія прысуды, але і праўляць тактоўнасць, слухаць іншых, але ты быў нібы запраграмаваны толькі на сваё катэгарычнае. Пазней я чуў, што ты браў удзел у сгодках і мітынгах, выходзіў босы перад вялікім гуртам людзей ці перад тэлевізійнай камерай з гітарай, бачыў цябе ва ўсёй рэмбаўскай красе на апошнім пісьменніцкім з'ездзе, але, будзь шчыры, мы з табой ніколі не гаварылі — толькі раз ці два віталіся на хаду, не больш. Але табе захацелася кінуць на мяне цень, дык вось не грэбуеш ніякімі сродкамі, дзейнічаеш па прынцыпе Астана Бэндара: «Самое гэтае —

это внести смятение в лагерь противника. Враг должен потерять духовное равновесие... Его надо морально разоружить...»

Але дзеля чаго ты робіш, скажам, з мяне ворага? Дзеля далейшага развіцця беларускай культуры? Але чаму ты рашыў, што ты дзеля гэтага робіш больш і лепш за мяне ды што табе ўсё дазволена? Адкуль гэтая пошасць: сябе лічыць месіяй, а іншых — нягоднікамі? Што — гэта наша, беларуская, самаедства? Свядомая кампраметацыя таго, хто штосьці робіць, а ўрэшце і самай справы? Ці ты з помсты адчуваеш сверб абразіць «Малодосць»?

Абразіць «Малодосць» як часопіс са слаўнымі традыцыямі і здабыткамі табе не ўдацца. Яшчэ яе першы рэдактар, Аляксей Кулакоўскі, разам з дружным калектывам і лепшымі аўтарамі зрабіў выключна шмат, каб выданне з паслухмянага камсамольскага органа пераўтварыць у трыбуну жывой думкі і жывога слова, за што ў 1958 годзе быў літаральна лічаваны.

А хіба лёгка было потым Пімену Панчанку, калі ён з супрацоўнікамі даваў святло «Жураўлінаму крыку», «Грэцкай ракеце», «Альпійскай баладзе», «Мёртвым не баліць» Васіля Быкава, «Між двух агнёў» Уладзіміра Дамашэвіча, «Сасне пры дарозе» Івана Навуменкі, «Дзікаму палыванню караля Стаха» Уладзіміра Караткевіча, «Маёй Джамалунгме» Аляксея Карлюка? Ці, скажам, пад літаўры ідэалагічных наглядачыкаў Алесь Асіпенка, а пазней Генадзь Бураўкін разам з аднадумцамі, друкавалі «Проклятую вышынню», «Абеліскі», «Воўчую зграю» Васіля Быкава, «Плач перапёлкі» Івана Чыгрынава, «Хатынскую апавесць»

Алесь Адамовіч ці «Я — з вогненнай вёскі...»? Думаеш, палася Васілю Зуёнку, Анатолю Грачанікаву (а заадно і мне як намесніку) нічога не каштавала змагацца за публікацыю «Чорнага замка Альшанскага» і «Зброі» Уладзіміра Караткевіча, «Палывання на апошняга жураўля» Алесь Жука, «Падзямелля» Міколы Аўрамчыка, «Мяча князя Вячкі» Леаніда Дайнекі, «Старажытная Беларусь» Міколы Ермаловіча, «Споведзі» Ларысы Геніюш? Ці і гэтыя згаданыя творы, на твой погляд, не варты ўвагі? Калі ты так не лічыш, дык чаму тады не звачаеш на тое, што «Малодосць» значна папоўніла залаты фонд нашай літаратуры, дазваляеш папльваць на яе? Няўжо не разумееш: гэтым самым ты абражаеш колішніх і сённяшніх сумленных супрацоўнікаў часопіса, якія далі дарогу ў літаратуру не адной сотні маладых аўтараў, паспрыялі дзесяткам з іх стаць сапраўднымі майстрамі мастацкага слова!

Магчыма, цябе, Сяргей, не так, як ты чыкаў, сустрэлі ў малодосцеўскай рэдакцыі, магчыма, тады, у часы застою, прыйшлося Яўгеніі Янішчыц альбо Анатолю Грачанікаву тое-сёе і апусціць у тваіх вершах. Але апамятайся, не нападай за гэта (тым больш за тое, што яна «не так» выхоўвала сына) на Жэню. Дарагі мой, дзякуй Богу, ты не зведоў і долі таго, што выцверпела яна — цяжкую аўтааварыю, калі яе ўрачы ратавалі доўгіх вольсем месяцаў, і цяжкую сямейную драму. Ды яна трымалася з усіх сіл, у такіх жа, як і для ўсіх нас, умовах стала выдатнай паэтэсай і, скажам без ніякага перабольшвання, прыязна і дбайна памагала малодзейшым. Праўда, магла прыныцца паставіць на месца нахабніка. Не да твару табе, Сяргей, мужчыне, не па-рыцарску адносіцца да жанчыны, плакаць на ўвесь свет, што цябе не неслі на руках у літаратуру. Нікога з нас ніхто не нёс і не нясе, кожнаму трэба

сцвярджацца самаадвольнай працай і сумленным служэннем справе. Тым больш, што ў апошнія гады, Сяргей, ты мог бы надрукаваць усё сваё раней непраходнае... Калі не ў «Малодосці», дык у іншым выданні. Але дзе яно, тое геніяльнае?

Праўда, у «Малодосці» знаходзіцца рукапіс твайго зборніка «Жыві!» Ды ты сам у прадмове значаеш, што тае верхшыя-песні страцілі ўжо сваю актуальнасць, але зборнік трэба выдаць як гісторыю тваёй бардаўскай дзейнасці. Зразумела, бяда для творцы, калі ягоныя творы хутка старэюць; у такім выпадку, можа, лепш не злавацца на свет (а найперш — на сябе), не вышукваць вінаватага, а пачаць працаваць па-наваму, больш дбайна і ўсёдліва — тым больш, што ты чалавек здольны. Можа, толькі варта не распыліцца, скажам, зноў не траціць зашмат сіл, здароўя і часу на барацьбу за старшынёўскае крэсла ў Саюзе пісьменнікаў Беларусі. Такой тваёй, мякка кажучы, заліхвацкай смеласцю на апошнім пісьменніцкім з'ездзе была ўражана не толькі рэдакцыя часопіса «Малодосць», але ўжо і ўся пісьменніцкая арганізацыя: аўтар адной кніжачкі (выбачай, далёка не багдановічэўскага «Вянка»), не паспеў яшчэ атрымаць членскі білет СП, а ўжо замаха на літаратурнага генсека! А дагэтуль быў жа заўзятым бунтаром супраць усякага чыноўніцтва! Гэта, браце, нашмат мацней за нейкую там самазакананую вальжынасць!

Як старэйшы, нават як старшыня камісіі СП па рабоце з маладымі, веру: ты патрэбен нашай пазіі, можаш зрабіць для яе штосьці сваё, калі больш засяродзішся не на мітусні, таннай папулярнасці і не на злосці да іншых, а найперш, як казалі, на сур'ёзнай рабоце над кожным словам. І да ўсяго не варта, дружа, пляваць у калодзеж!

Генрых ДАЛІДОВІЧ.

МУЗЫКА

Чарговы аўтарскі

Лепшая адзнака для кампазітара — шчырае слова масцітага Майстра. Таму калі вядомы беларускі скрыпач Леў Гарэлік заўважыў, што Канцэрт, які ён выканаў на аўтарскім вечары заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі Рыгора Суруса, і сёння выканаць надзвычай цікава, хоць і напісаны ён яшчэ ў 70-я гады, усім прыхільнікам творчасці кампазітара чуюць гэта было надзвычай прыемна. Дый усё творы ў той вечар гучалі натхнёна — зразумела, дзякуючы выканаўцам: Сімфанічнаму аркестру Беларадыёнампані пад кіраўніцтвам В. Валаткоўска, юнай піяністцы Дзіне Ізмайлавай, удзельнікам жаночага квартэта...

Праграма аўтарскага канцэрта Р. Суруса ўключала Уверцюру, вальса-на-сімфанічную сюіту «Сваток», Канцэрт для фартэпіяна з аркестрам «Юнацкі», Канцэрт для скрыпкі з аркестрам і Сімфонію.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Актрыса складае раманы...

Рамансы, якія стварае і псе артыстка ТЮГА Ларыса Горцава, можна было пачуць у Камінавай зале Дома літаратара на яе творчай вечарыне «Мы толькі знаёммыя...». Тут для многіх адкрыўся яшчэ адзін дар актрысы — пісаць музыку. Спявала яна і свае любімыя старадаўнія раманы, песні са спектакляў ТЮГА, дзе працуе ўсё жыццё, пасля заканчэння інстытута. Кампазітар В. Сярых расказаў пра артыстку і акампанавала ёй.

П. ГАРДЗІЕНКА.

ВЫСТАВЫ

Пра знаходкі — заўтра...

У Палацы мастацтваў (Рэспубліканская мастацкая галерэя) — выстава пад назвай «Шчадры». Лявон Трацэўскі, Дзядзька, Анатоль Калугін і Рыгор Пратасаў прадставілі на ёй жывапіс, графіку, кераміку. Усе чацвёрка пачалі, як намуць, размяшчаць чацвёрты дзесяткі, але пачуць, згодна з нашымі традыцыямі, лічацца малымі мастакамі. Галоўнае на выставе — кераміка, жывапіс і графіку наўрад ці варта разглядаць як самастойныя раздзелы экспазіцыі. Я ўвогуле схільны ўспрымаць іх як нейкае неабавязковае дапаўненне. А кераміка дае падставу гаварыць аб творчай канцэпцыі, аб новых тэндэнцыях у дэкаратывна-ўжывковым мастацтве. Калі не так даўно адзначалася, што кераміцы часам некрытычна пераймаюць выяўленчую мову станковага мастацтва, дык зараз ёсць ухіль формы, больш уласцівыя

дызайну. Ці павінен твор мастацтва, асабліва мастацтва дэкаратывнага, мець назву? Адназначнага адказу тут няма. Быў час, калі дзеля таго, каб трапіць на выставу, мастакі штучна прышчэплівалі для сваіх твораў назвы «савецкага асартыменту». Цяпер у мастацтве няма палітычнай цензуры, прынамсі, цензуры адкрытай, прымітыўнай. Але традыцыя даваць назвы творах, нават калі ў гэтым няма патрэбы, захавалася. Новы час — новыя назвы. Цяпер усё больш міфалагічна-на-хрысціянскага характару. Мода? Тэндэнцыя? А можа, і адраджэнне духоўнасці?

Мастацтву Трацэўскага, Дзядзькі, Калугіна, Пратасава падыходзіць вызначэнне «эксперымента», «працэсу». Сёння можна гаварыць пра пошуні, пра знаходкі — заўтра... П. В. Фота У. ПАНАДЫ.

Эфемерныя сведкі часу

«Аўтапартрэт».

«Засохлыя кветкі».

Персанальная выстава графіна Аляксандра Мемуса ў Дзяржаўным мастацкім музеі Беларусі дае падставу меркаваць, што мастак з Віцебска — адзін з лепшых аўтарскіх мастакоў нашай краіны. Ды і ўвогуле ён — адна з самых яркіх асоб у беларускай графіцы, а ў гэтай галіне ў нас, дзякуй Богу, хапае добрых майстроў. Тым больш прыемна, што А. Мемус прадставіў не сталічныя Віцебск, а правінцыйны Віцебск. Гэта значыць, правінцыя ў адміністра-

цыйным сэнсе зусім неабавязкова правінцыя духоўная. Аснову экспазіцыі складае нізка нацюрморту «Сведкі»: рэчы як сведкі часу, як лістара чалавечых характараў. Вядома ж, матэрыяльны свет абавязкова нясе адбітак і асобы стваральніка, і асобы спампаванага. Я чуў, нібыта гэтая нізка нацюрморту зроблена пад уплывам знаёмства з археалогіяй: нібыта мастак натхнілі рэчы, дакладней, рэшткі рэчэй, знойдзеныя яго славамі археолагамі ў часе раско-

пак. Цалкам верагодна... Філасофскі погляд на жыццё з'яўляецца ў чалавека з набыццём жыццёвага вопыту. А. Мемус, аднак, гарманічна спалучае ў сваім мастацтве філасофскае ўспрыманне свету з юнацкім захваленнем ягонай прыгажосці. П. ВАСІЛЕУСКІ. Фота У. ПАНАДЫ.

Філасофскае ўспрыманне свету з юнацкім захваленнем ягонай прыгажосці. П. ВАСІЛЕУСКІ. Фота У. ПАНАДЫ.

НОВЫЯ КНІГІ

Жыла ў гарадах мелодыя...

Не здзіўляйцеся, калі не бачылі ў проданых гэтую навінку. Значыць, вы яе ўжо і не прыдбаеце: такіх кніг выпушчана толькі 1230. А ўлічваючы тое, што аўтарка вымушаная была прадставіць у выдавецтва «Навука і тэхніка» свой рукапіс па-руску, можна сабе ўявіць кола патэнцыяльных чытачоў гэтай унікальнай даследчычнай працы. «Музыканальная культура гарадзкіх Беларусі ў XVIII стагоддзі» — гэта вынікае з архіўных дакументаў, і галоўнае: В. Дадзіёмава зрабіла першую спробу ўзяць «музычную Атлантыду» Беларусі з акіяна заблытаў, упершыню акрэсліла-сістэматызавала музычны субкультуры пэўных класава-сацыяльных пластоў, прафесійных, дэмаграфічных груп гарадскога беларускага насельніцтва ў XVIII стагоддзі.

ад ілюстрацый — да спісу крыніц, над якімі шчыравала В. Дадзіёмава; ад імянаў музыкаў, што працавалі ў прыватнаўладальніцкіх, вайсковых, царкоўных напэлах гарадоў Беларусі, — да вынікаў з архіўных дакументаў, і галоўнае: В. Дадзіёмава зрабіла першую спробу ўзяць «музычную Атлантыду» Беларусі з акіяна заблытаў, упершыню акрэсліла-сістэматызавала музычны субкультуры пэўных класава-сацыяльных пластоў, прафесійных, дэмаграфічных груп гарадскога беларускага насельніцтва ў XVIII стагоддзі.

С. Б.

ЛІТКУР'ЕР

Паэта віншуюць дзеці

«...Я званочан іх роднага слова птушаняткам ля сэрца нашаму» — так называлася сустрэча Міколы Чарняўскага са школьнікамі сталіцы, што прайшла ў Доме літаратара. Прынялі ў ёй удзел, акрамя паэта, яго налегі і сябры — намеснік старшыні Саюза пісьмемнікаў Беларусі Ул. Паўлаў (ён вёў вечарыну), Н. Галіноўская, А. Вольскі, М. Малюна. Заслужаная артыстка Беларусі Р. Маленчанка

прачытала гумарыстычныя творы М. Чарняўскага. Кампазітар Э. Зарычкі выканаў сваю песню на словы паэта. У канцэртнай праграме прынялі ўдзел дзіцячы ансамбль «Званочкі» пад кіраўніцтвам кампазітара В. Сярых, фальклорны калектыў 5-а класа № 166 г. Мінска «Вясёлка». Гурт 2-а класа СШ № 1 падрыхтаваў інсцэніроўку па творах М. Чарняўскага. П. Г.

У паэзіі няма правінцыі

У гэтым лішні раз пераканаў творчы вечар Навука Гальпяровіча ў Доме літаратара. Жыве аўтар, як вядома, у Наваполацку, але яго паэзія не замыкаецца нейкімі вузкі мясцовымі рамкамі. Тое, што з'яўляецца з-пад пера Н. Гальпяровіча, пазначана высокім мастакоўскім густам, шырэйшай круглагаду. Пра твор-

часць Н. Гальпяровіча гаварылі вядучы вечара С. Законнікаў, Н. Гілевіч, С. Грахоўскі, А. Вярцінскі, Л. Баршчэўскі, У. Арлоў, А. Марачкін. Барды з Наваполацка Л. Касьянава і А. Паўленка, а таксама дзет «Пеларыс» выканалі песні на вершы Н. Гальпяровіча. Г. ПЯТРОУ.

Ачуньваемся, хоць паступова

ад нацыянальнага нігілізму, пазбуллемеся тузятшаства. Ці не лепшае пацярджэнне таму — вяртанне з небыцця знамятага «Кароткага нарыса гісторыі Беларусі», напісанага У. Ігнатюскім і на дзесяцігоддзі схаваанага ў «спецхраны»? Выпушчаная пазалета ў выдавецтве «Беларусь»

тыражом у 25 тысяч адпаведнікаў, кніга гэтай адразу стала бібліяграфічнай радасцю. Па ўсім відаць, другі тыраж, які толькі што выйшаў, таксама не залежыць: цікавасць да «Кароткага нарыса гісторыі Беларусі» У. Ігнатюскага не змяншаецца!

ДРУК

120-ы, юбілейны...

Часопіс «Мастацтва» споўнілася дзесяць гадоў. Апошні дзяткі нумар — таксама юбілейны: сто дваццаты па ліку. Юбілейны, але па-рабочаму змястоўны. Сшытак «Эстэтыка» лучыць артыкул С. Беняцінскага «Ілюзорны свет савецкага рэалізму», П. Качановай і В. Мікуты «Вянок экспазіцыі». У раздзеле «Зіран» — роздум В. Смалы «Дык калі ж у Беларусі з'явілася дакументальнае кіно?», заканчэнне згадка Я. Росцінава «Сустрэчы на «Амбіентах», чарговы выпуск «Відавочна», нататкі Н. Фральцовай пра сучасны беларускі кінематограф «Аблічыліся, або Успаміны пра будучыню, якая не адбылася». «Музыка» — гэта лісты Р. Шырмы «...Зазірнуць глыбей у душу беларускага народа», прадстаўлены Т. Кенелевай, артыкул Г. Глушчанкі

«Авангардызм вачыма навукоўцаў», рэцэнзія К. Сцяпанавіч «Плён дзесяцігоддзя» і Т. Янінкі «Вяртанне калекцыі»; «Гісторыя мастацтва» — гэта артыкулы А. Трусава «Вытоні вытворчасці паліванай керамікі на Беларусі» і Я. Ленсу «Тамініцы і замкнёнасці, або Ад эгіды Зеўса да крыжы Пагоні». Прадстаўнічы сшытак «Выяўленчае мастацтва» — матэрыялы Я. Шунеякі «Пінакатэна класічнага авангарду», М. Раманюна «Вяртанне ў май», У. Басалыгі «Не пагарджаць святлы сваім мінулым...», Т. Гаранскай «Традыцыі развіваюцца», Л. Салодкінай «Паміж небам і зямлёй» і іншыя. В. Ракіцін разглядае спектакль «Звон — не малітва» паводле п'есы І. Чыгрынава («З веры паўстае народ»), прадстаўлены раздзелы «Мастацкае фота», «Падзеі, факты, інфармацыя».

Загаварылі душы продкаў

Скуль мы, хто мы? Гэта пытанне апошнім часам усё настойлівей задаецца нам, прымушаючы вяртацца да вытокаў. Ім пранізана і кніга Антаніна Хатэні «Зіч нашай памяці», выпушчаная выдавецтвам «Полымя». Зіч — той святы агонь, што гатовы ажывіць душы нашых продкаў, іх жадаанне быць сярод жывых. Зіч — падданасць учарашняга і

сённяшняга. Зіч — пастаянная гатоўнасць услухоўвацца ў даўніну. Аўтарка шчыра, пранікнёна, — лірычна і публіцыстычна — расказвае пра даўнія звычкі нашага народа, найперш пра Дзяды, якія яшчэ зусім нядаўна забараняліся святкаваць, а без якіх душа становіцца панутніцай у гэтым тлумным, насцяпраным свеце.

СПАДЧЫНА

Адродзім батлейку

Энтузіясты стварэння батлейкі дырэктар цэнтра Аляксей Лозка, намеснік дырэктара Надзея Абрамава, метадыст Настасся Корзун, вядучы мастак Анжэліка Жыгоўская, метадыст Антаніна Пуставалава і батлейшчык Эдуард Акуліч. Фота Аляксандра ТАЛОЧКІ, Белінфарм.

Энтузіясты стварэння батлейкі дырэктар цэнтра Аляксей Лозка, намеснік дырэктара Надзея Абрамава, метадыст Настасся Корзун, вядучы мастак Анжэліка Жыгоўская, метадыст Антаніна Пуставалава і батлейшчык Эдуард Акуліч.

Адрадзіць батлейку — спрадвечны беларускі тэатр, з дапамогай якога навука дзіцяцей нацыянальнай культуры, фальклору, побытавым абрадам, маралі і духоўнасці, вырашылі спецыялісты Міністэрства адукацыі і навукі. Па іх ініцыятыве створаны Цэнтр

гульні і цацкі. Яго задача — выкарыстоўваючы сусветны вопыт, адрадзіць і распрацаваць на нацыянальнай аснове ўсемагчымыя забавы для дзіцяці. Першыя выступленні батлейкі сведчаць пра даходлівасць такой формы навучання.

У ТВОРЧЫХ САЮЗАХ

Рада СН абмеркавала

Чарговае пасяджэнне рады Саюза пісьмемнікаў абмеркавала план асноўных мерапрыемстваў СН на першае паўгоддзе бліжэйшага года. Асабліва спрэчак і прапановаў пры гэтым не ўзнікла. Другім пытаннем па-весткі значылася: «Аб рэдакцыі штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва». Пасля выступленняў «за» і «супраць» «ЛіМ» прапанавана вярнуцца да грамадскага савета або стварыць раду заснавальнікаў газеты. Абмеркавана таксама паставана Саўміна РБ «Аб дадатковых мерах па спыненні на тэрыторыі

прапаганда прэс-паграфіі, культу насілля і жорстнасці». У сувязі з паставановай Рада крытычна зірнула на якасць прадукцыі, якую выпускаюць шматлікія малыя прадпрыемствы, што атабарыліся пад дахам пісьмемніцкага дома. Асабліва дасталося «Дзядзька», гэта ён выдаў сумнаўдомую «Эмануэль» і неперстойныя назні Афанасьева. Да дзейнасці малых прадпрыемстваў вырашана вярнуцца яшчэ раз, узброіўшыся дадатковай інфармацыяй.

Н. К.

«УСЯ ПРАЎДА ПРА ЭМІГРАЦЫЮ НЕПАТРЭБНА НІКОМУ...»

(Пачатак на стар. 3).

глыбокіх крыніцах, архіўных матэрыялах. Зараз ідзе працэс назапашвання дакументальнай базы (і тут ямаля цяжкасцей, бо толькі на аичынных архівах гэтай праблемы не раскрыеш), асэнсавання яе, выпрацоўка ўласнага погляду на эміграцыю. Як няпроста адысці ад звыклых стэрэатыпаў сведчыць першая спроба сістэматызаваць сабраныя матэрыялы і данесці да чытача свае думкі, зробленая Барысам Сачанкам у кнізе «Беларуская эміграцыя: факты і меркаванні».

У Інстытуце гісторыі АН Беларусі завяршаецца падрыхтоўка зборніка навукова-папулярных артыкулаў аб жыцці беларусаў у свеце «За межамі Бацькаўшчыны». Распачата праца па нарысах гісторыі эміграцыі, рыхтуецца першы том дакументаў і матэрыялаў, які ахопіць значны перыяд — ад канца XIX ст. і да другой сусветнай вайны.

Грунтоўныя ж даследаванні па эміграцыі як з'явы складанай і супярэчливай, думаецца, у блізкай перспектыве. Пакуль жа зацікаўлены чытачы могуць пазнаёміцца з «Матэрыяламі да гісторыі беларускай эміграцыі ў Нямеччыне ў 1939—1951 гадах» нашага суродзіча Алеся Вініцкага (Лос-Анджэлес, 1968), якую мае намер выпусціць выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя», і кнігай польскага дэледачыка, беларуса Юры Туронка «Беларусь пад нямецкай акупацыяй» (Вроцлаў — Варшава, 1989), якая знаходзіцца ў выдавецтве «Беларусь». Думаецца, што набытак нашых чытачоў стане і праца пра беларускую эміграцыю ў ЗША дырэктара Беларускага інстытута навукі і мастацтва ў Нью-Йорку Вітаўта Кіпеля, якая там выйдзе ў бліжэйшы час.

— Год таму, выступаючы ў «Навінах Беларускай Акадэміі», вы казалі, што надышоў час сказаць «усю праўду пра беларускую эміграцыю». Прамінуў год, ці не змянілася ваша меркаванне наконт магчымасці сказаць «усю праўду»?

— Цяпер павяліліся больш грунтоўныя падставы для асэнсавання гэтай з'явы на аснове новых крыніц: ёсць мажлівасць больш поўна выкарыстаць дакументы былога архіва КПБ, архіва КДБ, якія перадаюцца з ведамаснага ў дзяржаўнага сховішчы, а таксама недаступныя раней пласты матэрыялаў іншых архіваў. Усталяваліся сувязі, якія ў «застойныя» гады былі проста немагчымыя, — з замежнымі суродзічамі і такімі цэнтрамі культурнага і навуковага жыцця, як Беларускі інстытут навукі і мастацтва ў Нью-Йорку, бібліятэка і музей імя Францішка Скарыны ў Лондане, грамадска-культурны цэнтр «Полацк» у Кліўлендзе. Ёсць дамоўленасць аб іх дапамозе ў выяўленні і зборы дакументаў па гісторыі і сучасным жыцці эміграцыі ў краінах пасялення суродзічаў. Такія сукупнасці абстаўінаў надае аптымізму ў дачыненні інфармаванасці навукоўцаў. Хоць праблема «ўся праўда» — гэта і праблема прафесійнага ўзроўню, кампетэнтнасці, унутранай свабоды дэледачыка, незалежнага погляду.

Думаецца, што «ўся праўда», набліжэнне да якой магчыма толькі на скрыжаванні думак, высноў, ніколі не бывае зручнай усім адразу і наўрад ці будзе яна — праўда пра эміграцыю — даспадобы ўсім як на Бацькаўшчыне, так і за яе межамі. Пазбаўіцца ад звыклых ўжо класавага падыходу, ідэалагічных штамплаў у адносінах да нацыянальна сямейнай, палітычнай эміграцыі будзе няпроста многім. Ёсць жа і тыя, асаб-

ліва з былой партнаменклатуры (ды і не толькі з яе), хто быў творцам палітыкі ігнаравання, ізалявання замежных суродзічаў, хто і сёння сядома спявае гэтыя погляды.

Некаторыя замежныя суайчыннікі змацьянальна востра рэагуюць на публікацыі па праблемах калабарацыянізму. Трэба прызнаць, што і цяпер яшчэ гэтая з'ява не асэнсаваная з улікам усіх абстаўінаў, супастаўлення розных поглядаў, іх крытычнага асэнсавання і асваення архіўных матэрыялаў. Ці не пара праз 47 год пасля заканчэння вайны паглядзець на лёс нацыянальнай палітычнай эміграцыі ў кантэксце трагедыі беларускага народа, які стаў ахвярай не толькі фашыскага нашэсця, але і палітыкі сталінскай таталітарнай сістэмы?

Цяпер, калі і ў суверэннай ужо Беларусі цяжка, запаволеная ідзе працэс нацыянальнага адраджэння, патрэбны праўдзівыя апавяд аб арганізацыі суродзічаў на чужыне нацыянальна-культурнага і грамадскага жыцця, сцвярджэнні сябе ў свеце ў якасці самастойнай этнічнай супольнасці (у тыя гады, калі на Бацькаўшчыне заахвоцваліся і пашыраўся нацыянальны нігілізм), паказ духоўных, культурных набыткаў замежных суайчыннікаў. Таксама, як і грунтоўны аналіз страт, панесеных намі і імі, праблем і цяжкасцей эмігранцкага лёсу, узаемаадносін эміграцыі і Бацькаўшчыны. Гэта будзе дарэчы і таму, што мы, відаць, напярэдадні новай хвалі «зыходу»...

— З перабудовай супаў перыяд адраджэнчай эйфарыі: то былі часы мітынгаў, стварэння БНФ, «Мартыралага Беларусі», згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына». Ужо тады загучала і няспына мацнела нота ўхвалення эміграцыі. Складвалася ўражанне, што лёс Беларусі вырашыцца там, у замежжы, а не тут, на Бацькаўшчыне. А калі аб'ектыўна: што ўяўляе сабою сучасная эміграцыя (беларуская) у Вольным Свеце, якая яе моц і становішча там, у Амерыцы, Канадзе?

— Так, быў час першага ўзаемапазнання, значна шырэйшых, жывых кантактаў з прадстаўнікамі эміграцыі, больш акрэсленага асэнсавання сваёй лучнасці з ёй як часткай народа. Гучала і ўхваленне — як даніна жыццёўстойлівасці, жыццёва-цвярджалнасці суродзічаў, якія захавалі ў новай Айчыне нацыянальную сямейнасць, далі прыклады арганізацыі нацыянальна-культурнага і грамадскага жыцця на чужыне, але і як надзея на значны ўплыў на працэсы нацыянальнага адраджэння і гаспадарчага жыцця на Бацькаўшчыне. Такая рэакцыя, бадай, была непазбежна пасля дзесяцігоддзяў палітыкі ізаляванасці нас ад суродзічаў. Адзначаючы складаны шляхі адраджэння, Васіль Быкаў з горьчучу пісаў, што менавіта дыяспара можа стаць «ашчаднікам нашай нацыянальнай існасці, захавальніцай нацыянальна-культурнага генафонда». Я ўспрымаю гэтыя словы як дарог, выклік тым, хто выракае свайго народа, ніяк не можа абудзіцца ад бяспамяцтва.

Што ўяўляе сабою сучасная беларуская эміграцыя? Пасля трох эміграцыйных хваляў (на рубяжы XIX—XX ст. ст., у міжваенны перыяд і пасля другой сусветнай вайны) сотні тысяч беларусаў па эканамічных, палітычных, ваенных, рэлігійных і іншых прычынах пасяліліся ў Канадзе, ЗША, Аргенціне, Бразіліі, Аўстраліі, еўрапейскіх краінах. Вызначыць дакладны іх лік цяжка, бо статыстыка і міграцыйныя службы зарубешных краін не вылучалі нацыянальнасць «беларус». Аснову сучаснай эміграцыі складае пасляваенная хваля. Нягледзячы на

абавязковы і нават прымусовы характар пасляваеннай рэпатрыяцыі, не вярнулася дамоў частка вывезеных немцамі на прымусовую працу, ваеннапалонных, якія баяліся жорсткай кары дома. За мяжой засталіся многія беларусы, захопленыя немцамі ў 1939 г. у складзе польскіх войскаў, а таксама ваяваўшыя на баку саюзнікаў у польскай арміі генерала Андэрса. Пры адступленні нямецкіх войскаў падаліся на захад не толькі тыя, на сумленні якіх былі цяжкія злачынствы, але і працаваўшыя (добраахотна ці прымусова) у цывільнай адміністрацыі, адукацыйнай сістэме, культурна-асветных установах, баючыся «скорога і неправага» суда (пасля вайны, сапраўды, практычна ўсялякая дзейнасць на акупіраванай тэрыторыі лічылася супрацоўніцтвам з ворагам).

Выехалі на Захад многія беларускія арганізацыі, установы і ваенныя фарміраванні, створаныя на акупіраванай тэрыторыі, частка інтэлігенцыі, святароў. Па словах Аўгена Калубовіча, эмігранта таго часу, гэта была самая вялікая хваля беларускай палітычнай эміграцыі ў некалькі сот тысяч чалавек. Сярод іх было нямала людзей, «якія з болей пакідалі Радзіму і разьбегаліся па белым свеце толькі таму, што бесперспектыўнасць беларускай нацыянальнай працы пры Саветах была ім вядома даўно» (Ларыса Геніюш. «Сповідзь»).

Па звестках замежных дэледачыкаў пасля другой сусветнай вайны ў ЗША і Канадзе пасялілася прыкладна па 50 тыс. імігрантаў беларускага паходжання. Па некалькі дзесяткаў тысяч іх абаснаваліся ў Англіі і Аўстраліі (новых цэнтрах эміграцыі), а таксама Германіі, Францыі. Захавалі ўсведамленне гістарычнай Айчыны сваіх бацькоў і дзядоў, памятаючы сваё нацыянальнае карані многія нашчадкі ўсіх эміграцыйных хваляў. Пастаянны прадстаўнік рэспублікі пры ААН Генадзь Бураўкін прыводзіць дэдазены (паводзе некаторых амерыканскіх крыніц), што кожная пята беларуская сям'я мае кагосьці родзічаў за мяжой, у прыватнасці 600 тыс. выхадцаў з Беларусі жывуць зараз у Амерыцы.

Асобную замежную супольнасць складаюць беларусы ў Польшчы. У выніку палітычных гульняў савецкага кіраўніцтва пры вызначэнні дзяржаўнай мяжы ў 1944 г. да Польшчы адышла беларуская этнічная тэрыторыя Беласточчыны і Падляшша. Без узагаднення з рэспубліканскімі ўладамі, рашэння яе кананадаўчага органа (які па Канстытуцыі БССР дае згоду на тэрытарыяльныя змены) ад 350 да 500 тыс. суродзічаў аказаліся за мяжой. У наступныя дзесяцігоддзі заходняя эміграцыя (ЗША, Германія і інш.) практычна не папаўнялася, за выключэннем нешматлікіх выездаў беларусаў з Бацькаўшчыны ў сувязі з замужам, уз'яднаннем сям'яў і дзесяткаў тысяч беларусаў з Польшчы, дзе пасля 1956 г. была дазволена эміграцыя.

Значная частка пасляваеннай эміграцыі растварылася ў рускіх (праваслаўных) і польскіх (католікі) асяродках, асімілявалася. Але менавіта пасляваенная эміграцыя заявіла аб беларусах як самастойнай этнічнай супольнасці ў замежжы, стварыўшы сваё ўстойлівае нацыянальнае асяродкі, рэлігійныя, грамадска-культурныя арганізацыі, навуковыя і культурныя цэнтры, газеты і часопісы. Дзесяткі год функцыянуюць згуртаванне беларусаў у Вялікабрытаніі (1946), згур-

таванне беларусаў у Канадзе (1948), Беларуска-амерыканскае задзіночанне (1949), Беларускае аб'яднанне ў Аўстраліі (1951) і інш. Асяроддзе замежных суродзічаў вылучыла сваіх паэтаў і празаікаў, публіцыстаў, мастакоў, кампазітараў, спевакоў, навукоўцаў. Летась адзначылі сваё 40-годдзе Беларускі інстытут навукі і мастацтва ў Нью-Йорку і 20-годдзе Беларускае бібліятэка і музей імя Францішка Скарыны ў Лондане. Да гэтага часу адбылося 21 сустрэча беларусаў Паўночнай Амерыкі і 9 — Аўстраліі.

Безумоўна, было б вялікім спраччэннем сказаць, што няма праблем у беларускай эміграцыі і не адзначаць працэсаў яе паступовай асіміляцыі, супрастаянны розных груп і плыняў, прыхільнікаў БНР і БЦР, пэўнай раз'яднанасці па канфесійных адзнаках. Можна пагадзіцца з думкай палітолага Леаніда Лойкі, што беларуская дыяспара не такая ўплывовая на Захадзе як яўрэйская, не такая кансалідаваная як армянская, не такая актыўная як польская. Але беларуская эміграцыя пасля няпростага, цяжкага прыстаўвання ў новым асяроддзі ўсё-такі ўладкаваная, мае немалую праслойку сярод прадстаўнікоў сярэдняга класа, а ў новым пакаленні амерыканскіх, канадскіх беларусаў — і сярод інтэлігенцыі. У месцах кампактнага пасялення з цягам часу павялічыўся іх уплыў на сацыяльна-эканамічныя, палітычныя працэсы гэтых рэгіёнаў (штатаў Каліфорнія, Нью-Джэрсі, Мічыган у ЗША, шэрагу правінцый у Канадзе і інш.).

Эміграцыя, якая ўсе пасляваенныя дзесяцігоддзі была апэрацыяй таталітарнай сістэмы, афіцыйнай уладзе БССР, у новых сучасных умовах шукае шляхі дапамогі Бацькаўшчыне, выкарыстання яе патэнцыялу для вырашэння агульнабеларускіх задач — змянення цяжкіх наступстваў чарнобыльскай катастрофы, паскарэння нацыянальнага адраджэння ва ўсіх сферах жыцця, садзейнічання выхаду Беларусі на сусветны рынак.

— Мы някля засяродзіліся на эміграцыі ў класічным разуменні. Але ў сувязі з распадам СССР, абвясчэннем незалежнасці Беларусі, суверэнізацыяй былых рэспублік унутраная эміграцыя ў межах былога Саюза таксама ператварылася ў міжнародную, знешнюю. Што ўяўляе сабой гэтая частка дыяспары, якую ўмоўна можна назваць усходняй?

— Фарміраванне тэрыторыі рэспублікі як нацыянальна-дзяржаўнага ўтварэння без уліку этнічных межаў, што гістарычна складалася, прывяло да пражывання беларусаў на сваіх спаконвечных землях, але ў складзе суседніх саюзных рэспублік, а цяпер ужо суверэнных дзяржаў. Адбылася і дынамічная іх міграцыя ў іншыя рэгіёны краіны, прычым не заўсёды добраахотныя. Гэта і прымусовыя высяленні падчас калектывізацыі і рэпрэсій, перамяшчэнне насельніцтва ў гады другой сусветнай вайны, арганізаваныя вярбоўкі «працоўных рэсурсаў» на новабудулі, асваенне цалінных зямель і прыродных рэсурсаў Сібіры, паўночных рэгіёнаў, перавод спецыялістаў і рабочых, планавыя размеркаванні выпусцікоў вузчбыных устаноў, індывідуальныя добраахотныя перасяленні. Магутныя міграцыйныя патокі былі абумоўлены найперш неапраўдана доўгім эканамічным развіццём эканомікі СССР, няздольнасцю камандна-адміністрацыйнай сістэмы і яе непрадатнасцю да інтэнсіўных метадаў гаспадарання. Вынікам такой дзяржаўнай палітыкі стала рассяленне больш за 60 млн. чалавек па-за межамі свайго этнасу, у тым ліку 2 млн. 11 тыс. беларусаў (па перапісе 1989 г.).

Асноўныя асяродкі кампактнага пасялення суродзічаў склаліся ў Расійскай Федэрацыі (1 млн. 206 тыс.), Украіне (440 тыс.), Казахстане (183 тыс.), Латвіі (120 тыс.), Літве (63 тыс.), Эстоніі (28 тыс.). Перапісы не-сельніцтва 1959 г. і 1989 све-дчаць, што за 30 год колькасць

беларусаў, якія аказаліся па-за тэрыторыяй Бацькаўшчыны, павялічылася з 17,6 % да 21,2 %. Гэта значыць, што ў канцы 80-х гадоў кожны пяты беларус быў практычна выключаны з жыцця свайго народа. Не будзем засяроджвацца на прычынах гэтага працэсу, але адзначым, што рэспубліка страчвала неабходныя рабочыя рукі і творчыя сілы, у складзе яе жыхароў паменшылася доля карэннага насельніцтва (з 1959 г. па 1989 г. на 3,2 %).

Бацькаўшчына не аказвала аніякай падтрымкі суродзічам у выяўленні і задавальненні нацыянальна-культурных патрэб, не бараніла іх правы. Таталітарная сістэма уніфікавала культурнае, духоўнае жыццё многанацыянальнай дзяржавы, усімі сродкамі вынішчала нацыянальнае існасць, заахвоцвала нацыянальны нігілізм. У гэтых умовах кампактныя асяродкі беларусаў на абшарах краіны не мелі сваіх суполак, школ, друку, ці, карацей кажучы, арганізаванага на нацыянальнай аснове грамадска-культурнага жыцця. Пакаленні суродзічаў аказаліся адлучанымі ад свайго народа, яго гістарычна-культурнай спадчыны, што спрыяла паскарэнню працэсаў асіміляцыі, паслабленню нацыянальнай ментальнасці. Падчас перапісу 1989 г. толькі 30-40 % нашых суродзічаў, якія пражывалі ў іншых саюзных рэспубліках, назвалі роднай мовай беларускую... Пакідала Бацькаўшчыну нямала здольных, творчых людзей, але ці многія з іх у новым асяроддзі правялі сябе як прадстаўнікі менавіта беларускай культуры, унеслі ўклад у яе развіццё і распаўсюджанне? Хаця, дарэчы, хто гэта вывучаў і што мы ведаем?

Толькі напрыканцы 80-х гадоў узніклі зямліцтвы, таварыствы, суполкі суродзічаў у Маскве, Санкт-Пецярбурзе, прыбалтыйскіх рэспубліках, Казахстане, Якуціі, Калінінградскай вобласці, дзейнасць якіх накіравана на мацаванне сувязей з Радзімай, захаванне нацыянальнай сямейнасці. Паяліся першыя прыкметы іх узаемадзеяння з заходняй беларускай дыяспарай. І грамадскае Беларусі адгукнулася на гэтыя працэсы стварэннем (можа, упершыню знізу менавіта па сваёй ініцыятыве) згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына», якое пры адпаведнай дзяржаўнай падтрымцы можа стаць жыццяздольным цэнтрам паянання суродзічаў, наладжання сувязей паміж рэгіянальнымі аб'яднаннямі ў свеце.

— У 70-я гады, як вядома, выезд і ўезд у краіну быў абмежаваны. Але існавала такая з'ява, як «планавая эміграцыя». Патлумачце, калі ласка, у чым яна заілючалася?

— Так, сапраўды, да канца 60-х гадоў у СССР не існавала ніякіх актаў па рэгуляванні эміграцыі. Першым такім дакументам стаў Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР ад 1967 г., які дазваляў выезд на сталае пражыванне пры наяўнасці запрашэння замежных спецыялістаў, г. зн. практычна для ўз'яднання родзічаў. Ад'яджаючыся па гэтых матывах страчвалі савецкае грамадзянства (толькі з ліпеня 1991 г. такія асобы атрымалі мажлівасць мець агульнаграмадзянскае замежны пашпарт СССР), а рээміграцыя іх практычна выключалася. Гэты ўказ адкрыў шлях за мяжу найперш прадстаўнікам нацыянальных меншасцей, якія мелі падтрымку сваёй гістарычнай Радзімы і тых народаў, што маглі абперціся на моцную, згуртаваную замежную дыяспору (яўрэі, грэкі, армяне).

З канца 60-х гадоў выезды з рэспублікі, галоўным чынам па ізраільскай візе, набывлі сталы характар, нацыянальную і канфесійную афарбоўку, як і ў цялым па краіне. Пры гэтым нейкая частка суайчыннікаў яўрэйскага паходжання сляліся зэ-тым у Паўночнай Амерыцы, еўрапейскіх краінах. Ці рэгуляваўся нейкім чынам гэты эміграцыйны патак? Можна меркаваць, што рабілася гэта рознымі сіламі як унутры краіны, так

і за мяжой. На яго характар і маштабы ўплывалі шматлікія фактары, сутыкненне інтарэсаў многіх бакоў. Найперш эміграцыйная палітыка савецкай дзяржавы (адмоўленае грамадзянства ў натуральным, законам гарантваным, праве выбіраць сабе месца пражывання) і іміграцыйная палітыка Ізраіля, які збіраў юрэдзі на зямлю продкаў і вёў з гэтай нагоды шырокую прапаганду па свеце. Пашырэнню праізраільскіх настрояў, жаданню перасяліцца на гістарычна радзіму садзейнічалі перадачы «Голас Ізраіля», заклікі пасланцоў арганізацыі «Сахнут».

Рух савецкіх юрэдзі за права на эміграцыю, выезд у Ізраіль становіцца значным і каардынуецца ў межах дзяржавы. У сваёй кнізе «Возвращение» (Иерусалим — Вильнюс, 1990 г.) Герман Бранвер піша, напрыклад, аб усеагульнай каардынацыйнай канферэнцыі барацьбітоў за юрэдзіскую эміграцыю, што адбылася ў чэрвені 1970 г. у тагачасным Ленінградзе. Мажліва, што былі і іншыя формы ўзгаднення дзеянняў тых, хто пакідаў краіну. Прыходзіла чуць і пра прымуковую эміграцыю, рэальнасць якой пацвярджаецца ўскосна.

Ва ўмовах «халоднай вайны» і жорсткага проціборства дзвюх сістэм праблема эміграцыі з СССР набыла палітычнае, ідэалагічнае адценне, стала прадметам палітычнай зацікаўленасці і спекуляцый з абодвух бакоў, у прыватнасці ў палітыцы на Блізкім Усходзе. Гэта было адной з прычын таго, што ў 70-я гады штогод сяліліся ў Ізраіль дзесяткі тысяч савецкіх імігрантаў (у рэкордным 1973 г. — 34 тыс.), а потым да сярэдзіны 80-х — толькі сотні чалавек.

— Даводзілася чуць, што зараз паўстае праблема беларусаў (?) у Ізраілі...

— Ізраільскую візу атрымлівалі неабавязкова толькі нашы суайчыннікі юрэдзіскай нацыянальнасці, а і іншыя таксама, у тым ліку і беларусы. Не маючы натуральных шляхоў эміграцыі, прадпрымальныя людзі розных нацыянальнасцей шукалі «сваёй» там, куды можна было выехаць па запрашэнні. Улічыце яшчэ і змешаныя шлюбны. Так што ёсць цяпер у Ізраілі і «беларуская» прысутнасць. А ўвогуле, нямаючы былых нашых суайчыннікаў пражываюць цяпер у гэтай краіне. З канца 80-х гадоў выезд з рэспублікі за мяжу для сталага пражывання вызначаўся ўжо дзесяткамі тысяч дарослых і дзяцей: 3,2 тыс. — 1988 г., 14,6 тыс. — 1989 г., 34 тыс. — 1990 г., 22 тыс. — 1991 г. Пры гэтым, 80-85% паехаўшых атрымалі ізраільскую візу. Астатнія 15-20% (сярод якіх былі беларусы, суайчыннікі юрэдзіскага паходжання і іншыя нацыянальнасцей) сяліліся найчасцей у ЗША, Канадзе, Германіі.

У 1991 годзе з Беларусі выехала ў 1,5 раза менш, чым у 1990-м. Сярод мнства прычын такой з'явы найбольш значымі падаюцца пагаршэнне эканамічнага становішча ў Ізраілі (11 працэнтаў працаздольнага насельніцтва краіны беспрацоўныя, даходы 18 працэнтаў жыхароў не дацягваюць да пражытачнага мінімуму), неабходнасць вяртаць з працэнтамі атрыманую пры пераездзе дапамогу, якая раней была беззавартнай, нестабільнасць на Блізкім Усходзе. Можна меркаваць, што ўплываюць і працэсы, напярэдадні шырокага разгортвання якіх стаіць Беларусь: прыватызацыя, раздзяржаўленне, укараненне новых форм гаспадарання і інш. Усе гэтыя абставіны паспрылі пашырэнню рээміграцыі. Летась ужо больш за 200 чалавек вярнуліся ў рэспубліку (раней гэта былі адзінкі).

Тым не менш пытанні рэпатрыяцыі ў Ізраіль існуюць, і яны абмяркоўваліся ў час мінулага года візіту ў Беларусь старшыні Сусветнага юрэдзіскага парламента Сімаха Дзініца, які ўзначальвае выканкам агенцтва «Сахнут». У прыватнасці, абмяркоўвалася спрашчэнне парадку выезду, папярэдняй падрыхтоў-

кі ад'яжджаючых да жыцця на гістарычнай радзіме.

— Нацыянальна-культурны аспект дзейнасці эміграцыі, як паказвае грамадскае жыццё, выносіцца на першы план. Ці апраўдана, на вашу думку, такое спрашчэнне поглядаў на эміграцыю, быццам не існавала і не існуе такой з'явы ў сусветнай палітыцы, як разведка і інш.?

— Гэта натуральна, што цяпер грамадская думка засяродзілася на нацыянальна-культурным аспекце жыцця эміграцыі. Менавіта аб гэтым у былыя гады менш за ўсё было вядома на Бацькаўшчыне, ды і цяпер яшчэ ўяўленне даволі слабае.

Савецкія партыйна-дзяржаўныя органы менш за ўсё dbлі аб праявах нацыянальна-грамадска-культурнага жыцця суродзічаў, разглядалі сувязі з імі перш за ўсё як сродак у ідэалагічнай барацьбе процілеглых грамадскіх сістэм, узмацнення ўплыву камуністычных ідэй, шукалі прыхільнікаў савецкага ладу жыцця, а таксама і тых, хто мог бы супрацоўнічаць з адпаведнымі службамі былой Айчыны. Так, выкарыстанне суродзічаў у мэтах разведкі стала звыклай практыкай у свеце. Праўда, савецкія правы гэтыя да апошняга часу ў прэсе абыходзіліся. Але цяпер, мусіць, яшчэ на слыху заява былога генерала КДБ СССР, прафесійнага савецкага разведчыка Алега Калугіна аб тым, што эміграцыя заўсёды была адным з самых галоўных апірышчаў органаў дзяржбяспекі. Пры гэтым выкарыстоўваліся не толькі вытанчаныя метады работы, калі чалавек нават не разумее, што ім апекваліся адпаведныя органы і яго інфармаванасць у той ці іншай сферы выкарыстоўваецца імі, але прамы шантаж, хабар, подкуп і інш. Вось адзім з фактаў, які апошнім часам паявіўся ў прэсе: па сцвярджэнні былога загадчыка сектара міжнароднага аддзела КПСС значныя сумы ў валюце праз супрацоўнікаў КДБ атрымлівалі рускія і ўкраінскія прасавецкія эмігранцкія арганізацыі.

Вядома, пакуль існуюць дзяржавы, будзе існаваць і разведка са сваімі спецыфічнымі сродкамі абароны іх інтарэсаў. Але ж трэба мець на ўвазе, што выкарыстанне спецслужбамі суайчыннікаў як «сваіх агентаў» — гэта нейкія эпизоды з жыцця эміграцыі, выбар асобных яе прадстаўнікоў. Было б злачынным рабіць эміграцыю «пятай калонай» у краінах пражывання, вырашаць нейкія ідэалагічныя, палітычныя і іншыя праблемы такім чынам.

— Паколькі даследаванні вашага аддзела тычацца савецкага перыяду, дык ці дапускаюць супрацоўнікаў да архіваў КДБ? Дарэчы, прэса сцвярджае, што КДБ фактычна фармулаваў і ладзіў афіцыйную палітыку дзяржавы адносна дыяспары. У многім гэта палітыка непераадоўнай сіцыны, палітыка адштурхвання сваіх суайчыннікаў, яны воляй гісторыі і лёсу апынуліся па-за межамі БССР... Хто фармулюе гэтую палітыку цяпер?

— Па розных прычынах доступ да архіва КДБ не такі просты, і, думам, што гэта практыка не толькі нашай дзяржавы. Да гэтага часу адсутнічае закон аб органах нацыянальнай бяспекі, закон аб архівах, якія рэгламентавалі б парадак захавання і карыстання дакументамі, тэрміны іх рэсакрэчвання, у тым ліку і ў ведамасных сховішчах.

Наконт фармулавання Камітэтам дзяржаўнай бяспекі палітыкі ў дачыненні да эміграцыі, то гэтае сцвярджэнне можна лічыць слушным, калі мець на ўвазе, што КПСС і адпаведна КДБ вызначалі яму ролю аднаго са сваіх атрадаў. Цяпер ужо агульнавядома, што да нядаўняга часу на службе ў КДБ прымаўся выключна члены КПСС. У таталітарнай сістэме, стрыжнем якой і практычна надзяржаўнай структурай былі цэн-

ральныя і рэспубліканскія органы КПСС, Камітэт Дзяржаўнай Бяспекі рэалізоўваў рашэнні, якія вынікалі з ідэалогіі партыі, і залежалі ў першую чаргу ад яе. Але, будучы дзяржавай у дзяржаве, уплываў, безумоўна, на вызначэнне палітыкі ў дачыненні эміграцыі.

Менавіта ў адносінах да яе нацыянальных арганізацый усімі дзяржаўна-партыйнымі органамі праводзілася палітыка ізаляцыі ад гістарычнай Бацькаўшчыны, расколу па ідэалагічных адзнаках розных пакаленняў, пільнаў беларускага замежжа, процістаяння так званых «нацыяналістычных» і «прагрэсіўных» арганізацый суродзічаў. Пры гэтым праз адзіны дазволены канал — таварыства «Радзіма» — ажыццяўляліся даволі абмежаваныя кантакты толькі з «прагрэсіўнымі» арганізацыямі. У дзяржаве, дзе выключалася іншадумства, «прагрэсіўнасць» вызначалася адным крытэрыем — лаяльнасцю да савецкага, сацыялістычнага ладу жыцця. Сведчаннем істотных змен у пазіцыі КДБ з'яўляецца заява яго старшыні Эдуарда Шырковіскага ў інтэр'ю («Набат», № 37, снежань 1991 г.): «Мы разумеем і бярэм на сябе частку адказнасці за тое, што рабілася ў адносінах да нашай эміграцыі ў мінулым... Калі мы аб'явілі сябе суверэннымі і незалежнымі, то збліжэнне з замежжам павінна стаць нашай дзяржаўнай палітыкай».

Цяпер, калі Беларусь набыла суверэннасць, падпісала Хельсінскія пагадненні і парызскую хартыю для Еўропы, прызнала на сваёй тэрыторыі правамоцнасць Камітэта ААН па правах чалавека, закладваецца юрыдычна-прававая аснова новай палітыкі ў дачыненні да дыяспары. З улікам міжнароднага вопыту пачаўся працэс заканадаўчага замацавання правоў замежных суродзічаў. Закон аб мовах у рэспубліцы (1990 г.) гарантуе садзейнічанне «захаванню нацыянальна-культурных інтарэсаў асоб беларускага паходжання, якія жывуць у замежных краінах». Прынцыпова новымі і важнымі для суродзічаў, якія жывуць за межамі Беларусі, з'яўляюцца палажэнні Закона аб грамадзянстве (кастрычнік 1991 г.) аб захаванні за імі права на набыццё беларускага грамадзянства, аб абароне правоў і законных інтарэсаў грамадзян Беларусі не толькі на сваёй тэрыторыі, але і за яе межамі, аб немагчымасці страціць грамадзянства толькі на падставе сталага пражывання ў іншай дзяржаве. Прыняты закон не закрывае мажлівасці двайнога грамадзянства ў выпадках заключэння рэспублікай міжнародных пагадненняў аб гэтым.

Упершыню дзяржава пачала клапаціцца аб забеспячэнні суродзічам у краінах іх пражывання ўмоў для свабоднага развіцця роднай мовы, культуры, выканання рэлігійных абрадаў, у прыватнасці ў падпісаных дэкларацыях аб добрасуседскіх адносінах з Польшчай і Летувай (кастрычнік 1991 г.), пагадненні аб стварэнні Садружжасці незалежных дзяржаў (снежань 1991 г.).

Зрухі ёсць. Але сёння было б занадта аптымістычным гаварыць аб наяўнасці адпаведнай заканадаўчай базы, цэласнай сістэмы ўзаемадзеяння з дыяспарай, якая цяпер ахоплівае амаль што трэцюю частку нацыі. Гэтую базу трэба пашыраць, а сістэму яшчэ ствараць. І з гэтай яе павінна стаць кансалідацыя нацыі высылкамі тых, хто жыў на Бацькаўшчыне і за яе межамі, асэнсаванне агульна-нацыянальных задач — фізічнага і духоўнага выжывання этнасу, усведамленне цэласнасці беларускага народа ў свеце, яго далучанасці да сусветнай цывілізацыі.

— Вы прымалі ўдзел у распрацоўцы канцэпцыі развіцця беларускай нацыянальнай культуры, якая падрыхтавана Міністэрствам культуры. Скажыце, у параўнанні з суседнімі краінамі (Расіяй, Украінай, Летувай), на якім узроўні знаходзіцца абарона правоў нашых суайчыннікаў за мяжой?

— Толькі ва ўмовах суверэннасці рэспублікі заканадаўства нашых суседзяў пачало ўлічваць інтарэсы замежных суайчыннікаў. Калі гаварыць аб замацаванні заканадаўствам Беларусі асноўных правоў і законных інтарэсаў нашых суродзічаў за межамі рэспублікі, то тут мы ідзем, на маю думку, упоравень з імі, прыняўшы блізка па часе з суседзямі Закон аб грамадзянстве, які адпавядае міжнароднай практыцы. Але Беларусь спазняецца ў прыняцці адпаведных актаў для яго рэалізацыі. Рэспубліка дагэтуль не мае закона аб уездзе — выездзе. А ў Летуве, напрыклад, гэтыя працэсы рэгламентаваны, законам вызначаны ўмовы, парадок эміграцыі і іміграцыі, на пачатку 1992 г. пачала працу адпаведная служба ў Міністэрстве ўнутраных спраў. Расійская Федэрацыя мае намер з гэтага года выкарыстоўваць Закон аб уездзе — выездзе, прыняты ВС СССР у маі 1991 г.

Адсутнасць прававога рэгулявання гэтых працэсаў у рэспубліцы штурхае людзей на пошук абходных шляхоў, пакідае іх безабароннымі за мяжой. Але ж ва ўмовах эканамічнага і экалагічнага крызісу, цяжкага пераходнага перыяду да рыначных адносін, павелічэння беспрацоўя, значнага зніжэння жыццёвага ўзроўню трэба быць гатовымі да новага выходу за рубаж, асабліва высокакваліфікаваных спецыялістаў і рабочых, уцежкі «мазгоў» і «залатых рук». Не сакрэт, што набывае моц нелегальны выезд на сезонныя работы ў Польшчу. На думку нашых суседзяў, летась ужо дзесяткі тысяч беларусаў, украінцаў, рускіх у абыход закона часова там працавалі.

— У прэсе неяк прамільгнула паведамленне, што ў Гомелі паявіліся прадстаўнікі адной італьянскай фірмы, якія маюць на мэце адпраўляць танную рабочую сілу ў іншыя краіны. Але ж хто і як будзе ахоўваць правы і інтарэсы гэтых нашых грамадзян? Усё больш насцярожвае і негатывны вопыт у гэтай сферы краін Усходняй Еўропы. Газета «Кур'ер польскі» паведамляе аб штукарстве ліпавых «бюро» па працаўладкаванні палкаў на Захадзе, якія толькі ў гэтым годзе абманулі болей як 3 тыс. сваіх суграмадзян, зарабіўшы на гэтым дзесяткі тысяч долараў. Але ж цяпер і ў дзяржавах СНД усё часцей можна прачытаць даволі спакліслывыя аб'явы: «Вас цікавіць выгадная работа ў ЗША, Канадзе, Польшчы? Тэрмінова эміграцыя? Шлюб? Звяртайцеся пісьмова па-польску ці па-руску: «Polska...».

Варта паглядзець і на абароненасць правоў беларусаў у Летуве, Украіне, Расіі і нацыянальных меншасцей на Беларусі. Закладзеныя ў прынятым гэтымі дзяржавамі заканадаўстве прынцыпы ў асноўным суадносяцца з міжнародна-прававымі нормамі ў нацыянальнай сферы, забяспечваюць роўныя палітычныя, эканамічныя і сацыяльныя правы грамадзян, свабоду развіцця нацыянальных моў і культур. Беларусь, Летува і Украіна прынялі законы аб нацыянальных меншасцях, але складанне прававой базы не паспявае за жыццём. Як у нашых суседзях, так і ў нас пакуль не вызначаны правы статус замежнага грамадзяніна. Якім ён будзе ў Беларусі і якім будзе ў Расіі, Летуве, Украіне, іншых дзяржавах статус беларусаў, не прыняўшых іх грамадзянства ці не атрымаўшых на гэта права (напрыклад, у Латвіі)?

Часам заканадаўства нясе адзнакі несумяшчальнасці правоў чалавека і правоў этнічнай меншасці. Найчасцей гэта водгулле тых праблем, якія спарадзіла таталітарная сістэма праз адвольнае вызначэнне адміністрацыйных межаў рэспублік, спланаванае перамяшчэнне насельніцтва, што прывяло да сур'ёзных дэфармацый у нацыянальным складзе шэрагу рэспублік, пражывання па-за сваімі этнічнымі межамі мільёнаў людзей.

Закон аб мовах, ухвалены ў сакавіку 1992 г. Вярхоўным Саветам Латвіі, гарантуе права адукацыі толькі на дзяржаўнай мове, вывучэнне другіх моў уладай не фінансуецца. Тут уведзена ў дзеянне пастанова Вярхоўнага Савета, якая аднавіла грамадзянства тым, хто меў яго да 1940 г. і іх нашчадкаў, а таксама вызначыла тых, хто пры пэўных умовах (веданне мовы, цэнз, клятвы) маюць права стаць грамадзянамі Латвіі. Лёс астатняй, значнай «рускамоўнай» часткі насельніцтва рэспублікі не вырашаны да прыняцця Закона аб грамадзянстве...

Мусіць, новая незалежная дзяржава на тэрыторыі былога Саюза павінна абараняць інтарэсы сваіх грамадзян на падставе двухбаковых міжуродавых пагадненняў, пастаяннага дыялога, узгаднення пазіцый. Ад гэтага будзе залежаць іх магчымасць удзельнічаць у прыватызацыі, набыцці жылля, іншай уласнасці. Наспела патрэба замацоўваць у новых міждзяржаўных дагаворах і правы нацыянальных меншасцей, выключаць магчымасці выкарыстання іх у якасці заложнікаў пры вырашэнні сваіх палітычных мэт.

У параўнанні з суседзямі Беларусь спазняецца ў стварэнні арганізацыйных структур і іншых практычных дзеянняў па ўсталяванні і ўмацаванні сувязей з дыяспарай. Так, кангрэс украінцаў з усіх рэспублік Саюза (Кіеў, маі 1991 г.) стаў моцным імпульсам для кансалідацыі суайчыннікаў, стварэння культурных цэнтраў, рэгіянальных газет, украінскіх тэатраў, музеяў, бібліятэк. У жніўні 1991 года ў Маскве прайшоў з'езд прадстаўнікоў рускай эміграцыі, а ў маі 1992-га — сусветная сустрэча дзевяціх людзей Расіі (з Расійскай Федэрацыі, другіх дзяржаў СНД і рускага замежжа). Усебеларускі з'езд рыхтуецца на чэрвень 1993 г.

Нашы суседзі актыўна ствараюць у органах выканаўчай улады структуры, якія займаюцца пытаннямі міграцыі, задавальнення інтарэсаў нацыянальных меншасцей. Пры ўрадзе Летувы дзейнічае дэпартамент, а Украіна — кабінет па справах нацыянальнасцей, Эстонія — дэпартамент міграцыі, Расійская Федэрацыя — камітэт па справах міграцыі. Хочацца спадзявацца, што і наша суверэнная дзяржава паскорыць стварэнне спрыяльных умоў для духоўнай лучнасці, эканамічных сувязей з дыяспарай. Рэальная аснова гэтай лучнасці — праграма «Беларусы ў свеце», што ў выглядзе пакуль што праекта была прадстаўлена на першым Сходзе беларусаў бліжняга замежжа ў снежні 1992 года. Мне давялося ўдзельнічаць у падрыхтоўцы гэтай праграмы, якая, відаць, будзе гатова да з'езда беларусаў свету ўлетку г. г. Адначасу, што ў гэтай праграме ўпершыню з'яднаны дзяржаўны і грамадскі падыходы да наладжвання сувязей з замежжам, арганізацыі нацыянальнага быту беларусаў у свеце. Калі ў такім выглядзе праграма набудзе законны статус, дык гэта засведчыць аб сапраўдных зрухах у палітыцы нашай дзяржавы.

— Дзякуй за гутарку.
Гутарыў Юрась ЗАЛОСКА.

У час, калі адраджаецца сапраўдная цівкаваць да гісторыі і культуры Беларусі, мы часта скардзімся, што шмат прадстаўнікоў нашай нацыі працавала на карысьць іншых народаў у гэтай галіне, перш за ўсё рускага і польскага. Але ж, будзем шчырымі, і прадстаўнікі іншых народаў зрабілі нямала для нашай культуры. Праўда, часта пра іх мы нічога не ведаем. Адным з такіх зусім невядомых для нас даследчыкаў з'яўляецца англічанін Джордж Браун, лёс і навуковыя працы якога цесна звязаны з Беларуссю.

Джордж Браун нарадзіўся ў сям'і Джорджа Брауна, англічаніна па нацыянальнасьці,

познанскім часопісе «Pogledzi poznanski» і ў 1862 годзе выйшаў у Познані асобнай кнігай.

Пасля выдання галоўнай працы свайго жыцця Браун працягваў аддаваць свае сілы і час вывучэнню і папулярнаму беларускай гісторыі. На працягу 1861—1870 гадоў ён супрацоўнічаў з часопісам «Tygodnik Katolicki» (выходзіў у Градзіску каля Познані), у якім друкаваў артыкулы па гісторыі Беларусі. Цікаваць да гэтай праблемы ён захаваў да канца дзён.

Памёр Браун у 1879 годзе ў Львове. Пасля яго смерці засталася ў рукапісе ману-

ліку і пераклад «Іліяды» Гамера, застаўся ў рукапісе. У параўнанні з сусветнымі дасягненнямі, можа, гэта і не многа значыць. Але калі мы ўлічым, што цяпер у Беларусі няма ніводнага высокакваліфікаванага перакладчыка са старажытнагрэцкай мовы, тады, як у часы Яна Міхановіча іх у нас былі дзесяткі, можна канстатаваць яўны рэгрэс.

Яшчэ прыклады. Ураджэнец Беларусі Тадэуш Кучынскі (1762—1856) займаўся вельмі нявыклдай справай, Авалодаўшы латышскай мовай, ён пісаў і выдаваў у Полацку кнігі на ёй.

У 1796 годзе выкладчык магилёўскага езуіцкага калегіума Антон Корсак (1764—1831) выдаў у Полацку цудоўны лацінска-польскі слоўнік.

Такіх прыкладаў можна прывесці шмат. Але дзе аб гэтых і іншых старонках нашага духоўнага жыцця XVI—XIX стагоддзяў можна пачытаць у сучасных беларускіх даведніках? Нідзе. Пра гэта мала каму сёння вядома. Амаль таксама невядома і пра навуковую і асветніцкую дзейнасць Ісафата Залескага, Маўрыцыя Палонскага, Станіслава Пятровіча, Юзафа Пяркоўскага і многіх дзесяткаў іншых членаў ордэна езуітаў — ураджэнцаў беларускай зямлі, якія ўнеслі значны ўклад у духоўную культуру Беларусі мінулых стагоддзяў.

І толькі малавядомая пакуль што ў нас праца Брауна дае пра ўсё гэта самую поўную навуковую інфармацыю. У гэтым слоўніку сабрана таксама шмат матэрыялаў пра французцаў, немцаў, галандцаў, італьянцаў, прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцей, якія працавалі на карысьць беларускай культуры ў тыя часы. Гэта — Юзаф Анжыяліні, Дэзідэры Рышардо, Пётр Ланге, Іаан Ротган, Карл Баландэ і многія іншыя.

Сказанае дае падставу сцвярджаць, што праца Джорджа Брауна з'яўляецца крыніцай першачарговай важкасці для вывучэння беларускай культуры XVI—XIX стагоддзяў, для выяўлення «белых плям» сз старонак нашай гісторыі.

Надзвычайна вялікі памер гэтых плям паказала навукова-практычная нарада «Полацкая Акадэмія і праблемы нацыянальнай культуры», якая летась адбылася ў Полацку (6—7 чэрвеня) і была прысвечана 180-годдзю заснавання Полацкай езуіцкай Акадэміі.

Разам з тым, нарада паказала цікаваць нашага грамадства, асабліва моладзі, мясцовых улад і беларускіх навукоўцаў да гісторыі Полацкай Акадэміі, да цяжкага, крытычнага, усебаковага аналізу дзейнасці гэтай своеасаблівай вышэйшай навучальнай установы Беларусі XIX стагоддзя, ордэна езуітаў у Беларусі ў цэлым.

У вывучэнні гэтых праблем слоўнік Джорджа Брауна мае вялікае значэнне. Праца Брауна, якая не страціла сваёй навуковай каштоўнасці да нашых дзён, трэба таксама шырока выкарыстоўваць у нашых даведчаных выданнях, перш за ўсё ў «Энцыклапедыі гісторыі Беларусі».

Навуковая дзейнасць Брауна, на маю думку, сведчыць аб тым, што ў сэрцы гэтага чалавека, якое відаць, належала больш Беларусі, чым Англіі, жыла сапраўдная любоў да зямлі, на якой прайшлі яго юнацкія і студэнцкія гады — лепшыя гады ў жыцці кожнага чалавека. Патрыятычныя пачуцці ляжалі, без сумнення, і ў аснове дзейнасці многіх дзесяткаў калег Джорджа Брауна па Полацкай Акадэміі, ордэне езуітаў. Выкажам жа павагу да памяці і духоўнай спадчыны гэтых працавітых і здольных людзей, якія сеялі на нашай зямлі зерні асветы і розуму.

В. ШАЛЬКЕВІЧ,
дацэнт БДУ.

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

3 ЛІЦЕЙНАГА ПРАСПЕКТА— НА СКАРЫНАЎ

З 4 па 14 лютага ў памяшканні Дома афіцэраў і ў клубе імя Ф. Дзяржынскага адбудуцца гастролі Сант-Пецярбургскага дзяржаўнага драматычнага тэатра на Ліцейным.

Шаноўнае спадарства, вы пазнаёміцеся з адным з найстарэйшых пецярбургскіх тэатраў. Трэці сезон яго ўзначальвае вучань Г. Таўстанова рэжысёр Генадзь Трасцянецкі. Спаватрыць беларускія тэатралы, пэўна, памятаюць ягоны спектакль паводле аповесці Святаляна Алексевіча «У вайны не жаночае аблічча», ганараваны Дзяржаўнай прэміяй Расіі.

Гастролі, што выпалі не на самыя спрыяльныя часы, складаюць чатыры назвы, перадусім — «Скупы» Ж. -Б. Мальера ў сцэнічнай інтэрпрэтацыі Г. Трасцянецкага (дарэчы, прызнаны крытычна адным з найлепшых спектакляў Пецярбурга апошніх гадоў); «Навіц» паводле аднайменнай аповесці А. К. Талстога ў пастаноўцы В. Глазкова (мастацкі кіраўнік — Г. Трасцянецкі), «Гартэнзія ў Парыжы» паводле старажытнага вадзівію Д. Ленскага «Странчы пад сталом» у пастаноўцы В. Глазкова (мастацкі кіраўнік — Г. Трасцянецкі), а таксама «Пэпі Доўгаяпапчоха» — спектакль-гульня паводле знакамітай аповесці А. Ліндгрэн у пастаноўцы не менш знакамітага М. Лявіцкіна.

Э. Я.

«АЛЬТЭРНАТЫЎНЫЯ» ВЕЧАРЫНЫ

З 22 па 25 студзеня «Альтэрнатыўны тэатр» Вітаўтаса Грыгалюнаса і Леаніда Дзінерштэйна запрасяў заўсёдняў і крытыкаў на маленыя фестываль-агляд «Студзеньскія вечарыны», падчас якіх грамада магла пабачыць тры спектаклі, перадусім «Камедыю...» паводле К. Марашэўскага і Ф. Аляхновіча, чым сааўтарам па драматургіі выпала зрабіцца рэжысёру У. Рудава (пастаноўка А. Андрасіна і У. Рудава). Крытыкам з Пецярбурга, Масквы, Кіева і, адпаведна, беларускай сталіцы былі таксама праранаваны для абмеркавання спектаклі «Кароль памірае» Э. Іянеска (рэжысёр В. Грыгалюнас) і «Трохграшовая опера» Б. Брэхта, — прэм'ера апошняга спектакля адбылася перад самым Новым годам.

ПОЗІРК У МІНУЛАЕ

Джордж Браун — студэнт з Полацка

прыдворнага лекара жонкі рускага імператара Паўла I (1796—1801) — Марыі Фёдаравны. Яго маці — Марыя Росці, была італьянкай. Нарадзіўся Джордж у даволі незвычайных варунках. Калі яго будучыя бацькі знаходзіліся ў Англіі на адпачынку, адбылося забойства Паўла I, і яны атрымалі з Пецярбурга загад тэрмінова вярнуцца ў сталіцу Расійскай імперыі. Нягледзячы на тое, што ў сям'і чакалі нараджэння дзіцяці, трэба было падпарадкавацца. І вось у час гэтага марскога падарожжа з Англіі ў Пецярбург у чэрвені 1801 года на караблі ў Балтыйскім моры і нарадзіўся ў іх сям'і сын, якога назвалі Джорджам.

Паколькі маці Джорджа была фанатычнай каталічкай, то вучыцца яго аддалі ў Пецярбургскі езуіцкі калегіум, дзе выкладанне і выхаванне вялося на вельмі высокім узроўні. Калі хлопчык падрос, ён пачаў вучыцца ў Полацку, у мясцовы калегіум, які існаваў пры Полацкай езуіцкай акадэміі, адчыненай у 1812 годзе. У 1817 годзе Джордж Браун паступіў на філасофскі факультэт Полацкай Акадэміі і адначасова ўступіў у члены «Грамадства Ісуса». Калі ў 1820 годзе царскі ўрад закрыў Акадэмію і па дамоўленасці з Аўстрыйяй выслаў езуітаў на яе тэрыторыю, Джордж Браун (які пасля ўступлення ў ордэн атрымаў імя Юзаф) распачаў у Галіцыі педагагічную дзейнасць. На працягу многіх гадоў працаваў ён выкладчыкам розных дыцыплін у езуіцкіх калегіумах Тарнопалля і Львова, якія ўваходзілі тады ў склад Аўстрыі. Адначасова ўвесь свой вольны час аддаваў вывучэнню гісторыі ордэна езуітаў у Беларусі і Польшчы, матэрыялы для якой расшукваў у архівах Рыма, Вены, Львова і іншых навуковых цэнтрах. Вынікам гэтай шматгадовай працы з'явіўся унікальны манументальны біябібліяграфічны слоўнік «Бібліятэка пісьменнікаў польскай часткі «Грамадства Ісуса». У яго ўвайшлі біяграфіі і бібліяграфія прац усіх членаў ордэна езуітаў у Беларусі, Літве і Польшчы, якія на працягу XVI—XIX стагоддзяў (дакладней, з 1564 па 1852 год) вызначаліся сваімі працамі ў галіне гісторыі, літаратуры, мовазнаўства, філасофіі, педагогікі, тэалогіі, права і г. д. Твор быў напісаны на лацінскай мове і прызначаўся для шматтомнага выдання Аўгустына Бакера (1809—1873) «Бібліятэка пісьменнікаў «Грамадства Ісуса», якое выходзіла ў Львеве (Бельгія) у 1853—1856 гадах.

У 1853—1856 гадах працу Брауна пераклаў на польскую мову былы студэнт філасофскага факультэта Полацкай езуіцкай Акадэміі, таксама член ордэна езуітаў, які разам з Браунам падзяліў лёс выгнання — Уладзіслаў Кейноўскі (1801—1858). У 1861 годзе гэты пераклад быў надрукаваны ў

ментальна гісторыя езуітаў у Беларусі на лацінскай мове. У цяперашні час яна захоўваецца ў архіве езуітаў у Рыме.

На вялікі жаль, доўгія гады галоўная праца Брауна, якой карыстаюцца на Захадзе ўжо больш за сто гадоў (апошняя 3-е выданне выйшла ў 1960 годзе), застаецца амаль невядомай у нас.

Ідэалагічныя і веравызначальныя шоры, якія навешвалі і навешваюць на нас з розных бакоў «нашы дабрадзеі» (пра якіх хочацца сказаць трохі перайначанымі трапнымі словамі Багушэвіча: «Скінце скурку, дабрадзеі, бо зубкі відаць»), перашкаджалі і перашкаджаюць нам убачыць і сапраўднаму ацаніць уклад езуітаў у беларускую культуру. Дзесяткі, сотні прозвішчаў, якія былі ўнесены ў слоўнік Брауна — гэта ўраджэнцы нашай беларускай зямлі. Ім былі створаны арыгінальныя працы ў самых розных галінах чалавечага духу, якія атрымалі высокія ацэнкі ў навуковым свеце. Цікава адзначыць, што супраць кожнага прозвішча ўраджэнца Беларусі, які вызначаўся сваёй дзейнасцю ў галіне навукі, літаратуры ці мастацтва, у слоўніку Брауна стаіць слова — беларус (беларусін).

Нагадаем некалькі прозвішчаў са слоўніка Брауна. Гэта, перш за ўсё, прафесар філасофіі Полацкай езуіцкай Акадэміі Вінцэнці Бучынскі (1789—1853), заснавальнік першага на тэрыторыі сучаснай Беларусі літаратурна-навуковага часопіса «Полацкі штотомесячнік» (1818—1820), на старонках якога ён выдрукаваў шэраг бліскучых артыкулаў па праблемах эстэтыкі і літаратурназнаўства. Пасля выгнання з роднай зямлі на падставе чытаных у Полацкай акадэміі лекцый ён стварыў арыгінальную філасофскую працу «Філасофія разважання», якая выйшла ў Вене ў 1842—1844 гадах у трох тамах: першы том уключаў логіку, другі — метафізіку, трэці — этыку. На жаль, пра Бучынскага, гэтага аднаго з самых вялікіх філосафаў, якога калі-небудзь нараджала беларуская зямля і якога сам кароль Бельгіі асабістым указам запрасіў чытаць лекцыі ў Лувенскі ўніверсітэт, мы амаль нічога не ведаем. І толькі таму, што ён — каталіцкі філосаф, езуіт.

Адкрыем наўздагад кнігу Брауна ў другім месцы. Ураджэнец Беларусі Ян Міхановіч, які пражыў усяго 33 гады (1783—1814), у такой ступені авалодаў грэцкай мовай, што рабіў цудоўныя пераклады трагедыі Сафокла, Эўрыпіда і іншых класікаў старажытнай грэцкай літаратуры на польскую мову. Яго пераклад трагедыі Эўрыпіда «Арэст» быў надрукаваны на старонках згаданага вышэй літаратурна-навуковага часопіса «Полацкі штотомесячнік» у 1818 годзе. Шэраг яго перакладаў, у тым

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; адзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-25-25; адзел пісьмаў і грамадскай думкі: Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; адзел літаратурнага жыцця: Алякс МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; адзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; адзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; адзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; адзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; адзел выўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; адзел навін: Юрась ЗАЛОСКА — 33-19-85; адзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Рукапісаў рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Нумар падпісаны 9 друк 4.2.93 у 18.10

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЕДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Юрась ЗАЛОСКА, Міхась ЗАМСКІ, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Барыс ПЯТРОВІЧ (адказны сакратар), Юрась СВІРКА.

Індэкс 63856
Тыраж 15.000

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ЛІМ

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕНнікаў БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І
РЭСПУБЛІКА БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».